

p-ISSN 0033-202X
e-ISSN 2545-2487

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

WYDZIAŁ DZIENNIKARSTWA, INFORMACJI I BIBLIOLOGII
UNIwersytetu warszawskiego

przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK	90
<hr/>	
zeszyt	1

Warszawa 2022

RADA REDAKCYJNA

prof. dr hab. Ewa Głowacka – przewodnicząca (Instytut Badań Informacji i Komunikacji, Wydział Filozofii i Nauk Społecznych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), prof. Mariola Antczak (Katedra Informatologii i Bibliologii, Uniwersytet Łódzki), prof. Shifra Baruchson-Arbib (Bar Ilan University, Israel), prof. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk (Katedra Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), John C. DeSantis (Dartmouth College Library, Hanover, NH, USA), prof. Dr. Ágnes Hajdu Barát (Association of Hungarian Librarians – President), prof. Artur Jazdon (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), prof. Maria Juda (Instytut Nauk o Kulturze, UMCS w Lublinie), prof. Bożena Koredczuk (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego), prof. Dariusz Kuźmina (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), dr Tomasz Makowski (Biblioteka Narodowa), prof. Krystyna Matusiak (University of Denver, USA), dr. Peter Organisiak (Morgridge College of Education, University of Denver, USA), prof. Maria Próchnicka (Instytut Studiów Informacyjnych, Uniwersytet Jagielloński), dr. Egbert John Sánchez Vanderkast (Instituto de Investigaciones Bibliotecológicas y de la Información, Universidad Nacional Autónoma de México), dr. Lynn Silipigni Connaway (Online Computer Library Center – OCLC, Dublin, USA), prof. Barbara Sosińska-Kalata (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), Jolita Steponaitienė (Martynas Mažvydas National Library of Lithuania), prof. Anna Tokarska (Instytut Nauk o Kulturze, Uniwersytet Śląski w Katowicach), prof. Katalin Varga (National Educational Library and Museum, Hungary), prof. Grażyna Wrona (Instytut Nauk o Informacji, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), prof. Maja Žumer (University of Ljubljana, Slovenia)

**Dofinansowano ze środków Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytetu Warszawskiego**

REDAKCJA

Elżbieta Barbara ZYBERT – redaktor naczelna
Dorota GRABOWSKA – sekretarz redakcji
Dariusz GRYGROWSKI – redaktor tematyczny
Anna WOŁODKO – redaktor językowy
Anna GRZECZNOWSKA – redaktor statystyczny

Anna LIS – redakcja techniczna i korekta
Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski

Adres redakcji i wydawcy:
Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: przegląd.biblioteczny@uw.edu.pl

Niniejsza wersja papierowa jest pierwotną wersją czasopisma

Przegląd Biblioteczny jest wykazywany w Europejskim Indeksie Referencyjnym ERIH+,
a zawartość kwartalnika indeksowana jest w bazach:
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities,
Pol-Index i Polska Bibliografia Bibliologiczna.

Pełne teksty roczników 1927-2021 dostępne są w Archiwum Cyfrowym SBP: www.ac.sbp.pl
oraz w Mediatece Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego:
medioteka.uw.edu.pl;
pełne teksty roczników 2009-2021 znajdują się na Platformie Czasopism Naukowych SBP
Open Journal Systems: ojs.sbp.pl/index.php/pb

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 90

2022

zeszyt 1

Kwartalnik „Przeгляд Biblioteczny” jest wykazywany na liście czasopism punktowanych Ministerstwa Edukacji i Nauki z liczbą 70 punktów

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

TREŚĆ

ARTYKUŁY

- Marcin Roszkowski: Bibliographic Data Science – konceptualizacja obszaru badawczego..... 5
- Magdalena Wójcik: Tradycyjny nie znaczy archaiczny – metody nowoczesnego świadczenia i promocji usług bibliotecznych bez użycia nowych technologii 27
- Grzegorz Gmiterek: The Use of Facebook Fanpages by Polish University Libraries Before and During the COVID-19 Pandemic. Content Analysis of the Posts..... 41

ARTYKUŁY RECENZYJNE / RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

- Academic Library Mentoring. Fostering Growth and Renewal, Three Volume Set. Leila June Rod-Welch (ed.), Barbara E Weeg (ed.) American Library Association, 2022; Managing Grey Literature. Technical Services Perspectives. Michelle Leonard (ed.), Susan E. Thomas (ed.). American Library Association, 2022 (*Ewa Komorowska*)..... 75
- Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 1817-2017. Miscellanea. Red. nauk. J. Talbierska, Z. Olczak. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego, 2017 (*Andrzej Mężyński*)..... 78
- Katarzyna Wodniak: „Moja Przyjaciółka” 1934-1939. Przebój prasowy Żnińskich Zakładów Wydawniczych. Żnin 2020 (*Zdzisław Gębołyś*)..... 91
- Przeгляд piśmiennictwa krajowego (*Barbara Koryś*) 98
- Z lektur zagranicznych (*Jacek Wojciechowski*) 103
- Z ŻYCIA SBP 113
- WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW 125

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Volume 90

2022

Issue 1

„The Library Review” was awarded seventy points in the official register of journals of Ministry of Education and Science

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

- Marcin Roszkowski: Bibliographic Data Science – Conceptualization of the Research Area 5
- Magdalena Wójcik: Traditional Does Not Mean Archaic – How to Provide and Market Modern Library Services With No New Technologies Involved 27
- Grzegorz Gmiterek: The Use of Facebook Fanpages by Polish University Libraries Before and During the COVID-19 Pandemic. Content Analysis of the Posts.....41

REVIEWS AND LITERATURE SURVEYS

- Academic Library Mentoring. Fostering Growth and Renewal, Three Volume Set. Leila June Rod-Welch (ed.), Barbara E Weeg (ed.) American Library Association, 2022; Managing Grey Literature. Technical Services Perspectives. Michelle Leonard (ed.), Susan E. Thomas (ed.). American Library Association, 2022 (*Ewa Komorowska*) 75
- Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 1817-2017. (The University of Warsaw Library 1817-2017) Miscellanea. Eds J. Talbierska, Z. Olczak. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2017 (*Andrzej Mężyński*) 78
- Katarzyna Wodniak: „Moja Przyjaciółka” 1934-1939. Przebój prasowy Żnińskich Zakładów Wydawniczych. („Moja Przyjaciółka” 1934-1939. Press bestseller of Żnin Publishing House.) Żnin 2020 (*Zdzisław Gębołyś*) 91
- Polish literature survey (*Barbara Koryś*) 98
- Foreign publications (*Jacek Wojciechowski*).....103
- NEWS FROM SBP (POLISH LIBRARIANS ASSOCIATION) 113
- GUIDELINES FOR AUTHORS.....129

MARCIN ROSZKOWSKI
Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytet Warszawski
e-mail: m.roszkowski@uw.edu.pl
ORCID 0000-0001-7396-4685

BIBLIOGRAPHIC DATA SCIENCE – KONCEPTUALIZACJA OBSZARU BADAWCZEGO

Marcin Roszkowski, dr, adiunkt w Katedrze Informatologii Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego. Jego zainteresowania badawcze obejmują problematykę organizacji wiedzy w środowisku sieciowym, w tym metadane oraz ontologie bibliograficzne. Jest autorem kilkudziesięciu publikacji naukowych, w tym m.in. *COVID-19 and the social organization of knowledge in Wikipedia: a study of social representations* „Journal of Documentation”, 2021, *The Sociological and Ontological Dimensions of the Knowledge Organization Domain on*

Google Scholar Citations „Knowledge Organization”, 2020, *Dekonstrukcja artykułu naukowego. Ontologie w publikowaniu semantycznym* „Zagadnienia Informacji Naukowej. Studia Informacyjne”, 2019.

SŁOWA KLUCZOWE: Bibliographic data science. Cyfrowa humanistyka. Katalogi biblioteczne. Bibliograficzne bazy danych. Harmonizacja danych.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Przedmiotem artykułu jest nowy obszar badawczy o nazwie *bibliographic data science*, który charakteryzuje się zastosowaniem metod i technologii *data science* w badaniach nad zasobami katalogów bibliotecznych i bibliografii. Celem artykułu jest próba konceptualizacji *bibliographic data science*. **Metody** – W warstwie metodologicznej przeprowadzone badania opierają się na analizie i krytyce piśmiennictwa dokumentującego badania prowadzone pod szyldem *bibliographic data science* oraz koncepcji analizy domen. **Wyniki** –

U podstaw *bibliographic data science* leży pragmatyczna postawa wobec badań zasobów bibliograficznych z wykorzystaniem metod *data science* realizowanych w humanistyce cyfrowej. W ramach tego obszaru badawczego stawia się problemy właściwe dla dyscyplin tworzących cyfrową humanistykę oraz podejmuje zagadnienia metodologiczne związane z optymalizacją jakości danych bibliograficznych oraz ich harmonizacją. Silne związki *bibliographic data science* z cyfrową humanistyką widoczne są również w społeczności skupionej wokół tego obszaru badawczego.

WSTĘP

Źródła informacji bibliograficznej pełnią kluczową rolę w dokumentacji wytworów dziedzictwa kulturowego oraz wyników działalności badawczej, a także w procesie pośredniczenia między zbiorami informacji a ich użytkownikami. W zależności od celu działalności bibliograficznej mamy do czynienia z różnymi rodzajami kolekcji bibliograficznych. Z jednej strony, są to katalogi biblioteczne (w tym katalogi centralne), których głównym zadaniem jest poinformowanie użytkowników o dokumentach będących w posiadaniu danej instytucji, z drugiej – bibliografie, które rejestrują dokumenty według przyjętych kryteriów (np. formalnych, treściowych) pełniąc funkcje utylitarne, ale również historyczno-archiwizacyjne, prezentując stan szeroko rozumianej kultury w określonym czasie i miejscu (Woźniak-Kasperek, 2015, s. 524). Zasadniczą zawartość źródeł informacji bibliograficznej jako specyficznej formy komunikacji społecznej (Nowak, 2016, s. 6), stanowią dane bibliograficzne, czyli reprezentacje dokumentów tworzone przez wyspecjalizowaną kadrę w oparciu o obowiązujące normy i standardy. Standaryzacja procesu tworzenia metadanych odnosi się zarówno do ich zawartości (zasady katalogowania, kartoteki haseł wzorcowych), jak i do formy prezentacji (format danych bibliograficznych), co w założeniu zapewnia ich wysoką jakość i wiarygodność. Dzięki temu źródła informacji bibliograficznej są wykorzystywane również w działalności badawczej, obecnie często w postaci danych badawczych będących przedmiotem analiz ilościowych.

Zastosowanie metod ilościowych w badaniach zasobów bibliograficznych nie jest jednak czymś nowym. Równoległe do działalności bibliograficznej prowadzono bowiem analizy statystyczne produkcji wydawniczej, które określano mianem statystyki księgoznawczej lub bibliograficznej. Geneza takich badań sięga konwencji berneńskiej (1886) dotyczącej praw autorskich oraz późniejszych prac Międzynarodowego Instytutu Bibliograficznego i w końcu działalności Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich (IFLA) (Sadowska, 2018, s. 192). Od ponad pół wieku prowadzone są również badania bibliometryczne z zastosowaniem metod matematycznych i statystycznych do analizy obiegu

informacji w nauce. Dynamiczny rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych sprawił, że obecnie mamy do dyspozycji szeroką paletę nowych metod i narzędzi wspomagających zarówno proces automatycznego tworzenia metadanych (np. technologie automatycznego indeksowania), jak i ich przetwarzania i analizy, szczególnie w dużej skali (np. przetwarzanie języka naturalnego, uczenie maszynowe, technologie sztucznej inteligencji). To z kolei spowodowało intensyfikację technologicznie wspomaganych badań z wykorzystaniem kolekcji bibliograficznych. Na początku XXI w. pojawił się nowy obszar zastosowania metod ilościowych w badaniach nad zasobami bibliograficznymi, który nazwano *bibliomining* (Nicholson et al., 2003). W tym przypadku mieliśmy do czynienia z wykorzystaniem technik bibliometrycznych w połączeniu z metodami eksploracji danych (ang. *data mining*) w badaniach nad sposobem korzystania przez użytkowników z zasobów katalogów bibliotecznych (Nicholson et al., 2003) i bibliotek cyfrowych (Czapnik, 2016; Nicholson, 2011). Obecnie, w epoce tzw. czwartego paradygmatu w nauce, opartego na intensywnym wykorzystaniu danych cyfrowych w badaniach naukowych (Sosińska-Kalata, 2018, s. 10) źródła bibliograficzne są również traktowane w kategoriach danych masowych, które bada się z wykorzystaniem technologii właściwych dla *data science*. Sam termin *data science* interpretuje się w kategoriach obszaru badawczego, w którym wykorzystuje się metody statystyczne wspomagane zaawansowanymi technologiami informatycznymi. Celem działalności badawczej w ramach *data science* jest ujawnianie właściwości oraz struktury zjawisk przyrodniczych, ludzkich i społecznych z wykorzystaniem danych (Semeler et al., 2019, p. 773). W tym celu korzysta się m.in. z metod i technik eksploracji danych i tekstu, uczenia maszynowego czy technologii właściwych dla big data. Specyfika *data science* polega również na utylitarnym traktowaniu technologii informacyjnych do rozwiązywania problemów badawczych osadzonych w określonych dyscyplinach naukowych czy obszarach badawczych. Mamy więc do czynienia z zastosowaniem *data science*, np. w nauce o zdrowiu – *health data science* (Hripcsak et al., 2015), nauce o środowisku – *environmental data science* (Gibert et al., 2018), czy w obszarze finansów – *financial data science* (Giudici, 2018).

W 2019 r. w publikacjach fińskich badaczy (Lahti, Marjanen, et al., 2019; Lahti, Vaara, et al., 2019; Tolonen et al., 2019), zrzeszonych w grupie COMHIS – Helsinki Computational History Group¹, pojawiło się wyrażenie *bibliographic data science* (BDS). Zostało ono użyte do nazwania postawy badawczej przyjętej w badaniach nad historią książki z wykorzystaniem metod i technik *data science* w oparciu o metadane pozyskane z wielu źró-

¹ Helsinki Computational History Group: <https://www2.helsinki.fi/en/researchgroups/computational-history>.

deł bibliograficznych². BDS zostało tam scharakteryzowane jako zastosowanie algorytmicznie wspomaganých procesów harmonizacji i integracji danych pochodzących z różnych źródeł bibliograficznych na potrzeby badań nad produkcją wiedzy (Lahti, Marjanen, et al., 2019, p. 6). Główną przesłanką zastosowania nowych metod przetwarzania danych i związanych z nimi technologii informacyjnych w badaniach nad historią książki był zdaniem twórców tej koncepcji problem braku kompletności i jakości metadanych, szczególnie w bibliografiach historycznych. Natomiast osadzenie BDS w ramach *data science* miało dać nowe rozwiązania metodologiczne i technologiczne pozwalające rozwiązać te problemy oraz dodatkowo usprawnić procesy analizy danych bibliograficznych.

W przypadku BDS mamy więc do czynienia z zastosowaniem zaawansowanych technologii informacyjnych w badaniach nad zasobami bibliograficznymi. Tym samym BDS może być rozumiane jako zastosowanie metod i technik *data science* w badaniach ilościowych nad dużymi i heterogenicznymi zbiorami zasobów bibliograficznych.

W związku z tym wydaje się zasadne postawić pytanie, co nowego proponuje BDS w kontekście ilościowych badań nad zasobami bibliograficznymi oraz jakie problemy badawcze stawia się w tego rodzaju badaniach. Celem artykułu jest próba konceptualizacji BDS jako obszaru badawczego.

METODY

W warstwie metodologicznej przeprowadzone badania opierają się na analizie piśmiennictwa dokumentującego badania prowadzone pod szyldem *bibliographic data science* oraz koncepcji analizy domen (ang. *domain analysis*) jako ramy teoretyczno-metodologicznej, która wyznaczyła określony sposób interpretacji BDS. Analiza piśmiennictwa została przeprowadzona na podstawie rezultatów wyszukiwania w bazie Google Scholar oraz analizy cytowań do publikacji prezentujących założenia BDS. Wybór tego źródła był podyktowany faktem, że termin *bibliographic data science* jest obecny od niedawna w dyskursie naukowym, a baza Google Scholar daje szansę na większą kompletność wyszukiwania niż, np. Scopus czy Web of Science m.in. poprzez indeksowanie preprintów. Analiza piśmiennictwa miała przede wszystkim charakter eksploracyjny. Jej głównym celem było poznanie sposobów interpretacji BDS oraz zgromadzenie materiału na potrzeby analizy domen.

---

² Wcześniejsze użycie tej nazwy można jednak odnaleźć w serwisie społecznościowym Twitter. W 2012 r. Lorcan Dempsey (związany z OCLC) opublikował wpis (Dempsey, 2012) w którym użył wyrażenia *bibliographic data science* charakteryzując ofertę pracy w firmie Mendeley, odpowiedzialnej za menedżer bibliografii o tej samej nazwie, gdzie zakres obowiązków obejmował m.in. zarządzanie i przetwarzanie społecznie tworzonymi metadanymi.

Przez domenę rozumie się pewien zasób wiedzy współdzielony przez daną społeczność, która podziela określone założenia ontologiczne i epistemologiczne (Hjørland, 2017, p. 441). Domeny wiedzy mogą być interpretowane nie tylko jako dyscypliny naukowe, ale również jako obszary badawcze czy specjalności, których badanie zmierza do zrozumienia sposobów tworzenia nowej wiedzy oraz procesów komunikacji naukowej w ramach społeczności z nimi związanych. W analizie domen wyróżnia się zatem trzy wymiary – ontologiczny, epistemologiczny oraz socjologiczny (Hjørland, 2017; Hjørland & Hartel, 2003). Analiza domen w wymiarze ontologicznym zmierza do ujawnienia teorii oraz pojęć będących przedmiotem działalności badawczej. Wymiar epistemologiczny domeny jest związany ze sposobami pozyskiwania nowej wiedzy i jej charakterem, co wiąże się również z obecnością paradygmatów badawczych oraz metodologicznymi aspektami interpretacji rzeczywistości. Wymiar socjologiczny odnosi się do aktorów i grup społecznych zaangażowanych w domenę (Bawden & Robinson, 2015, p. 93).

KONTEKST BDS

Genezy BDS należy szukać w cyfrowej humanistyce. To właśnie tutaj możemy zaobserwować zainteresowanie nie tylko komputerowo wspomaganą interpretacją tekstów, ale również zastosowaniem nowoczesnych technologii informacyjnych w badaniach nad zasobami katalogów bibliotecznych i bibliografii. Jest to szczególnie widoczne w badaniach z obszaru historii, w tym historii książki (np. Lahti et al., 2015, 2020) i literaturoznawstwa (Pawłowski, Herden, et al., 2021; Underwood, 2020). W tych pracach pytania badawcze są zdeterminowane dziedzinowo, ale przyjmowana postawa poznawcza zakłada możliwość opisu rzeczywistości na podstawie metadanych publikacji. Innymi słowy, przyjmuje się założenie, że badanie artefaktów reprezentacyjnych, jakimi są rekordy bibliograficzne, pozwala tworzyć nową wiedzę na temat rzeczywistości. Kolejna cecha badań prowadzonych w tym nurcie, to duża skala danych badawczych i wielość źródeł ich pozyskiwania. Wiąże się to z chęcią pokazania prawdziwości określonych zjawisk, ale również powoduje określone problemy z jakością i spójnością metadanych będących przedmiotem analiz. I to właśnie ten aspekt jest tutaj szczególnie eksponowany. BDS ma w założeniu wypracować rozwiązania metodyczne w zakresie optymalizacji jakości danych bibliograficznych, ich wzbogacania i analizy na potrzeby badań w obszarze cyfrowej humanistyki. Tak więc u podstaw BDS leży pragmatyczna postawa wobec technologicznie wspomaganym badaniom z wykorzystaniem zasobów bibliograficznych realizowanym pod szyldem cyfrowej humanistyki. Oprócz ewidentnych związków BDS z ilościowym badaniem obiegu informacji w nauce można tutaj zaobserwować

również pewne relacje z wykorzystywaną w literaturoznawstwie koncepcją *distant reading* autorstwa Franco Morettiego (Moretti, 2013). Idea *distant reading* polega na przyjęciu postawy makro w badaniach tekstów literackich poprzez zastosowanie metod i narzędzi komputerowych do analizy ich zawartości oraz wizualizacji rezultatów. Zakłada się bowiem, że komputerowa analiza tekstów literackich jest w stanie wnieść nowe spojrzenie w badaniach z obszaru historii literatury i krytyki literackiej. Koncepcja Morettiego „czytania na dystans” jest w opozycji do praktyki uważnego czytania (ang. *close reading*) poprzez zastosowanie metod ilościowych w badaniach dużych korpusów tekstów literackich i na tej podstawie uprawomocniania uzyskanych rezultatów. Jest charakteryzowana jako „analiza literatury bez zagłębienia do treści poszczególnych dzieł” (Eder, 2014, s. 91). W przypadku BDS mamy do czynienia z jeszcze szerszą perspektywą, bowiem przedmiotem badań są metadane, czyli reprezentacje dokumentów (ich formy i treści), a nie bezpośrednia ich zawartość. Sam Moretti prowadził również tego typu badania z wykorzystaniem metadanych dokumentów, gdzie w oparciu o zasoby bibliografii analizował strukturę tytułów XVIII- i XIX-wiecznych powieści angielskich oraz za ich pomocą identyfikował szczegółowe gatunki literackie (Moretti, 2013).

KONCEPCJA BDS

Założenia BDS zostały przedstawione w artykule pt. *Bibliographic data science and the history of the book (c. 1500-1800)* (Lahti, Marjanen, et al., 2019), który został opublikowany w czasopiśmie z obszaru nauki o informacji i bibliotekoznawstwa – *Cataloging and Classification Quarterly*. BDS jest tam określona jako pewnego rodzaju postawa badawcza (ang. *approach*), w której zasoby bibliograficzne są wykorzystywane nie tylko do celów wyszukiwania informacji, ale przede wszystkim jako dane w badaniach ilościowych nad produkcją wydawniczą. U podstaw BDS leżą następujące założenia:

1. Przedmiotem badań BDS są duże i heterogeniczne zasoby bibliograficzne.
2. Zasoby bibliograficzne (metadane) są traktowane jako obiekty badawcze.
3. Celem BDS jest wypracowanie metod i narzędzi optymalizacji jakości i kompletności metadanych.
4. BDS jest oparte na ilościowych badaniach informacji (metody statystyczne i probabilistyczne).
5. BDS jest oparte na modelu iteracyjnym.

W ramach BDS prowadzi się badania na danych masowych, co jest specyficzne dla data science. Tego rodzaju badania mają na celu zgromadzenie dużych ilości danych, często pochodzących z wielu źródeł. Celem jest

uzyskanie kompletnego obrazu zjawiska reprezentowanego przez zbiory publikacji. We wspomnianym wcześniej artykule (Lahti et al., 2019), zaprezentowano wyniki badań nad ewolucją formatów książek wydawanych w Europie między XVI a XIX w., w których zgromadzono ponad 6 milionów rekordów bibliograficznych pochodzących z czterech bibliografii. Adam Pawłowski wraz z zespołem (Pawłowski, Herden, et al., 2021) przeprowadzili badania nad automatyczną identyfikacją gatunków literackich na podstawie tytułów wydawnictw, w których wykorzystano ponad 1,8 miliona rekordów bibliograficznych pochodzących z bibliografii Biblioteki Narodowej (Przewodnik Bibliograficzny).

W BDS każdy rekord bibliograficzny jest traktowany jako obiekt badawczy (ang. *research object*). Z metodologicznego punktu widzenia oznacza to, że jego indywidualne cechy są podstawą do identyfikacji zmiennych w badaniach ilościowych. To na podstawie elementów strukturalnych rekordu metadanych, czyli wybranych cech publikacji, a także relacji między nimi, przeprowadza się analizy ilościowe. Celem tych analiz jest m.in. zobrazowanie skali lub zmian w czasie określonego zjawiska, które są reprezentowane przez własności publikacji. Uzyskane wyniki są przedmiotem krytycznej analizy opartej na wiedzy dziedzinowej i kontekście historycznym zapewniającym właściwe ramy interpretacyjne.

Istotnym problemem, który pojawia się w tego typu badaniach, jest kwestia jakości i kompletności metadanych pozyskiwanych z wielu źródeł bibliograficznych. Mowa tutaj o różnych formatach danych, konwencjach zapisu informacji w rekordach, które wynikają ze stosowanych zasad katalogowania, ale również błędnych lub brakujących danych. Problemy związane z jakością metadanych wynikają nie tylko z faktu agregowania danych z wielu źródeł, ale również z poziomu formalnej gotowości tych zasobów do realizacji założonych celów badawczych. Semantyka schematów metadanych stosowanych w katalogach bibliotecznych i bibliografiach jest zdeterminowana przez dwie główne funkcje, jakie mają realizować te narzędzia – funkcja metainformacyjna i wyszukiwawcza. Pierwsza zakłada odwzorowanie istotnych cech opisywanego zasobu w celu ich identyfikacji i rozróżnienia, druga wykorzystanie na potrzeby wyszukiwania informacji. Potraktowanie rekordu bibliograficznego jako obiektu badawczego zmienia perspektywę oraz wprowadza nowe oczekiwania wobec jego potencjału informacyjnego. Uprawianie BDS oznacza bowiem wykorzystanie zasobów bibliograficznych poza głównym kontekstem ich funkcjonowania (katalog biblioteczny, bibliograficzna baza danych) i ingerencję w ich strukturę oraz zawartość na potrzeby prowadzonych badań. Ingerencja, o której mowa, jest oparta na przesłankach pragmatycznych, zdeterminowanych założonymi celami badawczymi i polega na wykorzystaniu technik i narzędzi data science do optymalizacji jakości rekordów metadanych. Głównym celem BDS w tym obszarze jest wypracowanie od-

tworzalnych procesów harmonizacji (ang. *reproducible data harmonization*) i analizy danych oraz automatycznych lub półautomatycznych technik przetwarzania i zarządzania danymi (ang. *data curation*).

Harmonizacja danych polega na ujednoczeniu ich formy oraz zawartości zgodnie z przyjętymi konwencjami umożliwiającymi późniejsze ich przetwarzanie. Ma ona zapewnić ich formalną normalizację, która pozwoli z kolei na przeprowadzenie analiz statystycznych. Polega to z jednej strony, na przyjęciu określonego formatu danych i zastosowaniu go dla całego zbioru pozyskanych metadanych, z drugiej – na znormalizowaniu wybranych wartości danych istotnych z punktu widzenia prowadzonych badań. W pierwszym przypadku, oznacza to konieczność ponownego modelowania danych, wyboru adekwatnego formatu danych i przeprowadzenia procesu mapowania danych do nowej postaci. W drugim – mowa jest o ingerencji w wartości metadanych poprzez automatyczne usuwanie błędnych zapisów, normalizację form językowych, a także ekstrakcję dodatkowych informacji z wybranych pól rekordów, np. objętość, format książki. Istotnym elementem tego procesu jest również wykorzystanie zewnętrznych źródeł do automatycznego wzbogacania metadanych (ang. *metadata enrichment*) o nowe informacje lub do weryfikacji ich poprawności. Dotyczy to np. identyfikacji płci dla autorów na podstawie form nazw osobowych, pozyskiwania dodatkowych informacji geolokalizacyjnych dla nazw miejscowych.

Harmonizacja danych jest to więc wieloetapowy proces, na który składa się m.in. analiza pozyskanego zbioru danych, ujednoczanie wartości dla poszczególnych elementów metadanych (usuwanie znaków specjalnych, błędów językowych, rozwiązanie problemu form synonimicznych), identyfikacja i usuwanie zduplikowanych rekordów, uzupełnianie brakujących danych poprzez ekstrakcję informacji z innych pól rekordu lub korzystając z zewnętrznych źródeł, wzbogacanie metadanych (Marjanen et al., 2019, p. 60).

Odtwarzalność tych procedur polega na możliwości ich ponownego wykorzystania przez innych badaczy i ma być zapewniona przez ich publicznie dostępną dokumentację wraz z dostępem do technologii informacyjnych, które tam wykorzystano. W tym celu korzysta się z otwartych repozytoriów danych i kodów źródłowych opartych, np. o system Git i udostępnianych przez wiele platform internetowych (np. GitHub czy GitLab).

W procesach przetwarzania i zarządzania metadanymi wykorzystuje się metody i narzędzia właściwe dla *data science*. Należą do nich m.in. przetwarzanie języka naturalnego w oparciu o metody statystyczne i probabilistyczne, zastosowanie metod i technik automatycznej eksploracji danych (ang. *data mining*) i tekstu (ang. *text mining*), wykorzystanie uczenia maszynowego (ang. *machine learning*) do automatycznej klasyfikacji ele-

mentów danych bibliograficznych, jak również wykorzystanie baz danych umożliwiających odzwierciedlenie grafowej/sieciowej natury powiązań między dokumentami. W tym przypadku nie chodzi tylko o rozwiązanie problemu badawczego poprzez zastosowanie nowoczesnych technologii informacyjnych, ale również o wypracowanie spójnej metodyki pracy nad metadanymi (ang. *metadata curation workflow*) i możliwości jej zastosowania przez innych badaczy poprzez zapewnienie jej publicznej dostępności zarówno w postaci dokumentacji, jak i pakietu narzędziowego³. Specyfiką procesów harmonizacji i przetwarzania danych bibliograficznych realizowanych w ramach BDS jest ich iteracyjny charakter. Polega to na wielokrotnym powtarzaniu określonych procedur (iteracje) przez algorytmy przetwarzające dane, aż do osiągnięcia satysfakcjonującego poziomu efektywności. Innymi słowy, nie poszukuje się jednego gotowego rozwiązania wszystkich problemów związanych z jakością metadanych, lecz w kolejnych iteracjach optymalizuje się zastosowane dotychczas rozwiązania dla danego elementu metadanych i przechodzi się do następnego. Chociaż Muriel Foulonneau i Jenn Riley (2008, p. 57) twierdzą, że iteracyjne podejście w kontroli jakości metadanych nie ma końca, to jest to jednak ekonomiczne rozwiązanie w kontekście zakładanych celów badawczych, dla których te procedury są stosowane.

Przedstawiona wyżej specyfika operacji dokonywanych na metadanym w ramach BDS powoduje, że mamy do czynienia ze zjawiskiem zmiany przeznaczenia metadanych (ang. *metadata repurposing*). Polega ono na adaptacji i wykorzystaniu metadanych do celów innych niż te, dla których je opracowano oraz poza kontekstem ich zakładanego funkcjonowania (Deng, 2010; Foulonneau & Cole, 2005). Procesy harmonizacji, optymalizacji jakości oraz wzbogacania metadanych są zdeterminowane przez nowe cele, do których są one wykorzystywane – cele badawcze. Tak jak w przypadku bibliometrii zmiana przeznaczenia metadanych jest związana z szeroko rozumianym badaniem obiegu informacji w nauce, tak w przypadku BDS nowe cele są związane z problemami osadzonymi w polach badawczych historii i literaturoznawstwa eksplorowanych w ramach cyfrowej humanistyki.

WYMIAR ONTOLOGICZNY BDS

W tak przedstawionej koncepcji BDS wymiar ontologiczny można interpretować w kategoriach ujęć teoretycznych oraz stawianych problemów badawczych. Jednak wyizolowanie warstwy ontologicznej szczególnie od epistemologicznej jest trudne, ponieważ istnieją między nimi

³ Np. pakiet Bibliographica (<https://github.com/COMHIS/bibliographica>) wykorzystany w badaniach (Lahti, Marjanen, et al., 2019)

złożone relacje (Hjørland 2017, p. 440) i owe trzy wymiary wchodzą z sobą w interakcje o charakterze intelektualnym i społecznym (Bawden & Robinson, 2015, p. 93).

Analiza problemów badawczych podejmowanych w pracach odwołujących się do BDS wskazuje na niejednorodność wymiaru ontologicznego. Jest to spowodowane faktem, że BDS jest osadzona w cyfrowej humanistyce, która odwołuje się do teorii i koncepcji właściwych dla historii, literaturoznawstwa, czy językoznawstwa, które w badaniach szczegółowych są konfrontowane z możliwościami zastosowania nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Mamy więc do czynienia z problemami badawczymi i w konsekwencji założeniami ontologicznymi właściwymi dla tych dyscyplin. Dalej przedstawiono kilka przykładów badań ilustrujących tę tezę.

W cytowanym wcześniej artykule pt. *Bibliographic data science and the history of the book (c. 1500–1800)* (Lahti, Marjanen, et al., 2019) prezentującym założenia BDS, autorzy wykorzystali zasoby czterech bibliografii w badaniach nad produkcją wydawniczą w Europie od XVI do XIX w. Dane pozyskano ze szwedzkiej i fińskiej bibliografii narodowej, katalogu centralnego English Short-Title Catalogue oraz bazy Heritage of the Printed Book (Baza Dziedzictwa Książki Drukowanej). Badania dotyczyły dwóch problemów – jak zmieniał się format książki drukowanej na przestrzeni wieków oraz jak przebiegał proces upiśmiennienia (wernakularyzacji) w Europie, ze szczególnym uwzględnieniem języka szwedzkiego i fińskiego.

Celem badań Leo Lahti, Eetu Mäkelä, i Mikko Tolonena (Lahti et al., 2020), była reprezentatywność pełnotekstowej kolekcji XVIII-wiecznych książek wydawanych w Wielkiej Brytanii (Eighteenth Century Collections Online; ECCO) na podstawie zasobów bibliografii The English Short-Title Catalogue (ESTC), która stanowiła źródło metadanych dla zdigitalizowanych pozycji. Przedmiotem badań były metadane pochodzące z obydwu kolekcji, a celem badań było wykrycie poziomu dostępności pełnych tekstów w ECCO zarejestrowanych w bibliografii ESTC. Autorzy przyjęli hipotezy, że kolekcja ECCO może marginalizować określone wydawnictwa i założyli, że może mieć na to wpływ płeć autora, forma wydawnictwa oraz data wydania. Badania przeprowadzono na 227 tys. rekordów z bazy ESTC. Po ekstrakcji nazw osobowych z oznaczenia odpowiedzialności wzbogacono te dane o informacje na temat płci autora oraz dat życia. Dane te pozyskano automatycznie z bazy Virtual International Authority File (VIAF). Następnie, na podstawie opracowanego modelu regresji, który miał za zadanie odwzorować prawdopodobieństwo wystąpienia danego tytułu z ESTC w ECCO, zastosowano technologie programowania probabilistycznego (skrypty w języku Python oraz R) i przeprowadzono proces analizy danych. Cały proces oraz wykorzystana

technologia została udokumentowana i udostępniona publicznie⁴, a wyniki przeprowadzonych analiz wskazały na istotny udział tych zmiennych w profilu kolekcji ECCO.

Adam Pawłowski wraz z zespołem przeprowadził szereg badań nad zasobami polskiej bibliografii narodowej („Przewodnik Bibliograficzny”) z wykorzystaniem metod lingwistycznych wspomaganym przez technologie eksploracji tekstu (ang. *text mining*), które zrealizowano w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki pt. „Metody i narzędzia lingwistyki korpusowej w badaniach bibliografii polskich wydawnictw zwartych z lat 1997-2017”. W oparciu o metadane na temat 553 tys. książek wydanych w latach 1997-2017, które pozyskano z bazy Biblioteki Narodowej za pośrednictwem interfejsu programistycznego (API), przeprowadzili badania korpusowe nad tytułami publikacji (Pawłowski, Topolski, et al., 2021). Badania przeprowadzono z wykorzystaniem analizy stylostatystycznej porównując strukturę korpusu mikrotekstów, który opracowano na podstawie tytułów publikacji z zasobem Narodowego Korpusu Języka Polskiego. W badaniach wykorzystano techniki przetwarzania języka naturalnego, które zastosowano do analizy metadanych odpowiedzialnych za rejestrację tytułów publikacji. Uzyskane wyniki pokazały różnice między tymi korpusami oraz dały obraz konstrukcji językowych w tytułach współczesnych publikacji książkowych. Przedmiotem kolejnych badań A. Pawłowskiego wraz z zespołem (Pawłowski, Herden, et al., 2021) był zbiór ponad 1,8 mln rekordów publikacji również pochodzących z zasobów „Przewodnika Bibliograficznego”. Celem tych badań była możliwość zastosowania technik uczenia maszynowego na potrzeby automatycznej identyfikacji płci autorów oraz gatunków tekstów (m.in. naukowych i literackich). W tym przypadku również zastosowano metody językoznawcze wspomagane technologiami informacyjnymi w odniesieniu do zawartości rekordów bibliograficznych.

Druga kategoria problemów badawczych podejmowana w ramach BDS bezpośrednio wiąże się z koncepcją metadanych. Tutaj podstawowe założenia ontologiczne leżące u podstaw badań, choć nie zawsze ujawniane, odnoszą się do teorii organizacji wiedzy, w której metadane są traktowane jako artefakty reprezentacyjne (Ceusters, 2012). W takiej interpretacji są to wytwory działalności ludzkiej, których głównym celem jest reprezentacja obiektów rzeczywistości, tutaj w postaci dokumentów. Metadane dokumentu mają więc postać jego charakterystyki wyszukiwawczej, którą tworzą dane reprezentujące sposoby jego utrwalenia (cechy formalne) i/ lub treści (Sosińska-Kalata & Roszkowski, 2016, s. 299). W kontekście BDS mamy więc do czynienia z problematyką jakości metadanych rozumianą w kategoriach poprawności, spójności, wiarygodności, kompletności oraz

⁴ 2020 Chr Project: <https://gitlab.com/COMHIS/2020-chr>.

metodami i narzędziami ich optymalizacji. Dalej przedstawiono kilka przykładów z tego nurtu badań.

Evan Bryer wraz z zespołem (Bryer et al., 2021) opracowali metodę deduplikacji rekordów metadanych w oparciu o strategię oczyszczania i analizę skupień z wykorzystaniem metod i technologii uczenia maszynowego. Przedmiotem badań była baza ponad 5 mln rekordów w formacie MARC 21 dla wydawnictw zwartych opublikowanych między XVI a XIX w. i dostępnych za pośrednictwem bazy WorldCat. Identyfikację duplikatów przeprowadzono na podstawie analizy tytułów publikacji. Celem badań było wypracowanie metod optymalizacji jakości metadanych na potrzeby badań nad produkcją wydawniczą.

Andreas Luschow i José Calvo Tello (2021) opracowali metodę identyfikacji wybranych gatunków literackich w katalogach bibliotecznych. Przedmiotem ich badań były zasoby bibliograficzne niemieckiego katalogu rozproszonego Gemeinsamer Verbundkatalog (GBV). Również i tutaj wykorzystano metody i technologie uczenia maszynowego. Punktem wyjścia był wykaz gatunków literackich pobrany z kartoteki Gemeinsame Normdatei. Były one podstawą do konstrukcji modelu, który zastosowano w procesie analizy danych. Zdaniem autorów ich eksperyment badawczy miał na celu wypracowanie najbardziej efektywnego rozwiązania, które można zastosować w badaniach z wykorzystaniem dużych zasobów bibliograficznych.

Bardziej kompleksowe podejście do metod przetwarzania danych bibliograficznych na potrzeby badań naukowych zaproponowali Róbert Péter wraz z zespołem (Péter et al., 2020). Efektem pracy tego zespołu badawczego jest AVOBMAT⁵ – platforma do wizualizacji i analizy zarówno zasobów bibliograficznych, jak i pełnych tekstów dokumentów. Projekt jest rozwijany od 2017 r., a samo narzędzie opracowano z wykorzystaniem technologii przetwarzania języka naturalnego oraz sztucznej inteligencji. AVOBMAT pozwala zaimportować metadane z menedżera bibliograficznego Zotero (format CSV lub RDF) oraz zastosować zaawansowane techniki wizualizacji oraz analizy dystrybucji wartości dla wybranych elementów metadanych. Zastosowane metody i narzędzia przetwarzania języka naturalnego uwzględniają obsługę tekstów w 52 językach, w tym w języku polskim. Platforma powstała na potrzeby prowadzenia badań z wykorzystaniem zasobów bibliograficznych.

WYMIAR EPISTEMOLOGICZNY BDS

Dotychczasowe rozważania na temat BDS sytuują je w ramach cyfrowej humanistyki jako technologicznie zdeterminowaną postawę badaw-

⁵ AVOBMAT: <https://avobmat.hu/>.

czą wobec zasobów bibliograficznych, która w warstwie metodologicznej i narzędziowej czerpie z dokonań *data science*. Skoro BDS jest osadzona w cyfrowej humanistyce, to reprezentuje stanowisko epistemiczne właściwe dla tego obszaru.

Pojęcie stanowiska epistemicznego należy rozumieć jako określoną postawę poznawczą wobec procesu pozyskiwania wiedzy (Gkeredakis et al., 2016). Hope Olson (1996) definiuje ten termin w kategoriach poglądu lub przekonania odnoszącego się do natury wiedzy i sposobu jej tworzenia. Tego rodzaju postawa wobec procesu poznania naukowego zakłada określone sposoby pozyskiwania informacji na temat rzeczywistości a także tworzenia i uwiarygodniania nowej wiedzy. Stanowisko epistemiczne jest więc pewnego rodzaju strategią lub połączeniem strategii służących do tworzenia uzasadnionych przekonań (Chakravartty, 2004, p. 175). Przyjęcie określonego stanowiska epistemicznego w badaniach naukowych wpływa bezpośrednio na decyzje o charakterze metodologicznym.

Marija Dalbello (2011) twierdzi, że w cyfrowej humanistyce przyjmuje się stanowisko epistemiczne zakładające metodę rozumowania w oparciu o technologiczne artefakty (p. 481) oraz koncentruje się uwagę na procesie interpretacji z wykorzystaniem cyfrowych narzędzi jako głównych źródeł poznania (p. 497). Hermeneutyczne tradycje humanistyki przyjmują tutaj nową odsłonę w postaci komputerowo wspomaganą interpretacji tekstów, czy nawet korpusów tekstów, co w szerszym ujęciu niewątpliwie nawiązuje do koncepcji cyfrowej hermeneutyki Rafaela Capurro (Capurro, 2010). W przypadku BDS poznanie następuje za pośrednictwem technologii a głównym źródłem poznania są metadane. Te z kolei mają status artefaktów reprezentacyjnych. Tak jak mapa jest artefaktem reprezentacyjnym fragmentu rzeczywistości, tak metadane pełnią taką funkcję wobec dokumentu, którego formę i zawartość opisują. Sprawę można skomplikować zadając pytanie, jaką rzeczywistość reprezentują metadane. W myśl teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych, do których zalicza się język opisu bibliograficznego (Sosińska-Kalata & Roszkowski, 2016), desygnatami bezpośrednimi jednostek leksykalnych (elementy metadanych) są dokumenty, a pośrednimi obiekty rzeczywistości pozadokumentacyjnej, których dotyczą dokumenty (Bojar, 2002, s. 48). W perspektywie epistemicznej oznacza to, że BDS proponuje poznanie rzeczywistości za pośrednictwem „podwójnego sita”. Bezpośrednim przedmiotem poznania są metadane dokumentu, a ten z kolei pozostaje w jakiejś (tutaj nieokreślonej) relacji do rzeczywistości. Oczywiście gatunek dokumentu (dzieło literackie, praca naukowa) będzie miał tutaj kluczowe znaczenie przy określaniu tego stosunku, ale faktem pozostaje bezpośrednia i pośrednia koncepcja znaczenia przy traktowaniu metadanych jako obiektów badawczych.

Z drugiej strony można odwołać się do koncepcji metadanych jako dowodu lub świadectwa (ang. *evidence*). Matthew S. Mayernik (2019) proponuje taką koncepcję, przyjmując definicję danych jako jednostek pełniących funkcję świadectwa lub dowodu zjawisk na potrzeby działalności badawczej. Dane pełnią funkcję społeczną i retoryczną wobec zjawisk, które reprezentują, a sama reprezentacja jest intencjonalna i z natury selektywna. Według niego metadane są podkategorią danych, a określenie czegoś mianem metadanych ma charakter sytuacyjny, społeczny, a nawet polityczny (s. 733). Wykorzystanie metadanych jako dowodu lub świadectwa oznacza konieczność wprowadzenia pojęcia odpowiedzialności (ang. *accountability*) w ich interpretacji jako procesu i produktu. Oznacza to, że traktowanie metadanych jako danych badawczych wymaga zrozumienia celów, dla których powstały, otoczenia społecznego oraz sposobu ekspresji metadanych z wykorzystaniem standardów i konwencji stosowanych przez ich twórców. W dużym uproszczeniu, chodzi o uwzględnienie zmiennych kontekstowych determinujących formę i zawartość rekordów metadanych. W przypadku BDS mamy do czynienia z metadanymi zastanymi i przejętymi z docelowego kontekstu ich funkcjonowania. Proces poznawania rzeczywistości za ich pośrednictwem wymaga więc zrozumienia nie tylko zawartości zasobów bibliograficznych, ale również ich historycznych i społecznych uwarunkowań, co oznacza szczególną uwagę w stawianiu pytań badawczych oraz uprawomocnianiu uzyskanych rezultatów.

WYMIAR SOCJOLOGICZNY BDS

Wymiar socjologiczny domeny można interpretować w kategoriach zagadnień odnoszących się do grup osób z nią związanych. Birger Hjørland i Hanne Albrechtsen (1995, p. 400) twierdzą, że ten wymiar ma kluczowe znaczenie dla właściwego poznania domeny, ponieważ pozwala spojrzeć na proces tworzenia i komunikowania wiedzy przez pryzmat wspólnoty dyskursywnej (ang. *discourse community*), czyli społeczności, w której zachodzą ustrukturyzowane procesy komunikacyjne i aktywna wymiana informacji w ramach np. współdzielonych celów i poglądów (Hjørland, 2002, p. 258). W przypadku BDS wymiar ten odnosi się do uczestników komunikacji naukowej. Z metodologicznego punktu widzenia wymiar socjologiczny danej domeny można zrekonstruować np. poprzez identyfikację członków danej wspólnoty dyskursywnej z wykorzystaniem technik bibliometrycznych. W przypadku BDS problemem może być jednak metodyka tworzenia korpusu publikacji właściwych dla tej domeny. Z jednej strony, mamy bowiem teksty, w których autorzy wprost odwołują się do nazwy *bibliographic data science* jako przyjętej postawy badawczej, z drugiej – nie można zapomnieć o fakcie, że badania nad zasobami bi-

bibliograficznymi z wykorzystaniem technologii *data science* są prowadzone przynajmniej od kilku lat. Na przykład baza Scopus dla zapytania „bibliographic” AND „data mining” oferuje ponad 500 rezultatów wyszukiwania, dla „bibliographic” AND „machine learning” ponad 300 natomiast dla frazy „bibliographic data science” tylko siedem. Z uwagi na rozpoznawczy charakter badań przedstawionych w tym artykule w dalszej części wymiar socjologiczny będzie dotyczył wyłącznie tych badaczy, którzy wprost odwołują się do koncepcji BDS w swoich pracach. Badania eksploracyjne przeprowadzono z wykorzystaniem bazy Google Scholar, co zapewniło większą kompletność rezultatów. Na początku 2022 r. Google Scholar rejestrował 82 pozycje dla frazy „bibliographic data science”. Po przeanalizowaniu wszystkich rezultatów do dalszych analiz włączono 25 publikacji. Pozostałe albo były zduplikowanymi zapisami, albo w ich treści występowały tylko wzmianki o BDS jako nowym podejściu w badaniach nad zasobami bibliograficznymi.

W obecnej fazie rozwoju BDS, czyli na początkowym etapie, biorąc pod uwagę fakt, że nazwa ta pojawiła się w 2019 r., społeczność skupiona wokół BDS jest niewielka i tworzy ją grupa 48 badaczy. Są to przede wszystkim przedstawiciele jednostek uniwersyteckich (wydziały, instytuty) lub centrów badawczych związanych bezpośrednio z cyfrową humanistyką (np. Helsinki Computational History Group, Department of Digital Humanities, University of Helsinki; Centre for Contemporary and Digital History (C2DH), University of Luxembourg) lub poszczególnymi dyscyplinami humanistycznymi (np. Institute of English and American Studies, University of Szeged; Faculty of Philosophy, University of Groningen).

Wśród najczęściej występujących autorów znaleźli się Mikko Tolonen (12) oraz Leo Lahti (12), czyli twórcy nazwy *bibliographic data science*. M. Tolonen jest historykiem, kierownikiem grupy badawczej Helsinki Computational History Group (COMHIS), zaś L. Lahti naukowcem związanym z *data science*. Prawie połowa publikacji w ramach BDS powstała z udziałem m.in. tych dwóch badaczy. To również autorzy afiliowani przy tej grupie badawczej stanowią największy odsetek (25%) w społeczności związanej z BDS. Można to interpretować z jednej strony, jako wyraz propagowania BDS przez członków tej grupy badawczej, z drugiej – jako dalsze rozwijanie tego podejścia badawczego.

Badania prowadzone pod szyldem BDS to w przeważającej większości wynik współpracy wielu badaczy. Ponad 90% tekstów to publikacje wieloautorskie. Co interesujące, model współpracy realizowany w ramach BDS w wielu przypadkach opiera się na połączeniu wiedzy dziedzinowej właściwej dla nauk humanistycznych z kompetencjami specjalistów od *data science* afiliowanych przy ośrodkach związanych z naukami ścisłymi lub technicznymi. Tabela 1 zawiera przykładowe publikacje wpisujące się w ten model współpracy.

Model współpracy w ramach BDS

Publikacja	Autor	Afilacja
Bryer, E., Rhujittawiwat, T., Comandur, S., Madrid, V., Riley, S., Rose, J., & Wilder, C. (2021, January). Analysis of Clustering Algorithms to Clean and Normalize Early Modern European Book Titles. In 2021 The 4th International Conference on Software Engineering and Information Management (pp. 106-112).	Evan Bryer; Theppatom Rhujittawiwat; John R. Rose; Samyu Comandur; Vasco Madrid;	College of Engineering and Computing, University of South Carolina, United States
	Colin F. Wilder	Center for Digital Humanities, University of South Carolina, United States
Mäkelä, E., Tolonen, M., Marjanen, J., Kanner, A., Vaara, V., & Lahti, L. (2019). Interdisciplinary collaboration in studying newspaper materiality. In Twin Talks Workshop at DHN 2019 Proceedings of the Twin Talks Workshop at DHN 2019, co-located with Digital Humanities in the Nordic Countries (DHN 2019). CEUR-WS.org.	Eetu Mäkelä, Mikko Tolonen, Jani Marjanen, Annti Kanner, Ville Vaara	College of Arts and Sciences, University of South Carolina, United States Helsinki Centre for Digital Humanities, University of Helsinki, Finland
Péter, R., Szántó, Z., Seres, J., Bilicki, V., & Berend, G. (2020). AVOBMAT: a digital toolkit for analysing and visualizing bibliographic metadata and texts. In: Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, (16). pp. 43-55. (2020)	Leo Lahti	Department of Mathematics and Statistics, University of Turku, Finland
	Róbert Péter Zsolt Szántó, József Seres, Vilmos Bilicki, Gábor Berend	University of Szeged, Institute of English and American Studies University of Szeged, Institute of Informatics
Pawłowski, A., Topolski, K., & Herden, E. (2021). Quantitative Analysis of Bibliographic Corpora : Statistical Features , Semantic Profiles , Word Spectra. In A. Pawłowski, J. Maćutek, S. Embleton, & G. Mikros (Eds.), Language and Text: Data, Models, Information, Applications (pp. 240-256). John Benjamins Publishing Company.	Adam Pawłowski, Elżbieta Herden Krzysztof Topolski	Institute of Information and Library Science, University of Wrocław, Poland Institute of Mathematics, University of Wrocław, Poland

Model współpracy realizowany w ramach BDS opiera się więc na transferze metod i technik właściwych dla *data science* do subdyscyplin nauk humanistycznych, sprawiając, że ma charakter interdyscyplinarny, co jest typowe dla cyfrowej humanistyki.

Na obecnym etapie rozwoju BDS trudno jest jeszcze mówić o ośrodkach badawczych, ale należy odnotować aktywność badaczy afiliowanych przy wspomnianej wcześniej grupie badawczej COMHIS funkcjonującej w ramach Uniwersytetu w Helsinkach, Uniwersytecie Karoliny Południowej i Uniwersytecie Kalifornijskim (USA), Uniwersytecie w Segedynie (Węgry) czy Uniwersytecie Wrocławskim. To właśnie przy tych uczelniach afiliowani są autorzy prowadzący badania w ramach BDS.

WNIOSKI

Bibliographic data science interpretowane jako zastosowanie metod i technik *data science* w badaniach nad zasobami bibliograficznymi nie jest nowym obszarem badawczym, jednak osadzone w ramach cyfrowej humanistyki czyni je interesującym sposobem patrzenia na rzeczywistość, szczególnie historyczną, przez pryzmat metadanych dokumentów. To właśnie aspekt epistemiczny ma tutaj kluczowe znaczenie. BDS oferuje bowiem technologicznie zdeterminowane metodologie analizy i optymalizacji jakości metadanych jako narzędzia poznania rzeczywistości i tworzenia nowej wiedzy. Przy czym nie zrywa się tutaj z podejściem dedukcyjnym, tak jak w przypadku *big data* (Osika, 2020, s. 77), lecz konstruuje problemy badawcze i hipotezy osadzone w teoriach subdyscyplin cyfrowej humanistyki. Jest to szczególnie widoczne w warstwie ontologicznej. Problemy badawcze o charakterze metodologicznym, związane z oceną jakości metadanych w katalogach bibliotecznych i bibliografiach, stanowią tutaj odrębny nurt badań. Widać więc, że specyfika BDS jest nieco inna niż w przypadku „dziedzinowych” *data science* (np. *medical data science*, *biological data science*, *social data science*). Silny związek BDS z cyfrową humanistyką ujawnia się również w warstwie socjologicznej, o czym świadczą wyniki analizy społeczności skupionej wokół tego obszaru badawczego.

Na podstawie dotychczas przedstawionych rozważań można również poszukiwać związków BDS z informacją naukową i bibliotekoznawstwem. Biorąc pod uwagę, kto i jak uprawia BDS, wydaje się, że katalogi biblioteczne i bibliografie są tutaj traktowane przede wszystkim jako źródła danych badawczych bez większego angażowania przedstawicieli środowiska bibliotecznego. Skoro więc BDS wyciąga metadane poza ich docelowy kontekst społeczny, to *de facto* mamy do czynienia ze zjawiskiem zmiany przeznaczenia metadanych. I to właśnie na ten aspekt środowisko bibliotekarskie powinno zwrócić szczególną uwagę w projektowaniu oraz sposobach świadczenia usług informacyjnych. Chodzi tu

taj nie tylko o możliwości, jakie dostarcza nam nowoczesna technologia w zakresie analizy i przetwarzania zasobów bibliograficznych, ale przede wszystkim o nowych interesariuszy zasobów bibliograficznych. Zasygnalizowane wcześniej związki między bibliometrią a BDS polegają na traktowaniu metadanych jako obiektów badawczych. W obydwu obszarach mamy do czynienia z zastosowaniem zaawansowanych technologii informacyjnych. BDS jest ewidentnie osadzone w metodach i technologiach data science, ale w przypadku bibliometrii również można wskazać przykłady zastosowania metod uczenia maszynowego czy przetwarzania języka naturalnego (Abu-Jbara et al., 2013; Klein et al., 2021) w badaniach nad zasobami bibliograficznymi. To, co z pewnością różni te dwa obszary to cele i problemy badawcze oraz relacje z informacją naukową i bibliotekoznawstwem. Podstawowym zadaniem bibliometrii jest ocena stanu i rozwoju komunikacji piśmienniczej (głównie naukowej) z naciskiem na jej produktywność i efektywność, co sytuuje ją w polu badawczym informacji naukowej (Skalska-Zlat, 2017, s. 260). W przypadku BDS również mamy do czynienia z badaniem produkcji wiedzy (Lahti, Marjanen, et al., 2019, p. 6), jednak główna uwaga jest tutaj skupiona na determinantach społecznych i kulturowych oraz kontekście historycznym, co z kolei sytuuje BDS w polach badawczych subdyscyplin cyfrowej humanistyki. BDS dodatkowo eksponuje użytkowy i metodyczny aspekt w badaniach nad zasobami bibliograficznymi w postaci metod i technik analizy jakości metadanych realizowane z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych, co może być interesujące dla dostawców bibliograficznych usług informacyjnych w kontekście optymalizacji tworzonych i rozwijanych przez nich kolekcji.

BIBLIOGRAFIA

- Abu-Jbara, Amjad; Ezra, Jefferson; Radev, Dragomir. (2013). Purpose and Polarity of Citation: Towards NLP-based Bibliometrics [online]. In: *Proceedings of NAACL-HLT*, pp. 596-606. [dostęp: 17.01.2022]. Dostępny w WWW: <https://aclanthology.org/N13-1067.pdf>
- Bawden, David; Robinson, Lyn. (2015). *Introduction to Information Science*. Facet Publishing. <https://doi.org/10.29085/9781783300761>.
- Bojar, Bożenna (Ed.). (2002). *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Bryer, Evan; Rhujittawiwat, Theppatorn; Comandur, Samyu; Madrid, Vasco; Riley, Stephanie; Rose, John; Wilder, Colin. (2021). Analysis of Clustering Algorithms to Clean and Normalize Early Modern European Book Titles. *ACM International Conference Proceeding Series*, pp. 106-112. <https://doi.org/10.1145/3451471.3451489>.
- Capurro, Rafael. (2010). Digital hermeneutics: An outline. *AI and Society*, 25(1), pp. 35-42. <https://doi.org/10.1007/s00146-009-0255-9>.
- Ceusters, Werner. (2012). An Information Artifact Ontology Perspective on Data

- Collections and Associated Representational Artifacts. *Studies in Health Technology and Informatics*, 180, pp. 68-72. <https://doi.org/10.3233/978-1-61499-101-4-68>.
- Chakravartty, Anjan. (2004). Stance relativism: empiricism versus metaphysics. *Studies in History and Philosophy of Science Part A*, 35(1), pp. 173-184. <https://doi.org/10.1016/j.shpsa.2003.12.002>.
- Czapnik, Grzegorz. (2016). Bibliomining w badaniach bibliotek cyfrowych. W: *Metody i narzędzia badań piśmiennictwa cyfrowego i jego użytkowników* pod red. Małgorzaty Góralskiej, Agnieszki Wandel. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 77-94.
- Dalbello, Marija. (2011). A genealogy of digital humanities. *Journal of Documentation*, 67(3), pp. 480-506. <https://doi.org/10.1108/00220411111124550>.
- Dempsey, Lorcan. (2012). *Pretty interesting bibliographic data science role at Mendeley* [online]. Twitter; [dostęp: 17.01.2022]. Dostępny w WWW: <https://twitter.com/lorcanD/status/190112947706662914>.
- Deng, Sai. (2010). Optimizing Workflow through Metadata Repurposing and Batch Processing. *Journal of Library Metadata*, 10(4), pp. 219-237. <https://doi.org/10.1080/19386389.2010.524862>.
- Eder, Maciej. (2014). Metody ścisłe w literaturoznawstwie i pułapki pozornego obiektywizmu – przykład stylometrii. *Teksty Drugie*, 2, s. 90-105.
- Foulonneau, Muriel; Cole, Timothy. (2005). Strategies for Reprocessing Aggregated Metadata. In: *Lecture Notes in Computer Science (including subseries Lecture Notes in Artificial Intelligence and Lecture Notes in Bioinformatics)*. Ed. by Andreas Rauber, Stavros Christodoulakis, A Min Tjoa. Amsterdam: Springer, pp. 290-301. https://doi.org/10.1007/11551362_26.
- Foulonneau, Muriel; Riley, Jenn. (2008). *Metadata for Digital Resources: Implementation, Systems Design and Interoperability*. Oxford: Chandos Publishing.
- Gibert, Karina; Horsburgh, Jeffery; Athanasiadis, Ioannis; Holmes, Geoff. (2018). Environmental Data Science. *Environmental Modelling & Software*, 106, pp. 4-12. <https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2018.04.005>.
- Giudici, Paolo. (2018). Financial data science. *Statistics & Probability Letters*, 136, pp. 160-164. <https://doi.org/10.1016/j.spl.2018.02.024>.
- Gkeredakis, Emmanouil; Fayard, Anne-Laure Fayard; Levina, Natalia. (2016). Data science as epistemic stance: advantages, risks and opportunities for the pursuit of knowledge. *Academy of Management Proceedings*, 1. <https://doi.org/10.5465/ambpp.2016.16538abstract>.
- Hjørland, Birger. (2002). Epistemology and the socio-cognitive perspective in information science. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 53(4), pp. 257-270. <https://doi.org/10.1002/asi.10042>.
- Hjørland, Birger. (2017). Domain Analysis. *Knowledge Organization*, 44(6), pp. 436-464. <https://doi.org/10.5771/0943-7444-2017-6-436>.
- Hjørland, Birger; Albrechtsen, Hanne. (1995). Toward a new horizon in information science: Domain-analysis. *Journal of the American Society for Information Science*, 46(6), pp. 400-425. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(199507\)46:6<400::AID-ASI2>3.0.CO;2-Y](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199507)46:6<400::AID-ASI2>3.0.CO;2-Y)
- Hjørland, Birger; Hartel, Jenna. (2003). Afterword: Ontological, epistemological and sociological dimensions of domains. *Knowledge Organization*, 30(3-4), pp. 239-245.

- Hripcsak, George; Duke, Jon; Shah, Nigam; Reich, Christian; Huser, Vojtech; Schuemie, Martijn; Suchard, Marc; Park, Rae Woong; Wong, Ian Chi Kei; Rijnbeek, Peter; van der Lei, Johan; Pratt, Nicole; Norén, Niklas; Li, Yu-Chuan; Stang, Paul; Madigan, David; Ryan, Patrick. (2015). Observational Health Data Sciences and Informatics (OHDSI): Opportunities for Observational Researchers. *Studies in Health Technology and Informatics*, 216, pp. 574-578.
- Klein, Jennifer; Baker, Nancy; Foil, Nancy; Zorn, Kimberley; Urbina, Fabio; Puhl, Ana; Ekins, Sean. (2021). *Using Bibliometric Analysis and Machine Learning to Identify Compounds Binding to Sialidase-1*. *ACS Omega*, 6(4), 3186-3193. <https://doi.org/10.1021/acsomega.0c05591>
- Lahti, Leo; Ilomäki, Niko; Tolonen, Mikko. (2015). A quantitative study of history in the english short-title catalogue (ESTC), 1470-1800. *LIBER Quarterly*, 25(2), pp. 87-116. <https://doi.org/10.18352/lq.10112>.
- Lahti, L., Mäkelä, Eetu; Tolonen, Mikko. (2020). Quantifying bias and uncertainty in historical data collections with probabilistic programming [online]. *CEUR Workshop Proceedings*, 2723, pp. 280-289. [dostęp: 17.01.2022]. Dostępny w WWW: <http://ceur-ws.org/Vol-2723/short46.pdf>.
- Lahti, Leo; Marjanen, Jani; Roivainen, Hege; Tolonen, Mikko. (2019). Bibliographic data science and the history of the book (C. 1500-1800). *Cataloging and Classification Quarterly*, 57(1), pp. 5-23. <https://doi.org/10.1080/01639374.2018.1543747>.
- Lahti, Leo; Vaara, Ville; Marjanen, Jani; Tolonen, Mikko. (2019). Best Practices in Bibliographic Data Science [online]. In: *Proceedings of the Research Data And Humanities (RDHUM) 2019 Conference: Data, Methods And Tools*. *Studia humaniora Ouluensia*, vol. 17. Ed. by Jarmo Harri Jantunen, Sisko Brunni, Niina Kunnas, Santeri Palviainen, Katja Västi. University of Oulu, pp. 57-65. [dostęp: 17.06.2022]. Dostępny w WWW: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/310192>.
- Lüschow, Andreas; Tello, Jose Calvo. (2021). Towards genre classification in the library catalog [online]. *CEUR Workshop Proceedings*, 2836. [dostęp: 17.01.2022]. Dostępny w WWW: http://ceur-ws.org/Vol-2836/qurator2021_paper_9.pdf.
- Marjanen, Jani; Vaara, Ville; Kanner, Antti; Roivainen, Hege; Mäkelä, Eetu; Lahti, Leo; Tolonen, Mikko. (2019). A National Public Sphere? Analyzing the Language, Location, and Form of Newspapers in Finland, 1771-1917. *Journal of European Periodical Studies*, 4(1), pp. 54-77. <https://doi.org/10.21825/jeps.v4i1.10483>.
- Mayernik, Matthew. (2019). Metadata accounts: Achieving data and evidence in scientific research. *Social Studies of Science*, 49(5), pp. 732-757. <https://doi.org/10.1177/0306312719863494>.
- Moretti, Franco. (2013). *Distant Reading*. London: Verso.
- Nicholson, Scott. (2011). Bibliomining for Library Decision-Making. *Encyclopedia of Data Warehousing and Mining, Second Edition*. <https://doi.org/10.4018/9781605660103.ch025>.
- Nicholson, Scott; Hwang, San-Yih; Keezer, Paula; O'Neill, Edward. (2003). The bibliomining process: Data warehousing and data mining for libraries. *Proceedings of the ASIST Annual Meeting*, 40, pp. 478-479. <https://doi.org/10.1002/meet.1450400184>.
- Nowak, Adam. (2016). Bibliografia a katalog – dyskusja o pojęciach i terminach. Historyczny zarys problematyki. *Przegląd Biblioteczny*, 84(1), pp. 5-26. <https://doi.org/https://doi.org/10.36702/pb.472>.

- Olson, Hope. (1996). Dewey Thinks Therefore He Is: The Epistemic Stance of Dewey and DDC. *Knowledge Organization and Change. Proceedings of the Fourth International ISKO Conference 15-18 July 1996, Washington, D.C.*, 5(1995), pp. 302-312.
- Osika, Grażyna. (2020). Datafikacja – implikacje epistemologiczne. *Przegląd Filozoficzny*, 3(115), s. 71-85. <https://doi.org/10.24425/pfns.2020.133975>.
- Pawłowski, Adam; Herden, Elżbieta; Walkowiak, Tomasz. (2021). Book Genre and Author s Gender Recognition Based on Titles : the Example of the Bibliographic Corpus of Microtexts. In: *Language and Text: Data, Models, Information, Applications*. Ed. by Adam Pawłowski, Jan Maćutek, Shella Embleton, George Mikros. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, pp. 226-237.
- Pawłowski, Adam; Topolski, Krzysztof; Herden, Elżbieta. (2021). Quantitative Analysis of Bibliographic Corpora : Statistical Features , Semantic Profiles, Word Spectra. In: *Language and Text: Data, Models, Information, Applications*. Ed. by Adam Pawłowski, Jan Maćutek, Shella Embleton, George Mikros. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, pp. 240-256.
- Péter, Róbert; Szántó, Zsolt; Seres, József; Bilicki, Vilmos; Berend, Gábor. (2020). AVOBMAT: a digital toolkit for analysing and visualizing bibliographic metadata and texts [online]. SZTE Repository of Papers and Books [dostęp: 17.01.2022]. Dostępny w WWW: <http://acta.bibl.u-szeged.hu/67682/>
- Sadowska, Jadwiga. (2018). Z problemów urzędowej rejestracji druków w II Rzeczypospolitej: egzemplarz obowiązkowy, bibliografia narodowa, statystyka wydawnicza. *Roczniki Biblioteczne*, 61, s. 191-206. <https://doi.org/10.19195/0080-3626.61.9>.
- Skalska-Zlat, Marta. (2017). Bibliometria. W: Marta Skalska-Zlat & Anna Żbikowska-Migoń (Eds.), *Encyklopedia Książki* (Vol. 1, s. 258-260). Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Semeler, Alexandre Ribas; Pinto, Adilson Luiz; Rozados, Helen Beatriz Frota. (2019). Data science in data librarianship: Core competencies of a data librarian. *Journal of Librarianship and Information Science*, 51(3), pp. 771-780. <https://doi.org/10.1177/0961000617742465>.
- Sosińska-Kalata, Barbara. (2018). Big data (dane masowe) w nauce o informacji. *Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne*, 112(2), s. 7-35. <https://doi.org/10.36702/zin.390>
- Sosińska-Kalata, Barbara; Roszkowski, Marcin. (2016). Organizacja informacji i wiedzy. W: *Nauka o informacji* pod red. Wiesława Babika. Warszawa: Wydaw. SBP., s. 305-358.
- Tolonen, Mikko; Marjanen, Jani; Roivainen, Hege; Lahti, Leo. (2019). Scaling up bibliographic data science [online]. *CEUR Workshop Proceedings*, 2364, pp. 450-456. [dostęp: 17.01.2022]. Dostępny w WWW: http://ceur-ws.org/Vol-2364/41_paper.pdf.
- Underwood, Ted. (2020). Machine Learning and Human Perspective. *PMLA/Publications of the Modern Language Association of America*, 135(1), pp. 92-109. <https://doi.org/10.1632/pmla.2020.135.1.92>
- Woźniak-Kasperek, Jadwiga. (2015). Bibliografia a katalog biblioteczny – dyskusja o pojęciach i terminach. *Przegląd Biblioteczny*, 83(4), s. 517-532. <https://doi.org/10.36702/pb.513>.

MARCIN ROSZKOWSKI

Faculty of Journalism, Information and Book Studies

University of Warsaw

e-mail: m.roszkowski@uw.edu.pl

ORCID 0000-0001-7396-4685

BIBLIOGRAPHIC DATA SCIENCE – CONCEPTUALIZATION OF THE RESEARCH AREA

KEYWORDS: Bibliographic data science. Digital humanities. Library catalogs. Bibliographic databases. Data harmonization.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The subject of the article is a new research area called bibliographic data science, which is understood as the use of data science methods and technologies in the research on the content of library catalogs and bibliographies. **Research methods** – The methodological framework for this study is based on qualitative analysis employing critical literature review and domain analysis. **Results** – Bibliographic data science is focused on a pragmatic approach to data-supported research on bibliographic resources within the field of digital humanities. Issues researched in this area are related to respective disciplines and subfields that constitute digital humanities as well as methods of metadata quality optimization and harmonization. Strong relationships between bibliographic data science and digital humanities are prominent within the scholarly community growing around this research area.

MAGDALENA WÓJCIK
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Studiów Informacyjnych
e-mail: magda.wojcik@uj.edu.pl
ORCID 0000-0001-5059-858X

TRADYCYJNY NIE ZNACZY ARCHAICZNY – METODY NOWOCZESNEGO ŚWIADCZENIA I PROMOCJI USŁUG BIBLIOTECZNYCH BEZ UŻYCIA NOWYCH TECHNOLOGII

Dr hab. Magdalena Wójcik, profesor UJ, dyrektor Instytutu Studiów Informacyjnych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej zainteresowania badawcze obejmują problematykę wykorzystania najnowszych technologii informacyjno-komunikacyjnych w usługach instytucji książki. Najważniejsze publikacje to: *Rozszerzona rzeczywistość w usługach informacyjnych bibliotek* (Kraków, 2018), *Web 2.0 w działalności usługowej instytucji książki* (Kraków, 2013), *Internet of Things – potential for libraries*, „Library Hi Tech” 2016, vol. 34, issue 2, pp. 404-420, *Holograms in libraries – the potential for education, promotion and services*, „Library Hi Tech” 2018, vol. 36, issue 1, pp. 18-28, *Wearable computing in libraries – applications that meet the needs of users and librarians*, Library Hi Tech, vol. 37, issue 4, pp. 735-751, *Augmented Reality in Education, Scope of Use and Potential*. In: *Encyclopedia of Education and Information Technologies*. Cham: Springer, 2020.

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteki. Usługi biblioteczne. Promocja usług. Tradycyjne metody promocji.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Pandemia COVID-19 wywarła wpływ na działanie instytucji kultury, w tym także bibliotek. Pozostaje odpowiedzieć na pytanie: jak będzie wyglądała działalność bibliotek bezpośrednio po pandemii. W artykule rozważany jest scenariusz, w którym użytkownicy zmęczeni długotrwałym

i wymuszonym przebywaniem w środowisku sieciowym (edukacja, praca, czas wolny itp.) zapagną powrotu – przynajmniej na jakiś czas – do usług świadczonych stacjonarnie w sposób tradycyjny. **Metoda** – Wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. Dokonano systematycznego wyszukiwania w bazach Scopus Web of Science oraz popularnej wyszukiwarce zasobów naukowych Google Scholar. Poszukiwano publikacji wydanych w latach 2011-2021 w języku polskim lub angielskim. **Wyniki** – Przeprowadzona analiza stanu badań pokazała, że problematyka świadczenia i promocji usług bibliotecznych była tematem często poruszonym w literaturze przedmiotu, jednak metody świadczenia i promocji usług określane jako tradycyjne są sporadycznie opisywane jako główny przedmiot rozważań. Co więcej, teksty skupione wyłącznie na usługach tradycyjnych mają często wydźwięk negatywny i odnoszą się głównie do powodów ich wycofywania z oferty bibliotecznej na rzecz usług elektronicznych. **Wnioski** – Technologia odgrywa ważną rolę w działalności współczesnych bibliotek, jednak analiza piśmiennictwa poświęconego usługom bibliotecznym pozwala stwierdzić, że możliwe jest również nadal efektywne i atrakcyjne świadczenie usług oraz ich promocja w formach tradycyjnych.

WSTĘP

Pandemia COVID-19 wywarła wpływ na wiele obszarów życia człowieka – na edukację, sposób organizacji pracy zawodowej, usługi urzędów administracji publicznej, a także na działanie instytucji kultury, w tym bibliotek. Niemożność organizacji usług stacjonarnie wymusiła przeniesienie oferty bibliotecznej – częściowo lub w pewnych okresach całkowicie – w środowisko sieciowe. Pozostaje odpowiedzieć na pytanie: jak będzie wyglądała działalność bibliotek bezpośrednio po pandemii. Najbardziej realistyczne wydają się, zdaniem autorki, dwa scenariusze:

a) usługi biblioteczne przeniesione do formatu online pozostaną w sieci na stałe – użytkownicy przyzwyczaili się do takiego modelu i go preferują;

b) użytkownicy zmęczeni wymuszonym i nadmiernym przebywaniem w środowisku sieciowym (edukacja, praca, czas wolny itp.) zapagną powrotu – przynajmniej na jakiś czas – do form tradycyjnych, stacjonarnych i niebazujących na technologii.

Ze względu na mnogość publikacji dotyczących bibliotecznych usług zdalnych w tym artykule rozważony zostanie drugi scenariusz. Przemawia za tym również coraz częściej pojawiający się w piśmiennictwie wątek związany z rozwojem nurtu *unplugged*, definiowanego jako odczuwana przez niektórych użytkowników potrzeba czasowego odłączenia się od ciągłego napływu informacji i bodźców związanych z korzystaniem ze środowiska elektronicznego. W literaturze przedmiotu coraz częściej pojawiają się badania dotyczące tzw. cyfrowego stresu (ang. *digital stress*) definiowanego jako rodzaj stresu spowodowany przeładowaniem infor-

macyjnym, permanentnym zanurzeniem w środowisku cyfrowym oraz jednoczesnym korzystaniem z wielu urządzeń elektronicznych (Reinecke *et al.*, 2017). Zjawisko to przekłada się na działania niektórych bibliotek tworzących dla użytkowników odczuwających stres cyfrowy specjalne strefy wyciszenia i odłączenie od technologii określane jako: *unplugged zones* albo *digital escape spaces* (Wójcik, 2020). Można przypuszczać, że dla pewnej części użytkowników zmiana nawyków związanych z korzystaniem z sieci będzie miała charakter trwały i przyjmie formę tzw. cyfrowej emigracji, a więc decyzji o świadomym porzuceniu środowiska elektronicznego. Jak pisze Dorota Rak: „To, że nastąpiło już pewne «przesycenie» technologią i niektórzy – choć to przy obecnym porządku społeczno-gospodarczym bardzo trudne – rzeczywiście świadomie rezygnują z jej dobrodziejstw, jest faktem” (Rak, 2021, s. 178). W tym kontekście rozważenie scenariusza fizycznego powrotu użytkowników do bibliotek po okresie przymusowego korzystania z usług zdalnych wydaje się uzasadnione.

PRZEDMIOT, CEL I METODA

Przedmiotem rozważań w tym tekście są metody świadczenia i promocji usług bibliotecznych bez użycia nowych technologii. Celem rozważań jest scharakteryzowanie form pracy z czytelnikiem w bibliotece, które nie bazują na wykorzystaniu nowych technologii, odznaczają się jednak nadal dużą atrakcyjnością dla użytkowników. Warto zaznaczyć, że celem artykułu nie jest negowanie użyteczności form świadczenia i promocji usług opartych o wykorzystanie nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych, a jedynie zasugerowanie, że formy określane niekiedy w piśmiennictwie umownie jako tradycyjne, nadal mogą być dla czytelników wartościowe i interesujące, szczególnie w postpandemicznej rzeczywistości. Do celów szczegółowych można zaliczyć:

- dokonanie analizy stanu badań na temat metod świadczenia i promocji usług bibliotecznych,
- zdefiniowanie pojęcia usług tradycyjnych w kontekście ich relacji do tzw. nowoczesnych usług,
- scharakteryzowanie metod nowoczesnego świadczenia i promocji usług bibliotecznych bez użycia technologii.

Wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. Dokonano systematycznego wyszukiwania w bazach Scopus i Web of Science oraz za pomocą popularnej wyszukiwarki zasobów naukowych Google Scholar. Poszukiwano publikacji wydanych w latach 2011-2021 w języku polskim lub angielskim. Szczegółowy proces wyszukiwania materiałów do analizy stanu badań przedstawiono w tabeli 1. Ze względu na dużą liczbę wyników wyszukiwania rezultaty szeregowano (w miarę oferowanych

Tabela 1

Sposób przeprowadzenia wyszukiwania na potrzeby ustalenia stanu badań

Źródło	Kwerenda	Liczba wyników	Komentarz
Scopus	traditional library services	1333	Kwerenda związana z tradycyjnymi usługami dała więcej wyników niż ta dotycząca nowoczesnych usług – odwrotnie niż w przypadku wyszukiwania za pomocą Google Scholar.
Scopus	modern library services	658	Stosunkowo mało rezultatów, duża różnorodność wyników, nie wszystkie relewantne. Wiele wyników związanych z usługami bibliotek akademickich, szczególnie uczelni medycznych.
Web of Science	traditional library services	877	Kwerenda związana z tradycyjnymi usługami dała więcej wyników niż ta dotycząca nowoczesnych usług – odwrotnie niż w przypadku wyszukiwania za pomocą Google Scholar
Web of Science	modern library services	434	Stosunkowo mało rezultatów, duża różnorodność wyników, nie wszystkie relewantne.
Google Scholar	tradycyjne usługi biblioteczne	8720	Publikacje, w których pojawia się wątek usług tradycyjnych najczęściej dotyczą usług elektronicznych (usługi tradycyjne są omawiane jako przeciwwaga dla elektronicznych). Metody określone jako tradycyjne są sporadycznie opisywane jako główny przedmiot rozważań.
Google Scholar	nowoczesne usługi biblioteczne	9670	Publikacje dotyczą w większości świadczenia usług zdalnie za pomocą Internetu, mediów społecznościowych, aplikacji mobilnych oraz najnowszych technologii np. wirtualnej i rozszerzonej rzeczywistości.
Google Scholar	traditional library services	1 280 tys.	Większość publikacji skupia się na pokazaniu opozycji nowoczesne (elektroniczne) vs tradycyjne. Pojawiają się również teksty skupione wyłącznie na usługach tradycyjnych, ale opisują one głównie powody ich wycofywania z oferty bibliotecznej.
Google Scholar	modern library services	1 600 tys.	Analogicznie, jak w przypadku kwerendy w języku polskim większość artykułów dotyczy świadczenia usług zdalnie za pośrednictwem Internetu i nowych technologii.

Źródło: opracowanie własne, 2021

opcji zawężania wyników) według kryterium relewantności, a następnie poddawano analizie jakościowej w oparciu o tytuły, abstrakty i słowa kluczowe, publikacje z pierwszych 10 stron wyników wyszukiwania.

Przeprowadzona analiza stanu badań za lata 2011-2021 pokazała, że problematyka świadczenia i promocji usług bibliotecznych, zarówno tradycyjnych, jak i nowoczesnych, była generalnie tematem często poruszanym w literaturze przedmiotu. Największą liczbę wyników zanotowano w popularnej wyszukiwarce zasobów naukowych Google Scholar. Przeszukanie wysokiej jakości baz danych Web of Science oraz Scopus dało mniej rezultatów, co jest uzasadnione charakterem indeksowanych zasobów, ale nadal stosunkowo wiele – kilkaset w każdej z baz.

Porównanie wyników wyszukiwania za pomocą kwerend dotyczących usług określanych jako tradycyjne i tych określanych jako nowoczesne dało ciekawe rezultaty. Można zauważyć, że publikacje, w których pojawia się wątek usług tradycyjnych, najczęściej dotyczą w głównej mierze usług elektronicznych, a usługi tradycyjne są omawiane jedynie jako przeciwwaga. Dobrym przykładem nowej publikacji pokazującej to ujęcie jest artykuł *Survey of Canadian Academic Librarians Outlines Integration of Traditional and Emerging Services*, w którym analizowane są zmiany zachodzące w obrębie oferty usług tradycyjnych, jednak z wyraźnym przeniesieniem ciężaru refleksji w kierunku omawiania nowych form świadczenia usług online (Costello, 2020).

Metody świadczenia i promocji usług określane jako tradycyjne są obecnie sporadycznie opisywane jako główny przedmiot rozważań. Co więcej, teksty skupione wyłącznie na usługach tradycyjnych mają często wydźwięk negatywny i odnoszą się głównie do powodów ich wycofywania z oferty bibliotecznej na rzecz usług elektronicznych. Wśród publikacji odnoszących się do usług określanych jako nowoczesne zdecydowanie najpopularniejsze okazały się prace dotyczące świadczenia usług zdalnie za pomocą Internetu, mediów społecznościowych, aplikacji mobilnych oraz – nieco rzadziej – najnowszych technologii np. wirtualnej i rozszerzonej rzeczywistości. Przykładem mogą być publikacje: *iPad dla czytelników i bibliotekarzy-możliwości wykorzystania tabletu w ramach usług informacyjno-bibliotecznych* (Gmiterek, 2013), *Rozszerzona rzeczywistość w usługach informacyjnych bibliotek* (Wójcik, 2018), *Mobilnie, interaktywnie, kompetentnie. usługi, media i technologie informacyjno-komunikacyjne w nowoczesnej bibliotece* (Wojciechowska & Cyrklaff-Gorczyca, 2019) czy *A library at the touch of a finger-tip: an analysis of mobile library services at the University of the West Indies, Mona campus* (Duncan, 2020). W piśmiennictwie widać wyraźną dominację prac poświęconych przenoszeniu usług bibliotecznych w szeroko rozumiane środowisko elektroniczne. Duża część publikacji związanych z wykorzystaniem nowych technologii dotyczy usług bibliotek uczelnianych, w tym szczególnie uczelni medycznych oraz dużych bibliotek pub-

licznych. Zdecydowanie rzadziej pojawiają się prace dotyczące innych typów bibliotek.

KLUCZOWE POJĘCIA

W literaturze przedmiotu metody świadczenia i promocji usług, które nie opierają się na wykorzystaniu nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych, określane są często jako tradycyjne, podczas gdy te oparte o środowisko elektroniczne opisywane są jako nowoczesne. Przykładem mogą być tytuły znanych prac zbiorowych czy artykułów, zarówno polskich, jak i zagranicznych np. *Evolution of modern library services: The progression into the mobile domain* (Meere et al., 2010), *Library 3.0 and its impact on modern library services* (Bhattacharya, 2016), *Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody? O tendencjach w krzewieniu kultury czytelnictwa młodego pokolenia* (Antczak & Walczak-Niewiadomska red., 2017) czy *Mobilnie, interaktywnie, kompetentnie. Usługi, media i technologie informacyjno-komunikacyjne w nowoczesnej bibliotece* (Wojciechowska & Cyrklaff-Gorczyca, 2019).

Stosowanie określenia tradycyjny ma swoje pozytywne i negatywne implikacje dla kształtowania stosunku tak samych bibliotekarzy, jak i czytelników do tego typu form pracy. Tradycyjny to według Słownika języka polskiego PWN: „1) zgodny z tradycją, 2) znany lub stosowany od dawna, 3) zachowujący tradycję” (*Tradycyjny*, 2021). Słowo to ma więc z jednej strony, pozytywne konotacje, może kojarzyć się z działaniem opartym o wiedzę i doświadczenie poprzednich pokoleń i sprawdzonym, z drugiej jednak strony, może kojarzyć się także z działaniem przestarzałym, nieaktualnym lub mało atrakcyjnym dla młodszych pokoleń. Analogicznie określenia, takie jak nowoczesny czy innowacyjny, pojawiają się najczęściej (choć nie tylko) w pracach referujących działania oparte o nowe technologie, powodując niejako utożsamienie technologii z atrakcyjnością i generowanie opozycyjnych skojarzeń na linii tradycyjny – nowoczesny. Pytanie, na jakie warto odpowiedzieć, to: czy formy określane umownie jako tradycyjne mogą nadal być nowoczesne, czyli w rozumieniu słownikowym: „1) właściwe nowym czasom” (*Nowoczesny*, 2021).

UDOSTĘPNIANIE ZBIORÓW I INFRASTRUKTURY

Udostępnianie zbiorów gromadzonych w bibliotece w formie drukowanej, zarówno na miejscu, jak i na wynos, stanowi jeden z filarów działalności bibliotecznej. Obecnie wiele bibliotek oferuje możliwość udostępniania zbiorów elektronicznych online, co stanowi użyteczną i postrzeganą jako nowoczesną formę udostępniania. Można się w tym kontekście zastanawiać, czy udostępnianie wymagające od użytkownika wizyty w budynku bibliotecznym ma jeszcze rację bytu. Zdania zarówno teoretyków, jak

i praktyków są w tym zakresie podzielone, coraz częściej pisze się jednak i dyskutuje o „bibliotece bez użytkowników”, a więc spadku liczby osób odwiedzających budynek biblioteki, a wzroście użytkowników korzystających z elektronicznych zasobów biblioteki (Brzezińska-Stec & Żochowska rec., 2015). Nie jest celem tego artykułu polemizowanie z użytecznością udostępniania zbiorów i usług online, a jedynie rozważenie czy świadczenie usług w budynku bibliotecznym może być postrzegane jako nowoczesne i nieść wyjątkowe korzyści dla użytkownika trudne do uzyskania online.

W kontekście udostępniania zbiorów w budynku bibliotecznym szczególnie interesująca pod kątem budowania wartości usług stacjonarnych wydaje się koncepcja *Library User Experience* (LUX) zakładająca dążenie do tworzenia całościowego, pozytywnego doświadczenia użytkownika w bibliotece (Schmidt & Etches, 2014). Koncepcja LUX nawiązuje do założeń ekonomii doświadczeń, definiowanej ogólnie jako model ekonomiczny, w którym podstawą jest budowanie tzw. doświadczenia klienta, a więc pozytywnego, zapamiętywanego i wyjątkowego odczucia związanego z procesem usługowym lub handlowym (Pine & Gilmore, 2011). Słowo odczucie jest tu o tyle ważne, że zakłada występowanie komponentu emocjonalnego, który w kontekście promowania usług, w tym także tych związanych z biblioteką i książką, jest niezwykle ważny. Jak pisze Aneta Bobrowska w kontekście budowania doświadczenia klienta na komercyjnym rynku książki: „Emocje reprezentują wartość dodaną książki. Powodują natychmiastowe działania, bez wcześniejszego rozważania pozytywów i negatywów, dzięki czemu stają się skuteczniejsze” (Bobrowska, 2021, s. 113). Koncepcja LUX zakłada przy tym, że na wyjątkowe doświadczenie użytkownika składa się szereg celowo zaprojektowanych, komplementarnych elementów, takich jak: wygląd biblioteki, wystrój i wyposażenie, profil gromadzonych zbiorów i sposób ich prezentacji, zachowanie bibliotekarzy i sposób komunikacji z użytkownikiem (tak stacjonarnie, jak i online), a nawet drobne elementy, takie jak zapach biblioteki czy charakterystyczne dla niej dźwięki. Podstawą generowania doświadczenia użytkownika jest przy tym określony motyw przewodni, temat wynikający z tożsamości biblioteki i kluczowych dla niej wartości, który pozwala jednoznacznie odróżnić usługi oferowane przez daną bibliotekę od innych, podobnych (Wójcik, 2018). Pojawiają się zatem na przykład baśniowe biblioteki dla dzieci czy biblioteki w stylu *dark academia*, nawiązujące do stylu *vintage*. Dobrym przykładem działań opartych o LUX jest Kącik Malucha utworzony w Bibliotece Publicznej Miasta i Gminy w Sulęcinie. W wydzielonym pomieszczeniu zorganizowano przestrzeń nawiązującą w całości do podróży po świecie – ściany i podłogi wyłożone są miękką, zieloną wykładziną imitującą roślinność, z sufitu zwisają elementy przypominające liany, na ścianach znajdują się wizerunki zwierząt, do dyspo-

zycji dzieci są zabawki sensoryczne i specjalne panele ścienne oraz książki o tematyce podróżniczej (Simonjetz, 2021, s. 197). Na uwagę zasługuje tutaj przede wszystkim wyraźny motyw przewodni, konsekwentnie i na różne sposoby wyrażany w całym pomieszczeniu. Przykład pokazuje także, że doświadczenie użytkownika może być budowane nawet w stosunkowo trudnych warunkach lokalowych w oparciu o kreatywne rozwiązania.

Obecność użytkowników w fizycznej przestrzeni biblioteki daje bibliotekarzom więcej możliwości związanych z budowaniem LUX – przede wszystkim poprzez możliwość bezpośredniego oddziaływania na wszystkie zmysły użytkowników i budowania silnych, pozytywnych skojarzeń z biblioteką. Możliwe jest chociażby generowanie wrażeń związanych z fakturą przedmiotów czy ich zapachem, co jest trudne do odtworzenia w środowisku elektronicznym choć oczywiście doświadczenie użytkownika może i powinno być budowane symultanicznie także online.

Warto zaznaczyć, że udostępnianie nie ogranicza się współcześnie jedynie do zbiorów, ale obejmuje także udostępnianie przestrzeni, np. klubom zainteresowań czy lokalnym stowarzyszeniom, jak również udostępnianie infrastruktury, w tym materiałów plastycznych, komputerów, drukarek, czytników e-booków czy innych urządzeń elektronicznych. Sama fizyczna przestrzeń biblioteki staje się zatem cennym zasobem i powodem wizyty w bibliotece. Można wymienić wiele przykładów bibliotek, które promują swoje usługi poprzez udostępnianie przestrzeni osobom/grupom czy instytucjom, które w innych okolicznościach mogłyby nie być zainteresowane kontaktem z biblioteką. Biblioteki udostępniają zatem swoją przestrzeń nie tylko inicjatywom bezpośrednio związanym z promocją czytelnictwa, np. klubom książki, ale także graczom (planszówki, RPG), stowarzyszeniom regionalnym, klubom seniora, a nawet szkołom językowym czy szkołom tańca. Zachęcenie użytkowników do wizyty w bibliotece, nawet w kontekście, który nie ma wiele wspólnego z korzystaniem z jej oferty, stwarza okazję do poznania użytkowników, oswojenia ich z biblioteką i zachęcenia do korzystania z jej zasobów. Analogicznie, biblioteki coraz częściej wykorzystują swoje pomieszczenia do tworzenia tzw. przestrzeni pracy kreatywnej (ang. *maker space*), a więc specjalnie wydzielonych miejsc gromadzących atrakcyjne materiały i narzędzia do pracy twórczej. Faktem jest, że podstawą wielu tego typu przestrzeni są często elementy elektroniczne, np. komputery, drukarki, skanery itp., ale nie tylko – udostępniane są także zabawki, gry, rozmaite materiały biurowe i plastyczne. Przestrzeń biblioteki może także służyć jako strefa odpoczynku i regeneracji, a niektóre jej części mogą pełnić funkcję miejsc wolnych od technologii – tzw. *unplugged zones*, w których użytkownicy mogą się wyciszyć i przez krótszy lub dłuższy czas odpocząć od intensywnych bodźców płynących ze środowiska elektronicznego (Wójcik, 2020).

Na uwagę zasługują także inicjatywy udostępniania zbiorów w niety-

powych miejscach lub poza biblioteką. Popularnością w sezonie letnim cieszy się np. udostępnianie książek na patio zamiast w czytelni, tworzenie terenowych minibibliotek czy dostarczanie książek bezpośrednio do klienta w miejscu jego odpoczynku, np. na plaży czy w parku (Bobilewicz, 2019). Wpisuje się to w koncepcję *embedded librarianship*, która zakłada udostępnianie zbiorów i usług bibliotecznych w czasie i miejscu dogodnym dla użytkownika, w jego naturalnym środowisku pracy czy odpoczynku (Carlson & Kneale, 2011). Założenie to może być oczywiście realizowane w formie zdalnej, np. poprzez udostępnianie zbiorów online, ale może być także nadal z powodzeniem realizowane w formie mobilnych punktów bibliotecznych działających w fizycznej przestrzeni użytkownika.

MEDIACJA I DORADZTWO

Mediacja, rozumiana jako proces pośredniczenia między zasobami informacyjnymi a użytkownikami, stanowi kluczowy element pracy bibliotekarza. Współcześnie mediacja jest realizowana na wiele sposobów, często w formie elektronicznej za pośrednictwem czatów, komunikatorów czy serwisów społecznościowych, co umożliwia szybką i wygodną komunikację (Lepkowska, Wolniewicz-Pujanek & Jeszke, 2018), jednak mediacja prowadzona na miejscu w bibliotece ma swoją specyfikę i wyjątkowe zalety. Możliwość bezpośredniego kontaktu z użytkownikami daje bibliotekarzom szersze możliwości diagnozowania ich potrzeb nie tylko w oparciu o komunikaty wyrażone wprost, ale także poprzez obserwację i odczytywanie ważnych sygnałów niewerbalnych. Co więcej: „(...) bezpośrednie kontakty użytkowników z biblioteką oraz z bibliotekarzami, wciąż są bardzo ważne dla efektywności usług i procesów komunikacyjnych, a jeszcze ważniejsze – dla identyfikacji bibliotek jako instytucji użytecznych i spolegliwych” (Wojciechowski, 2017, s. 47). Zachęcenie użytkowników do realizacji przynajmniej części procesów usługowych na miejscu leży zatem bezpośrednio w interesie bibliotek stanowiąc istotny komponent dla budowy ich wizerunku i utrwalania w świadomości użytkowników mediacyjnej roli tych instytucji. Mediacja prowadzona na miejscu może być realizowana w nowoczesny sposób mimo braku atrakcyjnego komponentu technologicznego oraz pewnej niedogodności związanej z koniecznością stawienia się użytkownika w bibliotece. Kluczowy dla nowoczesnego charakteru tych usług jest sposób ich realizacji na miejscu – życzliwy, możliwie szybki, spersonalizowany i wzbogacony o „komponent ludzki”.

Biblioteki mogą opierać innowacyjność swoich usług nie tyle na użyciu nowych technologii, ile na dogłębnym poznaniu swoich użytkowników. W tym kontekście mogą na przykład czerpać z doświadczeń rynku komercyjnego i posiłkować się w projektowaniu nowych usług informa-

cyjnych techniką tworzenia tzw. person. Persona to fikcyjna postać stworzona w oparciu o cechy typowego klienta projektowanych usług. Ma zatem imię, nazwisko, zawód, charakterystyczne zainteresowania, cele, problemy i potrzeby. Dla osoby można stworzyć tzw. mapy empatii uwzględniające uczucia, emocje i zachowania wykreowanego użytkownika. Następnie, w projektowaniu nowych rozwiązań i podejmowaniu kluczowych decyzji, można odwoływać się do osoby (lub najczęściej kilku person), zastanawiając się, jaka decyzja byłaby najlepsza z punktu widzenia jej potrzeb. Tym samym bibliotekarz odnosi swoje decyzje do typowych sylwetek użytkowników danej placówki. Technika person ma swoich zwolenników i przeciwników, ale jest już skutecznie wdrażana na komercyjnym rynku książki, między innymi przez duże wydawnictwa (Bobrowska, 2021, s. 118-119).

Budynek biblioteki może się stać nie tylko miejscem, ale także narzędziem realizacji oferty biblioteki, szczególnie procesów mediacyjnych i innowacyjnych usług informacyjnych. Od jakiegoś czasu popularne jest organizowanie w bibliotekach gier terenowych, w których użytkownicy mogą zdobywać kompetencje informacyjne poprzez rozwiązywanie kolejnych zagadek i wchodzenie w interakcję z innymi uczestnikami gry. Klasycznym przykładem są biblioteczne gry typu *escape room*, w których uczestnicy muszą w określonym czasie wydostać się z desygnowanego pomieszczenia poprzez rozwiązywanie szeregu zagadek sprawdzających umiejętności pozyskiwania i przetwarzania informacji, w tym odszukiwania konkretnych zbiorów (Kroski, 2019). Wykorzystanie budynku bibliotecznego do grywalizacji procesów informacyjnych, mediacyjnych czy usługowych dobrze obrazuje, że można je z powodzeniem realizować w nowoczesny, angażujący sposób także bez użycia technologii.

OFERTA PONADUSŁUGOWA

Obszar działalności ponadusługowej biblioteki obejmuje rozmaite przedsięwzięcia nastawione na uzupełnienie, rozszerzenie i wzbogacenie działalności mediacyjnej biblioteki (Wojciechowski, 2017, s. 69). Obszar ten stanowi szczególnie ciekawą szansę dla realizacji oferty bez użycia nowych technologii. Fizyczna obecność użytkownika w bibliotece stwarza pole do projektowania innowacyjnej oferty działań kulturalnych i edukacyjnych w oparciu o oryginalne pomysły dostosowane do potrzeb publiczności konkretnej jednostki. Do klasycznych przykładów działań bibliotek w tym zakresie należy choćby realizacja szkoleń i warsztatów, organizacja konkursów, wystaw czy spotkań autorskich. Popularne były w ostatnich latach szczególnie przedstawienia teatrzyków *kamishibai*, warsztaty tworzenia lapbooków i książek organoleptycznych, zabawy ze *story cubes*, wspólne czytanie czy spotkania biblioterapeutyczne.

Oferta oparta na budowaniu silnych i trwałych relacji między bibliotekarzami a użytkownikami (oraz między samymi użytkownikami), choć oczywiście możliwa do realizacji w formie zdalnej, np. poprzez konta bibliotek w serwisach społecznościowych, ma także dużą wartość w formie stacjonarnej. Szczególnie w mniejszych miejscowościach biblioteka publiczna może stanowić jedno z nielicznych, powszechnie dostępnych miejsc integracji i budowania kapitału społecznego (Działek & Murzyn-Kupisz, 2014). Jak pisze Monika Simonjetz: „Placówki biblioteczne stale rozszerzają repertuar swoich usług, tworząc miejsca spotkań i integracji społecznej, strefy nieograniczonego dostępu do wydarzeń kulturalnych, relaksu, zabawy” (Simonjetz, 2021, s. 194). Biblioteka może zatem funkcjonować jako tzw. trzecie miejsce, a więc obok domu i pracy/szkoły jako kolejne ważne dla użytkownika miejsce, w którym dobrowolnie spędza czas, wypoczywa (Chachlikowska, 2016). Nabiera to jeszcze większego znaczenia w rzeczywistości postpandemicznej, w której przymusowa izolacja i konieczność zachowania dystansu powoduje rozluźnienie i atomizację relacji społecznych, a także sprzyja generowaniu problemów psychologicznych np. fobii społecznej czy depresji. Zachęcenie użytkowników do wyjścia z domu (w sytuacji stabilizacji sytuacji związanej z pandemią) i korzystania z oferty ponadusługowej bibliotek na miejscu, z możliwością fizycznego spotkania – w bezpiecznych warunkach – innych ludzi, może stanowić istotny wkład, tak dla poprawy kondycji psychologicznej poszczególnych użytkowników, jak i dla odbudowy relacji społecznych nadwątlonych przez pandemię.

WNIOSKI

Technologia odgrywa ważną rolę w działalności współczesnych bibliotek, jednak możliwe jest również nadal efektywne i atrakcyjne świadczenie usług oraz ich promocja w formach tradycyjnych, które nie bazują na wykorzystaniu technologii. W tym kontekście tradycyjne usługi mogą być postrzegane jako nowoczesne, to jest adekwatne do współczesności, jeśli cechują się użytecznością i atrakcyjnością dla klientów biblioteki. Nowoczesność usług opiera się zatem nie na powiązaniu ich z nowymi technologiami, ale na ciekawym pomysłe i niestandardowym wykorzystaniu przestrzeni bibliotecznej. W kontekście rozważań nad cechami usług tradycyjnych i elektronicznych ważne jest podkreślenie ich komplementarnego charakteru dla tworzenia usług współczesnych bibliotek.

BIBLIOGRAFIA

Antczak, Mariola; Walczak-Niewiadomska, Agata red. (2017). *Nowoczesne technologie czy tradycyjne metody? O tendencjach w krzewieniu kultury czytelnictwa*

- dego pokolenia. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego; Warszawa: Wydaw. SBP.
- Bhattacharya, Anindya (2016). Library 3.0 and its impact on modern library services. *International journal of Next generation Library and Technologies*, vol. 2, issue 1, pp. 1-12.
- Bobilewicz, Grażyna (2019). Alternatywne biblioteki w przestrzeni publicznej współczesnych miast świata (od natury do kultury). *Prace Filologiczne. Literaturoznawstwo [PFLIT]*, vol. 2.9 (12), s. 55-68.
- Bobrowska, Aneta (2021). Metody promocji książki. *Zarządzanie Biblioteką*, nr 1, s. 109-123.
- Brzezińska-Stec, Halina red.; Żochowska, Jolanta red. (2015). *Biblioteki bez użytkowników...?: diagnoza problemu: V ogólnopolska konferencja naukowa, Supraśl, 14-16 września 2015: praca zbiorowa*. Białystok: Wydaw. Uniwersytetu w Białymstoku.
- Carlson, Jake; Kneale, Ruth (2011). Embedded librarianship in the research context: Navigating new waters. *College & Research Libraries News*, vol. 72, issue 3, pp. 167-170.
- Chachlikowska, Aldona (2016). Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu jako „trzęście miejsce”. *Biblioteka*, nr 20 (29), s. 153-182.
- Costello, Laura (2020). Survey of Canadian Academic Librarians Outlines Integration of Traditional and Emerging Services. *Evidence Based Library and Information Practice*, vol. 15, issue 3, pp. 184-186.
- Duncan, Adrian St Patrick (2020). A library at the touch of a finger-tip: an analysis of mobile library services at the University of the West Indies, Mona campus. *Library Hi Tech News*, vol. 38, issue 1, pp. 14-17.
- Działek, Jarosław; Murzyn-Kupisz, Monika (2014). Rola bibliotek w budowaniu i wzmacnianiu zasobów kapitału społecznego w województwie małopolskim. *Zarządzanie Biblioteką*, nr 1/6, s. 9-32.
- Gmiterek, Grzegorz (2013). iPad dla czytelników i bibliotekarzy-możliwości wykorzystania tabletu w ramach usług informacyjno-bibliotecznych. *E-mentor*, nr 52/5, s. 40-47.
- Kroski, Ellyssa (2019). *Escape Rooms and other immersive experiences in the library*. Chicago: American Library Association.
- Lepkowska, Emilia; Wolniewicz-Pujanek, Iwona; Jeszke, Łukasz (2018). Przegląd usług współczesnej biblioteki akademickiej. *Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy*, nr 2 (52), s. 146-159.
- Meere, Damien, et al. (2010). Evolution of modern library services: The progression into the mobile domain. *M-libraries*, vol. 2, pp. 61-72.
- Nowoczesny. W: *Słownik języka polskiego PWN* [online]. Dostępny w WWW: <<https://sjp.pwn.pl>>.
- Rak, Dorota (2021). Cyfrowa emigracja: próba konceptualizacji zjawiska. *Media i Społeczeństwo*, nr 13, s. 166-182.
- Pine, B. Joseph; Gilmore, James H. (2011). *The experience economy*. Boston: Harvard Business Press.
- Reinecke, Leonard, et al. (2017). Digital stress over the life span: The effects of communication load and internet multitasking on perceived stress and psy-

- chological health impairments in a German probability sample. *Media Psychology*, vol. 20, issue 1, pp. 90-115.
- Schmidt, Aaron; Etches, Amanda (2014). *Useful, Usable, Desirable: Library User Experience*. Chicago: ALA.
- Simonjetz, Monika (2021). Kultura, nauka, edukacji. Uniwersalność bibliotek publicznych. Nowe formy i techniki pracy z użytkownikiem. W: *Mobilna biblioteka*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP, s. 193-208.
- Tradycyjny. W: *Słownik języka polskiego PWN* [online]. Dostępny w WWW: <<https://sjp.pwn.pl>>.
- Wojciechowska, Maja; Cyrklaff-Gorczyca, Magdalena (2019). *Mobilnie, Interaktywnie, Kompetentnie. Usługi, Media i Technologie Informacyjno-Komunikacyjne w Nowoczesnej Bibliotece*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP.
- Wojciechowski, Jacek (2017). *Obszary wiedzy i bibliotekarstwie*. Warszawa: SBP.
- Wójcik, Magdalena (2018). Library User Experience, czyli o budowaniu doświadczenia użytkownika w bibliotece. *Przegląd Biblioteczny*, R. 86, zeszyt 3, s. 392-402.
- Wójcik, Magdalena (2018). *Rozszerzona rzeczywistość w usługach informacyjnych bibliotek*. Kraków: WUJ.
- Wójcik, Magdalena (2020). Unplugged–Co-Working–Co-Living–Emerging Adulthood? Nowe Zjawiska Społeczne A Biblioteki. *Przegląd Biblioteczny*, R. 88, z. 2, s. 172-181.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 3 lutego 2022 r.

MAGDALENA WÓJCIK
Jagiellonian University
Institute of Information Studies
e-mail: magda.wojcik@uj.edu.pl
ORCID 0000-0001-5059-858X

TRADITIONAL DOES NOT MEAN ARCHAIC – HOW TO PROVIDE AND MARKET MODERN LIBRARY SERVICES WITH NO NEW TECHNOLOGIES INVOLVED

KEYWORDS: Libraries. Library services. Marketing of library services. Traditional marketing methods.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – COVID-19 pandemic had a considerable impact on the services of cultural institutions, including libraries. There is a need now to answer the question: what library services would look like after pandemic ends. The author of the article ponders over a scenario in which library users tired with long-lasting and forced use of online environment will desire to return to onsite library services with face-to-face con-

tact. **Method** – The author used a critical analysis of the literature. Scopus Web of Science and Google Scholar resources were browsed with focus on articles published in the years 2011-2021 in Polish or English. **Results** – The analysis showed that library services and library marketing are often discussed in the literature of the field, but traditional methods are rarely taken into consideration. Moreover, articles focused exclusively on traditional services usually sound negative and discuss mainly reasons for replacing those services with electronic ones. **Conclusions** – Modern technologies are very important in library services nowadays, but the analysis of literature on library services allows us to discover that traditional library services and traditional library marketing are equally effective and attractive.

GRZEGORZ GMITEREK
Faculty of Journalism, Information and Book Studies
University of Warsaw
e-mail: ggmiterek@uw.edu.pl
ORCID 0000-0002-5692-1824

THE USE OF FACEBOOK FANPAGES BY POLISH UNIVERSITY LIBRARIES BEFORE AND DURING THE COVID-19 PANDEMIC. CONTENT ANALYSIS OF THE POSTS

Dr hab. Grzegorz Gmiterek is an assistant professor at the Faculty of Journalism, Information and Book Studies of the University of Warsaw. His research interests focus on issues related to the use of new technologies in cultural and scientific institutions (especially Web 2.0 tools and services as well as mobile devices and applications). Scholar Of the Historical and Literary Society in Paris in Dr. Maria Zdziarska-Zaleska's name. Participant of the US Department of State's International Visitor Leadership Program "Library & Information Science". Author of several dozen of scientific publications, including the following books: *Library in social network. Library 2.0* (Warsaw 2011), for which he was granted the Scientific Award of SBP in the name of Adam Łysakowski and the CLIO Award Of the Faculty of History of the University of Warsaw, co-author of the book *Mobile applications in libraries and beyond* published in 2017 (distinction of the Rector of the Warsaw Technical University for the publication academic studies in the field of technical sciences and sciences during the Academic and Scientific Book Fair in the ACADEMIA contest) and the author of the book *Mobile applications in information systems. Theory and practice*

(Warsaw 2020), for which he received the 2020 Science Award of SBP in the name of Adam Łysakowski (category: Works of theoretical, methodological, source character).

KEYWORDS: Social Media. Facebook. Academic Libraries. COVID-19. Libraries and Lockdown.

ABSTRACT: Thesis/Objective – The main aim of the article was to present the results of the analysis of the content of posts made available by eighteen Polish university libraries in the period immediately preceding and during the COVID-19 pandemic. **Research methods** – The mixed methods study involved the use of qualitative and quantitative approaches, with a commercial online tool the Karma Fanpage service for social media analytics monitoring being used to collect data from individual fanpages. In order to determine the subject matter of the posts, the author of the article used ten codes, to which he assigned each post. **Results/Conclusions** – The study showed that all Polish university libraries (part of public universities) used Facebook as part of their daily activities, both before and during the pandemic. This included using it for marketing purposes, such as, promoting events they organized, and library offerings. In the period before the pandemic, the most frequent posts were related to various scientific, educational, and popularizing events. Most of events took place at the library building. The pandemic and the necessary precautions it provoked, made the remote services of libraries one of the key elements in their daily functioning. The greatest number of posts in the analyzed periods – concerned library collections and services, mainly those available online.

The changing information reality of library users and the constantly emerging information technologies pose new challenges for libraries. The evolution of the World Wide Web into a social media communication network has made librarians adapt the use of modern digital tools for communicating and interacting with their users. Researchers have commented on the emergence of the culture of participation or the „RW” (“Read/Write”) culture where the role of the recipient of communication has changed significantly (Jenkins, 2007; Lessig, 2009). The ability of recipients to actively participate and collaborate has been made possible due to the interactive capabilities of the Web as evidenced in the fields of science, education, and culture. As a consequence, information and communication technologies have been used to effectively change the operation of Polish libraries over the years. Therefore, it is not surprising that this should also affected the delivery of academic library services (Kołodziejczyk, & Roźniakowska-Kłosińska, 2015).

LITERATURE REVIEW

The use of social media, such as Facebook, Instagram, and YouTube, has become an integral and permanent feature in academic libraries worldwide. This is mainly because social media is a key component of how students communicate with classmates, families, friends, and other external entities (Howard, Huber, Carter, & Moore, 2018). Therefore, it is logical that academic libraries have increasingly chosen to maintain their fan pages on these types of sites. Indubitably, social media has become an indispensable communication platform for libraries of all types all over the world (Kamińska, Książczak-Gronowska, & Wiorogórska, 2020; Wójcik, 2013). Previous research findings show that the sites most commonly used by librarians are Facebook, Twitter, YouTube, Instagram, LinkedIn, Tumblr, Pinterest, Flickr, and Vine (Magoi, Aspura, & Abrizah, 2017). However, Facebook is the predominant one used academic libraries, although the use of social media by these libraries was not always the case (Joo, Choi, & Baek, 2018; Vozana, & Alvanoudi, 2019; Harrison A, Burrell R, Velasquez S and Schreiner, 2017). In Poland, in 2010 many of the university libraries did not see the need to use social networking sites (Lamberti, & Theus, 2016). All this has changed and it is now commonplace for them to, at the minimum, have a fanpage on Facebook.

Modern information and communication technologies, especially social media, offer libraries many opportunities to reach their present and potential users. This adoption of the use of social media presents a variety of opportunities for librarians and their users to communicate, as well as to easily create, organize, and share multimedia content. This becomes possible due to the diversity of modern tools, technologies, media, and ways of accessing information, producing content, and communicating (Koszowska, 2013). The use of social networking in academic libraries is an issue that has been extensively reported in the literature. As early as 2015, McCallum wrote that this trend was evident in the library and information profession as shown by the more than 70% of libraries around the world that were already using such tools, and the 60% which had been operating their fan pages for three or more years. He further stated that 30% of the librarians also used social media daily to publish new content (McCallum, 2015). As other research shows, these information professionals have and continue to actively participate in creating and developing online communities, and to interact with their users in designing and developing library resources and services (Koszowska, 2013; McCallum, 2015). However, it is important to keep in mind that effective use of social networking sites brings with it the need for librarians to develop new information skills and competencies (Vanwynsberghe, Vanderlinde, Georges, & Verdegem, 2015).

The use of social networking sites in academic libraries also provides an opportunity for effective promotion of library services and for an immediate response to the users' information needs (Tella, & Akinboro, 2015). Social networking sites are also identified as effective promotion and marketing tools for informing users about current library offerings as well as for creating an attractive image of the institution, and obtaining user feedback (Jaskowska, 2008). However, this is not the case everywhere as Sekyere (2009) reported that in some developing countries, the use of social media sites by academic librarians was sometimes reported as unproductive and inefficient. The reasons for this might be related to different social and economic factors from what obtains in the more developed countries. Another factor that might discourage some libraries could rest with the users who themselves, who, according to Jones and Harvey (2016), might simply not be interested in interacting with the library in this way. The researchers claim that not enough studies have been done on this aspect of user needs. The comment by Swanson (2012) would seem to confirm this, to some extent, when he says that even if librarians began to actively use social media and improve their social media skills, there was no assurance that the messages they publish would receive an adequate response from users. While social media is much more likely to engage users in conversation than traditional forms of marketing (Potter, 2012) there is no assurance that they will always actively participate in that dialogue. Therefore, it is crucial to study and understand the behavior, culture and etiquette of the user community (Luo, Wang, & Han, 2013). *Academic libraries have been slow to accept social media as a venue for either promoting their services or academic purposes* (Howard, Huber, Carter & Moore, 2018). It is also important to recognize that effective social media use is a skill that should be expected of university library staff today (Chawner, & Oliver, 2013).

There have been a lot of scholarly publications on the use of Facebook and other social media by libraries. These publications have addressed both the marketing aspects (AlAwadhi, & Al-Daihani, 2019; Jones, & Harvey, 2019; Trucks, 2019) and the communication and collaboration between librarians and users (Cheng, Lam, & Chiu, 2020; Hicks, 2012). Generally, the literature addresses five research areas: "how-to" studies, library-centered case studies, student-based research, service-provided analysis, and perceived-use study (Jacobson, 2011). Significantly, Facebook is cited as the social network most frequently used for marketing and promotional activities (Akporhonor, 2015; Ayu, & Abrizah, 2011). No single method was identified for assessing the effectiveness of the marketing strategy adopted by the libraries, thus, indicating each library might approach things differently based on which are it deems as the best for its operation. However, the literature suggests some of the following:

the number of fans for your page and the direction that number is going; how often fans “like” items posted, and how often they post comments; anecdotes that illustrate your page is having an impact, and the size of the “impressions” of many of the items posted on your page (Glazer, 2012).

During the COVID-19 pandemic, Facebook was used in public and university libraries (Alvim, Dias da Silva, & Borges, 2020; Koulouris, Vraimakiand. & Koloniari, 2020; Peachey, 2020). Also, in Polish university libraries (Gmiterek, 2021a; Gmiterek, 2021b; Kamińska, Książczak-Gronowska & Wiorogórska, 2020). Moreover, Facebook’s role in terms of user communication has proven invaluable, including in terms of providing reliable information about the pandemic (Ladan, Haruna, & Madu, 2020).

OBJECTIVES AND METHODS

The primary purpose of this paper is to present the results of a comparative analysis of the activity of 18 Polish public university libraries (MNIŚW, 2021) on the social networking site Facebook in the period immediately before and during the COVID-19 pandemic. The study used thematic analysis of posts shared by these institutions. In addition, the aim was to answer the research questions:

RQ1: Which hashtags were most often associated with Polish public university libraries Facebook posts immediately before and during the pandemic?

RQ2: In what ways did the pandemic affect Polish public university libraries’ Facebook post content?

RQ3: What was the level of interest by users of Polish public university library Facebook thematic posts immediately before and during the pandemic?

The findings of the research should be of interest primarily to the employees of academic libraries who use Facebook in their daily work and are interested in the issues pertaining to the use of social media in libraries, especially in the context of library marketing. The results should also be of interest to professionals who recognize the important role of social media in cultural, educational and scientific institutions dealing with the implementation of information management processes, such as, the generating, processing, sharing and distributing information. Although the approach to the study was from the point of view of university libraries, information professionals from other types of libraries should also find this article useful in several ways relative to the facilitation of the publication of library posts on Facebook and the management of the institution’s fanpage. For example, the findings should be of value for those interested in using

Facebook for presenting library and information services, especially during the COVID-19 pandemic. In addition, the results could guide librarians in developing effective strategies for their Facebook activities, including the marketing of their services. Finally, the information could be of further use when they consider making changes to their library's fanpage aimed at effectively communicating with users and establishing their interest in the content published by the librarians. The paper concludes with some recommendations on the future applications of Facebook within the context of the university library.

The mixed methods study involved the use of qualitative and quantitative approaches, with a commercial online tool the Karma Fanpage service for social media analytics monitoring being used to collect data from individual fanpages (Fanpage Karma, 2018). This service enabled the data collected to be processed for statistical purposes. The data collected were then analyzed using a spreadsheet.

The purpose of the analyses was to analyze thematically the content of posts published by the libraries. The research used thematic codes which were assigned to individual posts. Pay close attention to what constituted the most popular content and the number of posts associated with each subject code. This procedure, among other things, was intended to determine what impact the pandemic had on the subject matter of library posts made available from March 11, 2020¹.

Post topics were indicated by ten codes to which each post was manually assigned. The coding method created by Amanda Harrison, Rene Burress, Sarah Velasquez, and Lynnette Schreiner was helpful in this regard (Harrison, Burress, Velasquez & Schreiner, 2017). This method was adapted to illustrate the activity of Polish public university libraries both in the period before and during the pandemic. The modified list of codes has been used before when referring to two periods of library building closure during the pandemic (Gmiterek, 2021b); that code list was related to library activities as well but mainly those online. The current study, in addition to the longer duration of library operations (two years in total), refers to both traditional and online activities. Due to this fact, it was necessary to establish codes that referred to both activities in the library building and on the Internet. During the pandemic until March 2021, Polish public university libraries were online-only for an extensive period. Therefore, the content they provided often did not concern traditional library activities. Nevertheless, there were situations where users were informed of traditional activities that had taken place in the past or were planned within the library. During coding, no major problems were observed in assigning the posts to specific codes. The content of the post provided the basis for

---

¹ Data for post content analysis was collected via Fanpage Karma on March 16, 2021.

indicating the appropriate code. In individual cases, if a post contained information on different topics, an attempt was made to identify the most important topic for the user. It also happened that the decision to assign a particular code to a specific post was based on the situational context relating to the content of the published post.

Data collection was done separately for the pre-pandemic and pandemic periods. The use of Fanpage Karma facilitated the identification of the relevant indicators to answer the research questions posed by the study. The chronological scope included two time periods of similar length. The first, pre-pandemic, was established as being from February 17, 2019 (the conventional start of the second semester of the 2018–2019 academic year) to March 10, 2020 (the last day of standard operation for some Polish university libraries in the 2019–2020 academic year). The second period, during the pandemic, was marked as being from March 11, 2020, when the first instances of closing library buildings to patrons began to March 15, 2021 (Gmiterek, 2021a).

For the thematic organization of Facebook fanpage posts, the following ten codes were used:

1. **Archives** refers to posts including historical photographs, documents, and other artifacts. Historical resources in libraries, repositories, and digital archives.

2. **Library collections and services** documented posts using databases, books, journals, and multimedia. Information about digital offerings, borrowing, scanning services, facilities for using library services.

3. **Events** are posts with information about academic and professional conferences, guest speakers, book fairs, and library competitions. Posts about lectures, training, and workshops at the library (conducted by library staff). Information about exhibitions (in the library building or online), anniversaries, and holidays.

4. **Library building, website, and fanpage** refers to information about the library's physical location, building equipment, upgrades. Information about the area next to the building, closing, and opening of the library. Photos of the library building and the area adjacent to it. Information about changes made to the website and changes made to the Facebook fanpage (such as status changes) and other social media.

5. **Library community** codes posts with information about activities related to library staff, their jobs, the organizational structure of the library. Information relating to library associations and organizations, activities for the library community.

6. **Other institutions** refer to posts that present resources and services of other institutions and undertakings related to broadly understood culture, education, and science.

7. **Sentiments** are posts including words of appreciation, congratulations, thanks, greetings, goodbyes, wishes, salutations, jokes.

8. **Users** is used to code posts with photos and other content from users or posts about users (including photos of users).

9. **University community** refers to posts about non-library organized activities that relate directly to the operation or support of the university.

10. **Other** indicates posts including news that did not relate to the operation of the library or university.

RESULTS AND DATA ANALYSES

In pre-pandemic period (February 17, 2019 – March 10, 2020) the libraries published a total of 3,333 posts which generated 49,400 user reactions. Most posts were published by the Library of the University of Lodz (376), the University of Warsaw Library (369), and the University Library in Poznan (341) (Gmiterek, in press).

In general, the following hashtags appeared most frequently in posts published by the libraries during the study pre-pandemic period: #ciniba (279 times), #bibliotekaotwarta (eng.#openlibrary, 270 times), #library (71 times), #books (67 times), #student (51 times), #biblioteka (eng. #library, 37 times), #masztowcinibie (eng. #youhaveitintheciniba, 36 times), #książki (eng. #books, 31 times), #czytelnik (eng. #reader, 28 times).

In the period during the pandemic (March 11, 2020–March 15, 2021), the libraries published a total of 3,662 posts which generated 53,552 user reactions². Most posts were published by the University Library in Białystok (608), the Library of the University of Lodz (463), and the University Library in Poznan (358) (Gmiterek, in press).

In the pandemic period, the following hashtags appeared most frequently in posts published by libraries: #ciniba (205 times), #bibliotekaotwarta (eng.#openlibrary, 178 times), #zostańwdomu (eng. #stayathome, 136 times), #library (89 times), #books (83 times) oraz #książki (eng. #books, 81 times).

CONTENT ANALYSIS OF THE POSTS

To analyze the content of library Facebook fanpage posts ten codes were assigned. The total number of posts for each of the codes used and the total number of all reactions to the information assigned to each code are presented in the Table 1. A separate category was also created for deleted posts, which the Fanpage Karma tool considered, but there was no way to display these contents.

² Compiled from data collected via Fanpage Karma on June 29, 2021.

Table 1. Number of Postings and Reactions for Each Code (in the Period Before and During the Pandemic)

Code	Number of posts in pre-pandemic period	Total number of all user responses	Number of posts in pandemic period	Total number of all user responses
Events	853	10,785	208	2,603
Library collections and services	715	6,143	1,077	13,334
Library building, website, and fanpage	495	7,941	455	11,009
Sentiments	319	9,941	336	7,482
Archives	273	4,678	309	5,082
Other institutions	201	1,665	536	3,420
Other	135	2,498	219	3,233
University community	130	1,672	177	1,353
Users	124	2,441	60	1,401
Library community	83	1,602	212	4,635
Posts not available (deleted)	5	–	73	–

Period analyzed: February 17, 2019 – March 10, 2020, and March 11, 2020 – March 15, 2021. Compiled from data collected using Fanpage Karma on March 16, 2021.

Detailed conclusions from the research on the content of the posts are presented below, broken down into the period before and during the pandemic. Attention was also paid to the number of users' reactions to posts assigned to individual subject codes. Detailed data relating to this research area are presented in Appendix.

PRE-PANDEMIC PERIOD (FEBRUARY 17, 2019 – MARCH 10, 2020)

During the period analyzed, the largest number of posts were related to information about scientific, educational, and popularization events (code: Events, 853 posts). Those posts also gathered the highest number of user reactions (10,785 reactions). The events were usually held in the university library building. Webinars did occur, but they were few. They happened more as a supplement to traditional training and workshops. Posts about events mostly discussed exhibitions, but also about other events taking place in the library building (e.g., training sessions organized by librarians, book fairs, library competitions, and meetings with authors). In this category, there were also posts containing information about anniversaries (e.g. birth or death of book authors) or holidays; not only official holidays but also atypical ones (e.g. the Day of Sleeping in Public; the World Bicycle Day; and the National Day of Writing with a Pen). A large number of posts related to Olga Tokarczuk receiving the Nobel Prize for Literature. These were posts about receiving the award, an exhibition devoted to the Polish Nobel Prize winner, and an archival meeting with the author in the library building in Poznan. Posts also referred to the annual All-Poland Library Week organized by the Polish Librarians Association and its accompanying events.

Posts related to the code “events” were often published by libraries, although not in case of all the institutions those were the most dominant. The University Library in Poznan was the absolute favorite with 145 posts of this type. However, they did not collect the largest number of user responses. There were 1,593 of them, which is almost 1,000 less than the responses to the posts by the staff of the Library of the University of Lodz. It should be noted, however, that this library has published far fewer posts on the events (92 posts). It is clear that there is no direct correlation between the number of messages posted and the number of user reactions. This thesis is also confirmed by the case of the Jagiellonian Library, which published “only” 47 posts, which collected quite a lot, as many as 1017 reactions. The activity of four libraries, which published a similar number of posts, is also noteworthy: the Main Library of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (69 posts); the University of Warsaw Library (67 posts); the Scientific Information Center and the Academic Library CI-NiBA³ (67 posts); the University Library in Białystok (63 posts). Despite the fact that the number of messages is similar, there are significant differences in the number of user reactions. The largest number of them was

---

³ Information about individual profiles and fan pages is available via the website of the Center for Scientific Information and Academic Library (CINiBA), which is a joint library of two universities in Katowice - University of Economics and University of Silesia.

CINiBA (916 reactions), and the least – the University Library in Białystok (423 reactions). The difference in this case is therefore considerable, although it should be noted that CINiBA is associated with the activity of a much larger university than the library in Białystok. On the other hand, the University of Warsaw Library is associated with the largest university in Poland, its fanpage also has the largest number of followers. Nevertheless, users reacted 692 times to posts published by this library, which is definitely less than in the case of the CINiBA fan page.

The second most frequent posts, in terms of the number of published posts, were those assigned to the “library collections and services” code. There were 715 such posts and 6,143 users reactions (far fewer than during the pandemic). These included posts about the launch of new services for users (e.g. library book drop or the possibility to order digital copies of documents) and information about library resources including new books recently made available by the library. A lot of posts were about bibliographic databases that users had access to through the libraries. Many such posts were intended to generate interest in utilizing a trial use of full-text and bibliographic databases. There was also information about assistance offered by librarians in using library services and collections (e.g. in the form of courses and training prepared by them) as well as information concerning making computer software available to users (e.g. the bibliography manager). Among the news related to collections and services, there was also information about extending the library’s opening hours during exam sessions and offering users facilities to prepare for upcoming exams. Among this type of information, there was also news about IT system failures, the inability to use the computer catalog, and other digital library services.

Most of the posts related to this code (133) were published by the Scientific Information Center and the Academic Library (CINiBA). Other libraries have released far fewer messages of this type. Among them, only three institutions published more than 60 posts (the Library of the University of Gdansk; the Main Library of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin; the University of Warsaw Library). Nevertheless, the greatest number of reactions was collected by the posts of the library in Łódź (1,018 reactions), which published “only” 43 posts of this type. CINiBA came second (1,005 reactions), and the Library of the University of Gdansk came third (991 reactions). The lowest number of reactions, only 6, was collected by 5 posts from the library in Opole.

The next most common topic code that was assigned to posts shared by libraries was “library building, website, and fanpage”. In this case, 495 posts were identified. Posts elicited 7,941 reactions. They were predominantly about the hours of operation for the institution or changes in its capabilities. Information about modifications to the library’s website or

changes in Facebook status also appeared here. Several posts presented pictures of the library building and its interiors. Only three libraries published posts about changes in the functioning of their buildings due to COVID-19. The post appeared on Facebook fanpages on March 10, 2020, and referred to the closure of these institutions from the following day.

In the case of this code, the number of posts published by individual libraries was not large. The Library of the University of Lodz (59 posts) published the largest number of such messages. The posts from this library also collected the largest number of reactions (2,597 reactions). In general, the posts related to this code were very popular among users. This is confirmed by the number of users' reactions to the posts published by other libraries. Examples include: the Library of the University of Gdansk (50 posts and 1,130 reactions); the University of Warsaw Library (42 posts and 1,107 reactions); the Main Library of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (42 posts and 741 reactions). It is worth adding that in terms of the number of posts, the Main Library of Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw was third, with 46 published. However, they only collected 30 user reactions. One library (the Library of the University of Zielona Góra) did not publish any posts related to this subject code.

For the "sentiments" code, 319 posts were identified. For the most part, these were well-wishing and greetings to users. Many posts were about congratulating the Nobel Prize winner Olga Tokarczuk. There were also jokes in the form of Internet memes or graphics (e.g., by Jarek Kozłowski). It's worth noting that these posts generated 9,941 user reactions, most after news about the events. The leader was the Library of the University of Lodz, which published 72 posts. They produced 4,026 reactions, which is the largest number for all the subject codes and posts assigned to them published by individual libraries. Second in line was the Library of the University of Gdansk (55 posts and 1,993 reactions). The remaining libraries published a much lower number of messages. They also caught the attention of a smaller number of users (e.g. the next in order: CINIbA – 36 posts and 649 reactions; the Main Library of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin – 35 posts and 658 reactions).

The code "archives" was assigned to 273 posts. These posts primarily related to special collections of libraries (especially archives) as well as information about libraries, repositories, and digital archives created or co-created by these institutions. Many posts were used to showcase archival photographs. It is worth noting that the University of Warsaw Library published by far the most posts in this case. There were as many as 124 of them, while the second largest institution (the University Library in Poznań) provided "only" 30 news on this subject. Other libraries published far fewer posts related to the archives. The posts of the above-mentioned library in Warsaw also collected the largest number of user reactions

(2,226 reactions). Posts from the library in Poznań generated 470 reactions. It should be noticed that from the perspective of the number of reactions, the second largest institution (the Library of the University of Lodz), provided 29 news about archives, which caused a relatively high number of user reactions (808 reactions). The University Library in Rzeszow has not published a single post related to the code "archives".

In the pre-pandemic period, use of the "other institutions" code was far less frequent, 201 posts were identified. The posts elicited 1,665 reactions. A large proportion of these posts related to training provided by employees of companies marketing bibliographic and full-text databases. There was also information about lectures, conferences, and workshops organized by scientific institutions and other libraries. These events were often organized in a traditional form, meaning in-person and in the buildings of individual institutions. However, there were also events organized in an online form. A lot posts referred to the activities of various cultural, scientific, and educational institutions and their collections, especially those made available online. The relatively large number of posts referring to "Open Science" is noteworthy. There were also posts identified by this code about exhibitions organized by other institutions as well as the ministerial list of scientific journal scores. Posts on this topic were not often published by libraries. Most of such messages were published by: the Library of the University of Gdansk (28 posts); the University Library in Poznan (25 posts); the University Library in Bialystok (20 posts) and the Main Library - University of Szczecin (20 posts). The largest number of reactions was produced by the posts published by the Library of the University of Gdansk (511 reactions) and the University Library in Poznan (459 reactions). The third place is taken by the Library of the University of Lodz, which has made very little, only 8 posts, but collected 119 reactions. The posts of the above-mentioned libraries in Bialystok and Szczecin caused much less reactions. It was 53 and 41 reactions, respectively.

The "other" code collected 135 posts and 2,498 reactions. These were neither about the activities of libraries nor the universities within which they operate. In this case, there was news related to events taking place in the cities where the libraries function, national news (e.g., concerning European Parliament elections), scientific curiosities, information about famous authors, etc. Generally, the posts related to this code were not published very often by libraries. An exception was the Main Library of Maria Curie-Sklodowska University in Lublin, which published 48 posts on this topic. They collected 777 reactions. It was the highest number of user responses to messages of this type among all libraries. Second in terms of the number of posts was the University Library in Poznan (21 posts and 381 reactions), and the third – the Library of the University of Gdansk (20 posts and 519 reactions). The rest of the libraries have published far

below 20 posts related to this subject code. Among them, the Library of the University of Lodz deserves attention, which, despite the publication of a small number, i.e. 10 posts, gathered 502 user reactions. It is worth noting that as many as three institutions did not publish any news related to this code. Among them was the Jagiellonian Library, i.e. a library operating within one of the largest universities in Poland.

The last three codes that were associated with the least number of posts were "university community" (130 posts; 1,672 reactions), "users" (124 posts; 2,441 reactions), and "library community" (83 posts; 1,602 reactions). In the case of the university community, these posts were related to the functioning of the universities, scientific activities and projects of their employees, and announcements by the authorities of the respective universities, etc. There were also posts related to anniversaries and holidays but associated with universities rather than libraries. Libraries rarely published news on this topic. Most posts were published by the Main Library of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (18 posts), the University Library in Poznan (16 posts), the Library of the University of Lodz (16 posts) and the University of Warsaw Library (16 posts). Most institutions shared less than 10 posts related to this code. However, the most popular were the posts of the University Library in Poznan (340 reactions), the Library of the University of Lodz (292 reactions) and the University of Warsaw Library (289 reactions). The UMCS library in Lublin, which published the largest number of posts, caused 138 users' reactions. Two libraries have not published a single post related to the code "University community".

The "users" code was intended to be a grouping of posts featuring information submitted by users. However, due to the paucity of such information, this group was expanded to include posts featuring users (e.g., photos provided by the library), posts about users' activities (e.g., users collecting flyers related to the European Parliament elections and donating them to the University of Warsaw Library), reading surveys, proposals to purchase documents for the library collection, books donated by users to the library, volunteer work, information about trips made by various groups of users to the library, etc. Most posts related to this code were published by the Library of the University of Lodz (34 posts). They also caused the highest number of user reactions (1,139 reactions). This situation depicts that even in the case of a small number of published messages, libraries are able to attract users' attention and provoke them to respond to the shared posts in any way. Second in terms of the number of posts was the University Library in Kielce (26 posts and 205 reactions), and the third - the University of Warsaw Library (16 posts and 390 reactions). Three institutions did not publish any post related to the code "users".

Among the posts assigned to the code “library community” were those related to the activities of librarians, their travels, hobbies, and jobs, but also the organizational structure of the library. There were also posts with photos of library employees as well as information about awards and honors they have received. There were the least of these posts. They also gathered the lowest number of user reactions (1,602). The University of Warsaw Library published the most (15 posts), but these messages did not gather the largest number of user reactions (there were 179 of them). The leader here was definitely the Library of the University of Lodz, which published 11 posts, but caused 436 reactions. The posts from the Scientific Information Center and the Academic Library (CINiBA) were relatively popular. This institution only published 7 posts, but they collected 264 responses. Most libraries have less than 10 posts related to this code. Four libraries have not published a single one. Among them was the Jagiello-nian Library.

PERIOD DURING THE PANDEMIC (MARCH 11, 2020 – MARCH 15, 2021)

In the case of pandemic period, the highest number of posts concerned the code “library collections and services” (1,077 posts). These posts gathered the largest number of user reactions (13,334 reactions). This situation is not surprising. For a long time, library buildings were closed to users or operated to a limited extent⁴. At that time, these institutions informed on their fanpage about the possibility of using library services via the Internet. Anyway, this situation also applies to the services and offers of other institutions that also operated online. Libraries published a lot of posts related to the activities of other institutions. During the study, 536 posts of this type were identified. They produced 3,420 reactions. Information about the library building, website, and fanpage (455 posts) were also popular among users. They collected 11,009 user reactions. The fewest posts were related to the code “users” (60 posts), which gathered 1,401 reactions. On the other hand, the posts about the code “university community” generated the lowest number of reactions. 177 such posts were published.

Posts relating to the “library collections and services” code, focused largely on informing users about the availability of online collections and services, especially during the first spring lockdown. There were also posts about changes to their available services and library use policies during the

---

⁴ There were two lockdowns relating to the closure of Polish university library buildings during the pandemic. The first, from March 11 to the end of May (when all institutions were already open to users). The second, pertaining to the fall lockdown, covered the period beginning from November 7 to 30, 2020.

pandemic. The most popular posts referred to the first pandemic period, which came as a surprise to both patrons and librarians. Library staff tried to assist users in getting used to the new reality, which was most closely related to online library offerings. The number of posts shared during the first lockdown the number of posts was 1,171 posts. In later months, including during the fall lockdown, libraries no longer shared as many posts (Gmiterek, 2021b). For the library collections and services code, there were posts relating to, among other things: making the contents of bibliographic and full-text databases available to users; the gradual launch of traditional document lending and reading room services after periods of closure of library buildings; new library services (e.g., bibliography preparation by library staff or the "Book on the Phone" service offered by the Library of the University of Lodz); the service of free scanning of library materials; activation of books drops; the suspension of fines for exceeding the time limit for borrowing documents by users; and the offer of electronic documents offered by libraries in remote mode. The Library of Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz informed patrons about the launch of the library assistant service from June 2020, whose task is to assist disabled staff and students in using library collections. Some libraries have chosen to publish a series of posts on a variety of topics. For example, the Library of the University of Lodz presented news characterizing the works of avant-garde painting (description of wall paintings) and sculpture housed with its building. The Main Library of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin published a series of posts characterizing online resources and tools facilitating the use of these options. Among posts published by libraries, there was a series of news about new books, films, audiobooks. There was also information about training materials prepared by librarians and made available online (e.g., University of Warsaw Library prepared a guide on research data management) and even about the creation of a training platform by librarians with courses concerning subscribed databases (Library of the University of Lodz) or open science and open knowledge resources and educational tools (Nicolaus Copernicus University Library in Torun). The University of Warsaw Library prepared short training courses offered via Facebook "5 minutes with BUW" for new users of the institution and the CINIbA prepared videos available on YouTube with instructions on how to use electronic sources offered by the institution. Popular news items also included posts about the implementation of the new integrated library system called Alma at the Nicolaus Copernicus University Library in Torun; library and information services offered by individual library branches (e.g., information about NOVA-Comics and the Newspapers Reading Room at the University Library in Poznan); remote sign-up options; posts published on library blogs; and the possibility for users to borrow book readers (e.g., the University Li-

brary University of Warmia and Mazury in Olsztyn). Fanpages are frequently updated with information about opportunities for remote contact with librarians, including the popular "Ask a Librarian" service in Polish libraries, as well as through electronic platforms for teleconferencing and user collaboration (e.g., Microsoft Teams at the Library of the University of Gdansk) and instant messaging (e.g., Messenger at the University Library in Poznan).

As previously mentioned, the most posts were those regarding the code "Library collection, and services" – as many as 1,077. Most often, posts of this type were published by CINIbA (139 posts), the Library of the University of Lodz (127 posts) and the University Library in Bialystok (111 posts). The rest of the libraries have shared below a hundred posts related to this code. The fewest posts (20 posts each) were published by the Main Library of the University of Opole and the University Library in Rzeszow. Users most often responded to the posts of the Library of the University of Lodz (2,938 reactions), the University of Warsaw Library (2,623 reactions), the Scientific Information Center and the Academic Library CINIbA (1,273 reactions) and the Main Library – University of Szczecin (1,051 reaction). It is worth noting that staff from the latter two mentioned institutions published significantly fewer posts than the most active libraries. The library in Warsaw made available 67 and in Szczecin 91 posts.

In the second place of popularity in terms of posts published, were contents assigned to the code "other institutions" (536 posts). This is not unsurprising especially during the first lockdown where libraries informed users not only about their services and collections available online but also about the resources of other institutions such as museums, archives, theaters, and cultural centers. Several posts related to concerts in opera houses were published by the University Library in Poznan. Sometimes libraries provided information about, for example, the broadcasting of concerts or plays. For the "other institutions" code, libraries also published several posts related to training and workshops conducted by employees of various institutions. Most of this type of information referred to online training offered by providers of bibliographic and full-text databases (e.g., EBSCO, Elsevier).

Posts on this subject were most often published by the University Library in Bialystok (122 posts), the University Library in Poznan (79 posts) and the Wrocław University Library (76 posts). The least posts related to this code, solely one, was provided by the Scientific Information Center and the Academic Library (CINIbA). In general, users were not as responsive to these posts as they were to the code of "Library collection, and services". The most reactions were produced by the posts shared by the following libraries: the Library of the University of Lodz (677 reactions), the University Library in Poznan (604 reactions) and the University Libra-

ry in Białystok (544 reactions). The rest of the institutions obtained a much lower numerical values relating to user responses. The Main Library of the University of Opole gathered the fewest reactions (3 reactions). The library has published 4 posts related to the code “Other institutions”.

The next most common topic code was “library building, website, and fanpage.” In this case, 455 posts were identified that were largely about the closing or opening (including partial) of buildings to patrons, the hours, and the system of libraries during the pandemic. A sizable portion of the posts also related to librarians sharing photos of libraries and the areas surrounding them. There were also posts related to the change of status on Facebook fanpage settings, posts informing about changes in library premises (e.g., opening of a coworking area in the Library of the University of Łódź or individual work cubicles in the Wrocław University Library), or moving the library to a new building (University Library in Białystok). The Library of the University of Łódź published a series of posts referring to films and TV series produced in its building.

Due to the important content of the posts related to the closing or opening of library buildings, all institutions published posts on this topic. To a large extent, users reacted to news regarding the partial or full opening of the building of this institution. In most cases, the number of shared messages is also similar (from a dozen to twenty-odd posts). Most posts were published by the Library of the University of Łódź (65 posts), the University Library in Białystok (59 posts) and the University of Warsaw Library (34 posts). The least were shared by the University Library in Rzeszów (10 posts) and the Library of the University of Zielona Góra (4 posts). It is worth noting that the posts of the University of Warsaw Library collected the largest number of user reactions (3,273 reactions). It was the highest value during the pandemic, relating to user responses to messages from individual libraries publishing posts related to different subject codes. The Library of the University of Łódź (2,769 reactions) came second in terms of the number of reactions to posts related to this code, and the Jagiellonian Library (1,313 reactions) came third. Posts by the rest of the libraries triggered well under 1,000 reactions. The least reactions occurred in the case of the Main Library of Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw (57 reactions) and the Library of the University of Zielona Góra (13 reactions). It is clear that also in the case of this subject code, the differences in the number of posts published and the number of users’ reactions to these messages in individual libraries were sometimes vast.

For the “sentiments” code, 336 posts were identified. For the most part, they were associated with various types of content relating to greetings, thanks, jokes, words of appreciation, congratulations, and farewells (including that of the prominent Polish author Jerzy Pilch, who died on May 29, 2020). During lockdown periods particularly, there were greetings sent

to patrons wishing them a quick meeting in the library building. The most active in this case were the Library of the University of Lodz (75 posts), the Main Library - University of Szczecin (40 posts) and the Scientific Information Center and the Academic Library CINIbA (39 posts). Posts by the University of Lodz (2,468) generated the most reactions. Messages from other libraries did not collect such a large number of user responses. Next was the University of Warsaw Library (651 reactions) and the Library of the University of Gdansk (636 reactions). The fewest posts related to this code were published by the Library of the University of Zielona Gora (5 posts), the University Library of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn (3 posts) and the University Library in Rzeszow (1 post). The lowest number of reactions was produced by the Main Library of the University of Opole (14 reactions), the University Library in Rzeszow (8 reactions) and the Main Library of Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw (3 reactions).

Next in line was the "archives" code, which was associated with 309 posts. This included information about the historical holdings of libraries, including in the context of digital libraries and repositories created or co-created by these institutions. The content of the posts included articles from old newspapers, information about valuable documents available in the libraries' special collections, historical photographs (including library buildings), archival satirical drawings. There was also news about projects aiming at the digitalization of library collections (e.g., the project Manuscript Cultural Heritage from the XV-XVIII Century in the Collection the Library of the University of Lodz). Most posts of this type were published by the Library of the University of Lodz (74 posts), the University of Warsaw Library (60 posts) and the University Library in Białystok (38 posts). The Main Library of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin has published only one post on this topic. However, as many as four libraries did not provide a single post related to this subject code. Those include: the Library of the University of Gdansk, the Main Library of the University of Opole, the Main Library of Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, the University Library in Rzeszow. The University of Warsaw Library (1,569 reactions) and the Library of the University of Lodz (1,313 reactions) gathered the largest number of users' reactions to their posts. Posts from the rest of the libraries resulted in significantly fewer user responses, from 513 reactions in the case of the Jagiellonian Library to 3 reactions to posts published by the Library of the University of Zielona Gora.

There were 221 posts assigned to the "other" code. These included posts directly unrelated to the library and the university with which it functions. These included advice on how to set up a remote workstation at home, quotes from famous people, information about interesting online

resources (unrelated to the activities of cultural, educational, and scientific institutions), fundraising, news about important events in Poland and the city in which the library operates. Single news items appeared related to events associated with the All-Poland Women's Strike social movement and mass protests against the tightening of the anti-abortion law in Poland. Most posts were published by the University Library in Białystok (101 posts). Other libraries have shared far fewer posts of this type. Suffice it to say that next in line was the Main Library of the University of Szczecin (20 posts). Furthermore, in case of this code, as many as four libraries did not publish any post (the Nicolaus Copernicus University Library in Torun, the Main Library of the University of Opole, the Main Library of Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, the University Library in Rzeszów). Posts published by the University of Warsaw Library (7 posts and 1,210 reactions) generated the most reactions. It is worth noting that among the news published by this library was a post about the All-Poland Women's Strike (with a total of 1,174 reactions). Posts from other libraries definitely produced less reactions (from 562 for the University Library in Białystok to 3 reactions for posts published by the University Library in Kielce).

The next most popular posts in the analyzed period were those assigned to the "library community" code. In this case, there were 212 posts relating to the activities of library employees, their workstations, showing the library "from behind the scenes" (e.g., describing the path of a book from collection to the lending library), and events related to cultural, social, and economic matters. (e.g., description of a book's path from collection to the lending library), events connected with cultural, educational, or scientific activities of librarians. There were also posts with photos of staff pets as well as recipes. Libraries also published posts with information about staff members' reading or travel experiences. There was news about the organizational structure of the library and characteristics of individual departments as well as information related to the activities of library organizations and associations. The Jagiellonian Library staff prepared a series of video posts in which they read excerpts from the book "The Library in a City Under Siege" by Mike Thomson. There were not many posts related to this code, but they caused, in case of particular libraries, a relatively large number of users' reactions. The largest number of posts of this type was published by the University Library in Białystok (85 posts), the University of Warsaw Library (27 posts) and the University Library in Poznań (24 posts). In terms of the number of reactions, the University of Warsaw Library (1,085 reactions), the Library of the University of Łódź (1,041 reactions) and the University Library in Białystok (1,032 reactions) posts received the greatest number of them. The posts from the rest of the libraries gathered significantly fewer user reactions. An important fact is

that as many as five institutions did not publish a single message related to this subject code.

In the pandemic period, the “events” code accumulated 208 posts which was far fewer than before the pandemic. It is worth recalling that in the period analyzed before the pandemic, such posts were the most numerous. During the pandemic, however, libraries did not hold many traditional or in-person events. They happened, but sporadically. The 100 most popular posts featured specific information about such events, including archived events. In general, libraries did not stop organizing exhibitions, lecture meetings with authors, etc. However, most such events were held through electronic media, including social media. There was also training for organizing various types of virtual events. This was the purpose of training conducted by Dr. Mirosław Piotrowski from the Nicolaus Copernicus University Library in Torun on the open-source Omeka system, useful in creating digital exhibitions. The training was conducted as part of the XII National Library Week May 8–15, 2020. The events organized within the framework of this holiday were held online without the possibility for patrons to visit the buildings of particular libraries. This was the case with most exhibitions, but also lectures, scientific conferences, and meetings with authors. Of course, there were posts about exhibitions (e.g. Jagiellonian Library’s post of 28 November 2020 about the exhibition “Illumination – imaging in books”, which was organized as a virtual vernissage in the form of a film, (<https://www.facebook.com/343233225697002/posts/3745467278806896>). There were also initiatives to create websites dedicated to exhibitions like the Jagiellonian Library’s project titled “Virtual Exhibitions. Jagiellonian Library” (Wirtualne wystawy..., 2020). Information about each event was published on the library’s Facebook fanpage. A similar situation occurred at the University Library University of Warmia and Mazury in Olsztyn, which developed a service called “Scientific Exhibitions of UWM University Library in Olsztyn” (Wystawy naukowe..., 2020). Exhibitions also occurred within the library building such as the event experiences by patrons in September of 2020 at the Jagiellonian Library. In the main lobby of this institution, the exhibition “Kraków and Jagiellonian University on postcards from 100 years ago” was presented. As previously noted, there were not many posts related to this code. Most of them were published by the University Library in Poznan (29 posts), the Nicolaus Copernicus University Library in Torun (25 posts) and the Jagiellonian Library (24 posts), and the least - by the Main Library of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (1 post). The University Library in Rzeszow has not published a single post related to this code. Most reactions were gathered by the posts published by the Nicolaus Copernicus University Library in Torun (460 reactions), the Jagiellonian Library (433 reactions) and the University Library in Poznan (317 reactions). The re-

maining libraries collected much fewer user reactions to the content they published.

The penultimate code in the order of popularity during the pandemic “university community” was assigned to 177 news items related to the functioning of the library’s University. Several posts were also related to the scientific activities of the university staff, announcements of the authorities on the functioning of the university during the pandemic, elections of new rectors, university scientific awards, workshops, and training addressed to the university staff. The University of Warsaw Library initiated the “Read with UW” series of posts, in which once a month librarians, lecturers, and researchers from the UW discuss interesting books in a recorded video clip. As for the posts published by the University Library in Poznan, there were also a few with information about library studies conducted at the Adam Mickiewicz University in Poznan. The most posts were published by: the University Library in Poznan (38 posts), the Library of the University of Lodz (33 posts) and the University Library in Bialystok (26 posts). The University Library in Rzeszow has not published a single post related to this subject code. Most of the reactions were produced by the posts from the staff of the Library of the University of Lodz (399 reactions), the University Library in Poznan (239 reactions) and the University of Warsaw Library (135 reactions).

Within the “users” thematic category, 60 posts were identified. These related to the activities of the Facebook fanpage users themselves, as well as documents that they had donated to the library and that were published on the institution’s fanpage. Graphic posts featuring user photos and posts related to their library activities (e.g., filling out library questionnaires; users choosing books to purchase; users bringing documents they would like to share with librarians or other users – e.g., books for the bookcrossing action and election leaflets from the European Parliament elections for the Social Life Documents Cabinet of the University of Warsaw Library) were also taken into account. Most posts of this type were published by the Library of the University of Lodz (13 posts), the University Library in Bialystok (10 posts) and the University of Warsaw Library (8 posts). As many as five institutions have not published a single post regarding this code. Those include: the Library of the University of Gdansk, the Main Library of the University of Opole, the Library of the University of Zielona Gora, the University Library University of Warmia and Mazury in Olsztyn, the University Library in Rzeszow. The most reactions were produced by the posts from the University of Warsaw Library (627 reactions) and the Library of the University of Lodz (386 reactions). Posts from other libraries collected significantly fewer user responses (from one response in case of the Main Library of Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, to 73 responses to posts published on the University Library in Poznan fan page).

CONCLUSION

To sum up and answer the questions posed in the introduction, it should be noted that the study showed that all Polish university libraries (part of public universities) used Facebook as part of their daily activities, both before and during the pandemic. This included using it for marketing purposes, such as, promoting events they organized, and library offerings.

In the period before the pandemic, the most frequent posts were related to various scientific, educational, and popularizing events. Most of events took place at the library building. Many posts focused on providing information about exhibitions, training organized by librarians, meetings with authors, etc. The pre-pandemic findings were consistent with those of other researchers who suggested that Facebook was a marketing tool and libraries used it to promote their events (Garoufallou & Vassilakaki, 2014; Lam, Au, & Chiu, 2020). However, not always did the individual libraries publish the most of such posts. For example, the Scientific Information Center and the Academic Library (CINiBA) most often shared posts on library collection and services, and posts from the University of Warsaw Library related to archives. It should be noted, however, that these are libraries that generally shared many posts in the analyzed periods. Nonetheless, information about the library's collections and information services was also popular as well as information posted about the library's building, website, and fanpage. The pandemic period in Poland was a time when Polish public university libraries functioned exclusively remotely for an extended period. It was also a time when these institutions, due to social distancing recommendations, stringently limited the offering of traditional or in-person information and library services.

The pandemic and the necessary precautions it provoked, made the remote services of libraries one of the key elements in their daily functioning. Also, online solutions enabled the availability of collections or information assistance provided to users by librarians virtually. Unsurprisingly, the greatest number of posts in the analyzed periods concerned library collections and services, mainly those available online. This was followed by information about the activities of other institutions, including the training courses they organized. As for event information, there was far less than before the pandemic, for obvious reasons. However, it is important to acknowledge that libraries found ways to organize various online events such as exhibitions or meetings with book authors. These events were of considerable interest to Facebook fanpage users. Undoubtedly, in the analyzed periods, library Facebook fanpages were used by these institutions as one of elements of their functioning, as a platform for the promotion of events, collections, and library services, often also serve as a tool of communication with the community.

RECOMMENDATIONS ON FACEBOOK APPLICATION FOR ACADEMIC LIBRARIES

Based on the findings from the study, the following recommendations are being made with the view that they can also be of value to other university libraries, not only in Poland. It is being recommended that:

1. More research be conducted on the interests of users, the main recipients of the published posts, in order to identify the value of engagement and post interaction. This is of utmost importance for the researchers to address the issues that matter to the users.

2. Mechanisms or guidelines should be implemented to monitor the quality and performance of posts published by libraries (Chan, Cheng, & Chiu, 2015; Lam, Au, & Chiu, 2020).

3. Consideration be given by librarians to the use of more graphic posts and those with video content as they are definitely more popular and appealing to users.

4. Posts containing original and unconventional photos taken by library staff should be published on the sites because they are very popular among users.

5. Additional software or web services, such as Canva, worth be used to prepare graphic posts because they allow for the creation of graphically attractive content especially designed on social networks.

6. Posts be prepared in a loose content convention, without formal language.

7. Facebook worth be used for live streaming of events that take place in libraries. During the pandemic, and especially during the lockdown period, such solutions as well as the video recording of events were effectively used in Poland and were shared on the libraries' fanpages.

8. Library staff responsible should be formally and regularly trained for fanpage maintenance and the use of Facebook for information and library services (Friday, Chidozie, & Chukwuma, 2020). In addition, they should be educated in the analysis of the quality and efficiency of published content. The libraries should also provide staff with the appropriate tools to conduct these analyses.

APPENDIX

The number of posts (assigned to particular subject codes) and the number of users' reactions to the content published by individual libraries in the two analyzed time periods.

No.	Name of the library	Events		Library collection, and services		Library building, website, and fanpage		Sentiments		Archives		Other institutions		Other		University community		Users		Library community		
		posts	reactions	posts	reactions	posts	reactions	posts	reactions	posts	reactions	posts	reactions	posts	reactions	posts	reactions	posts	reactions	posts	reactions	
1	University Library in Białystok	Pre-pandemic period	63 posts	423 reactions	36 posts	140 reactions	39 posts	358 reactions	23 posts	210 reactions	16 posts	94 reactions	20 posts	53 reactions	17 posts	98 reactions	9 posts	70 reactions	8 posts	98 reactions	13 posts	140 reactions
		Period During the Pandemic	20 posts	155 reactions	111 posts	756 reactions	59 posts	794 reactions	30 posts	287 reactions	38 posts	268 reactions	122 posts	544 reactions	101 posts	562 reactions	26 posts	122 reactions	10 posts	67 reactions	85 posts	1032 reactions
2	Library of the University of Lodz	Pre-pandemic period	92 posts	2560 reactions	43 posts	1018 reactions	59 posts	2597 reactions	72 posts	4026 reactions	29 posts	808 reactions	8 posts	119 reactions	10 posts	502 reactions	16 posts	292 reactions	34 posts	1139 reactions	11 posts	436 reactions
		Period During the Pandemic	16 posts	193 reactions	127 posts	2938 reactions	65 posts	2769 reactions	75 posts	2468 reactions	74 posts	1313 reactions	30 posts	677 reactions	8 posts	150 reactions	33 posts	399 reactions	13 posts	386 reactions	21 posts	1041 reactions

3	University Library in Poznan	Pre-pandemic period	145 posts	51 posts	24 posts	16 posts	30 posts	25 posts	21 posts	16 posts	6 posts	7 posts
		Period	1593 reactions	576 reactions	171 reactions	487 reactions	470 reactions	459 reactions	381 reactions	340 reactions	62 reactions	37 reactions
4	Main Library of - University of Szczecin	During the Pandemic	317 reactions	815 reactions	455 reactions	566 reactions	268 reactions	604 reactions	415 reactions	239 reactions	73 reactions	371 reactions
		Pre-pandemic period	21 posts	38 posts	10 posts	18 posts	2 posts	20 posts	none	3 posts	none	5 posts
5	Scientific Information Centre and the Academic Library (CINiBA)	Period	80 reactions	137 reactions	11 reactions	95 reactions	16 reactions	41 reactions	none	6 reactions	none	25 reactions
		During the Pandemic	11 posts	91 posts	29 posts	40 posts	6 posts	50 posts	20 posts	16 posts	3 posts	4 posts
6	Warsaw Library of University of	Pre-pandemic period	67 posts	133 posts	41 posts	36 posts	13 posts	9 posts	2 posts	9 posts	8 posts	7 posts
		Period	916 reactions	1005 reactions	697 reactions	649 reactions	171 reactions	65 reactions	12 reactions	154 reactions	122 reactions	264 reactions
6	University of Warsaw Library	During the Pandemic	15 posts	139 posts	19 posts	39 posts	5 posts	1 posts	16 posts	5 posts	2 posts	4 posts
		Pre-pandemic period	197 reactions	1273 reactions	212 reactions	528 reactions	49 reactions	6 reactions	143 reactions	39 reactions	21 reactions	88 reactions
6	University of Warsaw Library	Pre-pandemic period	67 posts	61 posts	42 posts	17 posts	124 posts	9 posts	2 posts	16 posts	16 posts	15 posts
		Period	692 reactions	855 reactions	1107 reactions	767 reactions	2226 reactions	85 reactions	117 reactions	289 reactions	390 reactions	179 reactions
6	University of Warsaw Library	During the Pandemic	6 posts	67 posts	34 posts	9 posts	60 posts	11 posts	7 posts	7 posts	8 posts	27 posts
		Period	120 reactions	2623 reactions	3273 reactions	651 reactions	1569 reactions	186 reactions	1210 reactions	135 reactions	627 reactions	1085 reactions

7	Wrocław University Library	Pre-pandemic period	17 posts 99 reactions	42 posts 63 reactions	35 posts 148 reactions	3 posts 43 reactions	8 posts 97 reactions	13 posts 22 reactions	1 posts 1 reactions	10 posts 26 reactions	1 posts 3 reactions	1 posts 18 reactions
		Period During the Pandemic	2 posts 7 reactions	66 posts 385 reactions	28 posts 198 reactions	8 posts 41 reactions	20 posts 310 reactions	76 posts 129 reactions	7 posts 26 reactions	10 posts 41 reactions	4 posts 27 reactions	8 posts 159 reactions
8	Jagellonian Library	Pre-pandemic period	47 posts 1017 reactions	24 posts 286 reactions	6 posts 365 reactions	8 posts 310 reactions	2 posts 75 reactions	3 posts 5 reactions	none none	none none	1 posts 50 reactions	none none
		Period During the Pandemic	24 posts 433 reactions	63 posts 742 reactions	22 posts 1313 reactions	14 posts 605 reactions	29 posts 513 reactions	20 posts 253 reactions	19 posts 291 reactions	4 posts 28 reactions	1 post 17 reactions	16 posts 557 reactions
9	Nicolaus Copernicus University Library in Torun	Pre-pandemic period	56 posts 619 reactions	54 posts 390 reactions	28 posts 127 reactions	6 posts 312 reactions	17 posts 240 reactions	13 posts 62 reactions	2 posts 10 reactions	4 posts 84 reactions	1 posts 4 reactions	3 posts 157 reactions
		Period During the Pandemic	25 posts 460 reactions	62 posts 514 reactions	18 posts 523 reactions	7 posts 363 reactions	26 posts 472 reactions	24 posts 95 reactions	none none	2 posts 3 reactions	4 posts 43 reactions	6 posts 94 reactions
10	Library of the University of Gdansk	Pre-pandemic period	39 posts 662 reactions	66 posts 991 reactions	50 posts 1130 reactions	55 posts 1993 reactions	7 posts 168 reactions	28 posts 511 reactions	20 posts 519 reactions	11 posts 147 reactions	6 posts 167 reactions	1 post 1 reaction
		Period During the Pandemic	4 posts 119 reactions	54 posts 691 reactions	17 posts 148 reactions	21 posts 636 reactions	none none	29 posts 308 reactions	7 posts 102 reactions	8 posts 97 reactions	none none	none none

11	Pre-pandemic period	54 posts	22 posts	15 posts	4 posts	2 posts	3 posts	1 posts	2 posts	26 posts	3 posts
		358 reactions	84 reactions	65 reactions	28 reactions	7 reactions	8 reactions	8 reactions	20 reactions	205 reactions	39 reactions
12	Period During the Pandemic	22 posts	37 posts	18 posts	6 posts	4 posts	16 posts	2 posts	8 posts	2 posts	5 posts
		117 reactions	144 reactions	81 reactions	82 reactions	5 reactions	16 reactions	3 reactions	34 reactions	26 reactions	31 reactions
12	Pre-pandemic period	34 posts	2 posts	11 posts	7 posts	1 posts	5 posts	4 posts	7 posts	3 posts	3 posts
		325 reactions	21 reactions	82 reactions	108 reactions	13 reactions	59 reactions	43 reactions	59 reactions	41 reactions	86 reactions
12	Period During the Pandemic	15 posts	21 posts	18 posts	14 posts	8 posts	14 posts	12 posts	7 posts	1 post	3 posts
		152 reactions	307 reactions	236 reactions	357 reactions	113 reactions	144 reactions	117 reactions	75 reactions	8 reactions	52 reactions
13	Pre-pandemic period	69 posts	65 posts	42 posts	35 posts	18 posts	17 posts	48 posts	18 posts	10 posts	10 posts
		627 reactions	346 reactions	741 reactions	658 reactions	238 reactions	112 reactions	777 reactions	138 reactions	124 reactions	188 reactions
13	Period During the Pandemic	1 post	39 posts	25 posts	18 posts	2 posts	8 posts	3 posts	3 posts	4 posts	2 posts
		6 reactions	308 reactions	489 reactions	321 reactions	20 reactions	50 reactions	28 reactions	3 reactions	56 reactions	33 reactions
14	Pre-pandemic period	8 posts	44 posts	46 posts	5 posts	1 posts	17 posts	3 posts	2 posts	1 posts	1 posts
		30 reactions	38 reactions	30 reactions	11 reactions	9 reactions	4 reactions	3 reactions	4 reactions	2 reactions	3 reactions
14	Period During the Pandemic	2 posts	35 posts	18 posts	6 posts	none	12 posts	none	4 posts	1 post	none
		2 reactions	114 reactions	57 reactions	3 reactions	none	6 reactions	none	4 reactions	1 reaction	none

15	University Library Warna and Mazury in Olsztyn	Pre-pandemic period	19 posts	20 posts	7 posts	2 posts	3 posts	1 posts	6 posts	2 posts	3 posts
		During the Pandemic	31 posts	18 posts	3 posts	12 posts	3 posts	3 posts	1 post	none	7 posts
16	Library of the University of Zielona Gora	Pre-pandemic period	4 posts	none	1 posts	1 posts	5 posts	2 posts	none	none	none
		During the Pandemic	24 posts	4 posts	5 posts	1 post	26 posts	1 post	2 posts	none	none
17	Main Library of the University of Opole	Pre-pandemic period	5 posts	18 posts	3 posts	none	2 posts	1 posts	1 posts	none	none
		During the Pandemic	20 posts	27 posts	6 posts	none	4 posts	none	3 posts	none	none
18	University Library in Rzeszow	Pre-pandemic period	6 posts	9 posts	3 posts	none	1 posts	none	none	1 posts	none
		During the Pandemic	20 posts	10 posts	1 post	none	11 posts	none	none	none	none

Period analyzed: February 17, 2019 – March 10, 2020, and March 11, 2020 – March 15, 2021. Compiled from data collected using Fanpage Karma on March 16, 2021.

REFERENCES

- Akporhonor, Blessing A.; Olise, Florence N. (2015). Librarians' use of social media for promoting library and information resources and services in university libraries in South-South Nigeria. *Information and Knowledge Management* 5(6).
- AlAwadhi, Suha; Al-Daihani, Sultan M. (2019). Marketing academic library information services using social media. *Library Management*, 40(3/4), pp. 228-239. <https://doi.org/10.1108/LM-12-2017-0132>.
- Alvanoudi, Noula; Vozana, Paraskevi (2019). Social media usage and assessment for Greek Academic Libraries. In: *IFLA WLIC 2019 – Libraries: Dialogue for Change in Session S16 – Statistics and Evaluation: More than Numbers: Implementing New Assessment Methods for Libraries*. University of Piraeus, Greece, 22 August 2019. Retrieved from https://www.academia.edu/40462105/Social_media_usage_and_assessment_for_Greek_Academic_Libraries. (Accessed on 14 May 2021).
- Alvim, Luísa, Dias da Silva; Ana Margarida; Borges Leonor Calvão (2020). How are Portuguese Public Libraries "facing" Covid-19. Qualitative and Quantitative Methods in Libraries (QQML). *Special Issue Libraries in the age of COVID-19*, 9, pp. 117-131.
- Ayu, A.R. Riza; Abrizah, Abdullah (2011). Do you Facebook? Usage and applications of Facebook page among academic libraries in Malaysia. *International and Library Review* 43: pp. 239-249. DOI: 10.1016/j.iilr.2011.10.005.
- Chawner, Brenda; Oliver, Gillian (2013). A survey of New Zealand academic reference librarians: Current and future skills and competencies. *Australian Academic & Research Libraries*, 44, pp. 29-39. DOI:10.1080/00048623.2013.773865.
- Cheng, Wesley Wing Hong; Lam, Ernest Tak Hei; Chiu, Dickson K.W. (2020). Social media as a platform in academic library marketing: A comparative study. *The Journal of Academic Librarianship*, 46(5), Article 102188. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102188>
- Fanpage Karma. (2018). Fanpage Karma. Retrieved from, <https://www.fanpage-karma.com/dashboard?h=TpiSIZ9Hu>. Accessed May 14, 2021.
- Friday, James; Oluchi, Chidozie; Chukwuma, Lauretta Ngozi (2020). Social Media and Library Services: A Case of COVID-19 Pandemic Era. *International Journal of Research and Review*, 7(10), pp. 230-237.
- Glazer, Harry (2012). "Likes" are Lovely, but do they Lead to More Logins? Developing Metrics for Academic Libraries' Facebook Pages. *College & Research Library News*, 73(1), pp. 18-21. DOI: 10.5860/crln.73.1.8688.
- Gmiterek, Grzegorz (2021a). Polish University libraries social networking services during the Covid-19 pandemic spring term lockdown. *The Journal of Academic Librarianship*, 47(3), Article 102331. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2021.102331>.
- Gmiterek, Grzegorz (2021b). Wykorzystanie serwisu Facebook przez polskie biblioteki uniwersyteckie w czasie ich zamknięcia spowodowanego pandemią Covid-19. Analiza porównawcza udostępnianych postów. *Przegląd Biblioteczny*, 1, pp. 41-61.
- Gmiterek, Grzegorz (in press). Polish University Libraries and Their Facebook Activity Before and During the COVID-19 Pandemic.
- Garoufallou, Evgenia; Vassilakaki, Emmanouel (2015). Library Facebook prac-

- tices for creating and promoting a professional profile. *Program*, 49(3), pp. 343–359. DOI:10.1108/PROG-10-2014-0073.
- Harrison, Amanda, Burrell; Rene, Velasquez, Sarah; Schreiner, Lynnette (2017). Social Media Use in Academic Libraries: A Phenomenological Study. *The Journal of Academic Librarianship*, 43(3), pp. 248-256, DOI:10.1016/j.acalib.2017.02.014
- Hicks, Alison (2012). Review of “social networking tools for academic libraries”. *Collaborative Librarianship*, 4(4), pp. 190-191.
- Howard, Heather A.; Huber, Sarah, Carter Lisa V.; Moore, Elizabeth Anne (2018). Academic Libraries on Social Media: Finding the Students and the Information They Want. *Information Technology and Libraries*, 37(1), pp. 8-18. DOI:10.6017/ital.v37i1.10160.
- Jacobson, Terra B. (2011), Facebook as a library tool: Perceived vs. actual use, *College & Research Libraries*, 72 (1): pp. 79-90.
- Jaskowska, Bożena (2008). *Jak łapać użytkownika w sieć? Elementy marketingu 2.0 w bibliotece*. W: M. Pigla (Ed.), *Zarządzanie marketingowe biblioteką* (pp. 81-93). Poznań: Wydaw. Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu.
- Jenkins, Henry (2007). *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów*. Warszawa: Wydaw. Akademickie i Profesjonalne.
- Jones, Michael J.; Harvey, Morgan (2019). Library 2.0: The effectiveness of social media as a marketing tool for libraries in educational institutions. *Journal of Librarianship and Information Science*, 51(1), pp. 3-19. DOI:10.1177/0961000616668959.
- Joo, Soohyung; Choi, Namjoo; Baek, Tae Hyun (2018). Library marketing via social media: The relationships between Facebook content and user engagement in public libraries, *Online Information Review*, 42(6), pp. 940-955. DOI:10.1108/OIR-10-2017-0288.
- Kamińska, Anna; Książczak-Gronowska, Anna; Wiorogórska, Zuzanna (2020). The Use of Information and Communication Technologies in Academic Libraries in a Crisis Situation. Experiences of the University of Warsaw Library. *Issues in Information Science-Information Studies*, 58, 2a, pp. 44-60.
- Kołodziejczyk, Edyta; Roźniakowska-Kłosińska, Małgorzata (2015). Technologie informacyjno-komunikacyjne a oczekiwania i umiejętności użytkowników bibliotek akademickich – na przykładzie Biblioteki Politechniki Łódzkiej. In: Halina Brzezińska-Stec; Jolanta Żochowska (Eds.), *Biblioteki bez użytkowników...? Diagnoza problemu*, V Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Supraśl, 14-16 września 2015 (pp. 243-256). Białystok: Wydaw. Uniwersytetu w Białymstoku.
- Koszowska, Agnieszka (2013). Nowe media w bibliotece. In: A. Tokarska (Ed.), *Bibliotekarstwo* (pp. 417-433). Warszawa: Wydaw. SBP.
- Koulouris, Alexandros; Vraimaki, Eftichia; Koloniari, Maria (2020). COVID-19 and library social media use. *Reference Services Review*, 49(1), pp. 19-38. DOI:10.1108/rsr-06-2020-0044.
- Ladan, Abubakar; Haruna, Bala; Madu, Augustine Uzoma (2020). COVID-19 Pandemic and Social Media News in Nigeria: The Role of Libraries and Library Associations in Information Dissemination. *International Journal of Innovation and Research in Educational Sciences*, 7, 2, pp. 125-133.
- Lam, Ernest Tak Hei; Au, Cheuk Hang; Chiu, Dickson K.W., Analyzing the use of Facebook among university libraries in Hong Kong. *The Journal of Academic Librarianship*, 45(3), pp. 175-183. DOI: 10.1016/j.acalib.2019.02.007.

- Lamberti, Maria; Theus, Monika (2016). Media społecznościowe w polskich bibliotekach, archiwach i muzeach. *Biblioteka*, 20(29), pp. 183-206. <https://doi.org/10.14746/b.2016.20.11>.
- Lessig, Lawrence (2009). *Remiks. Aby sztuka i biznes rozkwitwały w hybrydowej gospodarce*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, (Chapter 4).
- Luo, Lili, Wang, Yuan; Han, Lifeng (2013). Marketing via social media: A case study. *Library Hi Tech* 31(3): pp. 455-466. DOI:10.1108/LHT-12-2012-0141.
- Magoi, Joshua Sani; Aspura, MK Yanti Idaya; Abrizah, A (2017). Social media engagement in developing countries: Boon or bane for academic libraries? *Information Development*. DOI:10.1177/2F0266666917748985.
- McCallum, Ian (2015). Use of social media by the library: Current practices and future opportunities. A White Paper from Taylor & Francis. *Australian Library Journal* 64(2): pp. 161-162.
- MNiSW. (2021). *Wykaz uczelni publicznych nadzorowanych przez ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego – publiczne uczelnie akademickie* – Portal Gov.pl. Retrieved from <https://www.gov.pl/web/nauka/wykaz-uczelni-publicznych-nadzorowanych-przez-ministra>. (Accessed 12 May 2021).
- Peachey, Jenny (2020). *Making a Difference Libraries, Lockdown and Looking Ahead*. https://d1ssu070pg2v9i.cloudfront.net/pex/carnegie_uk_trust/2020/10/13090335/Overarching-report-Making-a-Difference-1.pdf/Accessed 21 July 2021.
- Potter, Ned (2012). *The Library Marketing Toolkit*. London: Facet.
- Sekyere, Kwabena (2009). Too much hullabaloo about Facebook in libraries! Is it really helping libraries? *Nebraska Library Association Quarterly* 40(2), pp. 22-27.
- Swanson, Troy A. (2012) *Managing Social Media in Libraries: Finding Collaboration, Coordination, and Focus*. Amsterdam: Elsevier.
- Tella, Adeyinka; Akinboro, Evelyn O. (2014). The Impact of Social Media to Library Services in Digital Environment In: Adeyinka Tella (ed.) *Social Media Strategies for Dynamic Library Service Development* (pp. 279-295). Hershey: Information Science Reference.
- Trucks, Elia (2019). Making Social Media More Social: A Literature Review of Academic Libraries' Engagement and Connections Through Social Media Platforms. In Jennifer Joe; Elisabeth Knight (Eds.), *Social Media for Communication and Instruction in Academic Libraries*. Hershey, PA: Information Science Reference. https://digitalcommons.du.edu/libraries_facpub/25.
- Vanwynsberghe, Hadewijch; Vanderlinde, Ruben; Georges, Annabel; Verdegem, Pieter (2015). The librarian 2.0: Identifying a typology of librarians' social media literacy. *Journal of Librarianship and Information Science* 47(4): 283-293. DOI:10.1177/0961000613520027.
- Wirtualne wystawy. Biblioteka Jagiellońska*. (2020). Retrieved from <https://wystawy.bj.uj.edu.pl/-start>. (Accessed 12 May 2021).
- Wójcik, Magdalena (2013). *Web 2.0 w działalności usługowej instytucji książki*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Wystawy naukowe Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie*. (2020). Retrieved from <https://bu.uwm.edu.pl/wystawy/>. (Accessed 12 May 2021).

GRZEGORZ GMITEREK

Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii

Uniwersytet Warszawski

e-mail: ggmiterek@uw.edu.pl

ORCID 0000-0002-5692-1824

WYKORZYSTANIE FANPAGE'Y W SERWISIE FACEBOOK PRZEZ POLSKIE BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIE PRZED I W TRAKCIE PANDEMII COVID-19. ANALIZA TREŚCI POSTÓW

SŁOWA KLUCZOWE: Media społecznościowe. Facebook. Biblioteki uniwersyteckie. COVID-19. Biblioteki i lockdown

ABSTRACT: **Cel artykułu** – Głównym celem artykułu było przedstawienie wyników analizy zawartości postów, udostępnianych w serwisie Facebook przez osiemnaście polskich bibliotek uniwersyteckich w okresie bezpośrednio poprzedzającym pandemię COVID-19 oraz w czasie jej trwania. **Metody badawcze** – W badaniu zastosowano metody jakościowe i ilościowe. Do zbierania danych wykorzystano komercyjne narzędzie internetowe Fanpage Karma, służące analizie fanpage'y w mediach społecznościowych. W celu określenia tematyki postów autor artykułu posłużył się dziesięcioma kodami tematycznymi, do których przyporządkował każdy post. **Wyniki/Wnioski** – Badanie wykazało, że wszystkie polskie biblioteki uniwersyteckie (wchodzące w skład uczelni publicznych) korzystały z Facebooka w ramach swojej codziennej działalności, zarówno przed, jak i w trakcie pandemii. Wykorzystywały go w celach marketingowych, m.in. do promocji organizowanych przez siebie imprez, zaprezentowania oferty biblioteki. W okresie przed pandemią najczęściej pojawiały się wpisy związane z różnego rodzaju wydarzeniami naukowymi, edukacyjnymi i popularyzatorskimi. Większość z nich odbywała się w budynku biblioteki. Pandemia i wywołane przez nią konieczne środki ostrożności sprawiły, że zdalne usługi bibliotek stały się jednym z kluczowych elementów ich codziennego funkcjonowania. Najwięcej postów w analizowanych okresach dotyczyło zbiorów i usług bibliotecznych, głównie tych dostępnych on-line.

ARTYKUŁY RECENZYJNE/RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2022 z. 1
PL ISSN 0033-202X

Academic Library Mentoring. Fostering Growth and Renewal i Managing Grey Literature

Początek 2022 r. przyniósł dwie ciekawe propozycje książkowe z wydawnictwa Stowarzyszenia Bibliotek Amerykańskich (ALA), mogące zainteresować szerokie grono bibliotekarzy, nie tylko akademickich.

Stowarzyszenie ALA działa w Stanach Zjednoczonych od 1876 r. i jego celem jest promocja bibliotek i szeroko pojętej edukacji bibliotecznej. Od lat wyznacza standardy zawodu bibliotekarza, pracy bibliotecznej, nadaje akredytacje szkołom kształcącym bibliotekarzy i przyznaje odznaczenia zasłużonym pracownikom bibliotek, m.in. za osiągnięcia na polu bibliotekoznawstwa.

Pierwszy tytuł, *Academic Library Mentoring. Fostering Growth and Renewal* pod redakcją Leili June Rod-Welch i Barbary E. Weeg, to rzecz o mentoringu w bibliotekach akademickich.

Academic Library Mentoring. Fostering Growth and Renewal, Three Volume Set. Leila June Rod-Welch (ed.), Barbara E Weeg (ed.) American Library Association, Jan 2022, 740 pages. ISBN 9780838938867.

Publikacja przedstawia przekrój myśli i praktyk mentoringowych w bibliotekach akademickich. Prezentuje definicję mentoringu i podstawy praktyki. Pokazuje modele i programy, ankiety i analizy oraz liczne studia przypadków, czyli żywe doświadczenia wykładowców i absolwentów bibliotekoznawstwa, bibliotekarzy i innych pracowników bibliotek oraz studentów.

Obie redaktorki są praktykującymi bibliotekarkami i wykładowczyniami. Do tego dodały wiedzę i zainteresowania badawcze z zakresu mentoringu oraz zastosowania teorii psychologicznej w praktyce bibliotekarskiej. I tak oto powstało 3-tomowe dzieło w 30 rozdziałach, które wydaje się być kompleksowym opracowaniem tematu.

Dla przypomnienia, czym zatem jest mentoring? *Mentoring to partnerska relacja między mistrzem a uczniem (profesorem a studentem, zwierzchnikiem a pracownikiem itp.) zorientowana na odkrywanie i rozwijanie potencjału ucznia. Polega głównie na tym, by uczeń, poprzez regularne rozmowy z mistrzem, zdobywał nową wiedzę, poznawał sie-*

bie, rozwijał zawodową samoświadomość i nie obawiał się podążać wybraną samodzielnie drogą samorealizacji. (<https://pl.wikipedia.org/wiki/Mentoring>)

Autorzy publikacji definiują mentoring jako formę szkolenia lub rozwoju pracownika, w której zaufana i szanowana osoba z dużym doświadczeniem oferuje specjalne wskazówki, zachętę i wsparcie mniej doświadczonemu pracownikowi.

Biblioteki akademickie bez wątpienia są miejscem, gdzie odpowiednio poprowadzony mentoring może podnosić zawodową samoświadomość i rozwijać potencjał całego zespołu.

Publikacja składa się z trzech tomów.

Tom 1, *Fundamentals and Controversies*, definiuje mentoring, opisuje skuteczne umiejętności i zachowania mentorskie, wskazuje dysfunkcje w relacjach mentoringowych, konflikty interesów oraz różnice w sile mentoringu.

Tom 2, *Mentoring of Library Faculty and Librarians*, bada umiejętności mentorskie zarówno wykładowców kierunków bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, jak i samych bibliotekarzy. Prezentuje modele mentoringu, rozwój programów mentorskich, ich cele oraz problemy. Wskazuje też na znaczenie mentoringu w środowisku bibliotekarzy akademickich dla osiągnięcia sukcesu badawczego, o roli mentora i o tym, czego nie uczą w „szkole biblioteczej”, a co rozwijać trzeba.

Tom 3, *Mentoring of Students and Staff*, to głos studentów bibliotekoznawstwa i pracowników bibliotek, którzy opisują swoje doświadczenia w zakresie mentoringu zarówno podczas studiów, jak i potem, już w trakcie pracy w bibliotece. W tej części autorzy prezentują programy mentoringowe w zakresie rekrutacji osób do zawodu, praktyki wspierające wszystkich pracowników bibliotek bez względu na formalną klasyfikację pracowników oraz metody podnoszenia kwalifikacji dla „grup specjalnych”, np. członków konsorcjów.

Publikacja dotyka wielu ciekawych tematów, ale szczególnie warto zwrócić uwagę na:

- szacunek i zaufanie, jako elementy składowe silnej relacji mentorskiej,
- modele mentoringu w bibliotekach akademickich,
- konflikt interesów i etyczne wyznaczanie granic w mentoringu,
- zbieranie danych o potrzebach i doświadczeniach mentorskich bibliotekarzy rozpoczynających karierę zawodową,
- mentoring nowych bibliotekarzy akademickich,
- intelektualne partnerstwo pomiędzy mistrzem a uczniem, czyli o „sadzeniu i uprawie nasion” dla sukcesu zawodowego,
- budowanie rodziny biblioteczej,
- nie tylko dla nowych bibliotekarzy, czyli mentoring i profesjonalne planowanie w połowie kariery.

Czemu zatem ma służyć mentoring w bibliotekach akademickich? Celowy, skuteczny i zaangażowany mentoring to droga do rozwoju całej instytucji oraz narzędzie, z którego może skorzystać każdy pracownik biblioteki na każdym etapie kariery i w drodze do samorozwoju.

Mentorzy przyczyniają się do rozwoju podopiecznych, pomagając im zrozumieć ich role i rozwinąć tożsamość jako bibliotekarzy, pracowników bibliotek lub studentów bibliotekoznawstwa. Pomagają zrozumieć cele i zadania, wskazują, jak poszerzyć umiejętności i przejść do nowych specjalizacji oraz wskazują możliwości wniesienia wkładu w całą instytucję lub zawodową społeczność.

Autorzy podkreślają, że mentoring może być procesem wzajemnym i obejmować tzw. *co-mentoring*, podczas którego podopieczny prowadzi mentora w zdobywaniu nowszej wiedzy i zastosowaniu jej w rozwijającym się zawodzie bibliotecznym. Ta wymiana nowej wiedzy i perspektyw przyczynia się do odnowy całej organizacji.

Managing Grey Literature. Technical Services Perspectives. Michelle Leonard (ed.), Susan E. Thomas (ed.). American Library Association, Feb 2022, 136 pages. ISBN 9780838948811.

Drugi tytuł, dotyczy „szarej literatury” i jej miejsca w zasobach bibliotecznych. Szara literatura to w dużym skrócie wszystko to, co nie jest kontrolowane przez wydawców. Niedostępne tradycyjnymi drogami dystrybucji księgarskiej, nieobjęte rejestracją bibliograficzną i nieistniejące w spisach ani w powszechnie dostępnych bazach. Na ogół to materiały bardzo trudne do zlokalizowania i zdobycia.

Szarą literaturę tworzą druki o treści naukowej i technicznej wydawane przez organy rządowe, firmy przemysłowe, jednostki badawczo-rozwojowe, uczelnie, pracowników naukowych itp. Zaliczyć tu należy przede wszystkim prace doktorskie, dyplomowe i magisterskie, sprawozdania z badań i konferencji, materiały konferencyjne, raporty uniwersyteckie, raporty jednostek badawczo-rozwojowych, raporty techniczne, ekspertyzy lub tłumaczenia techniczne – czyli wszystko to, co nie jest rejestrowane przez bibliografie narodowe.

Do szarej literatury zaliczyć należy też m.in. blogi, fora dyskusyjne, wywiady, wyniki ankiet, tweety, wiki, grupy dyskusyjne, przemówienia, białe książki czy plany urbanistyczne.

Tego typu literatura, będąca ważnym źródłem badań naukowych, dotyczy każdej dyscypliny. Często jest też bardziej aktualna niż publikacje komercyjne. Niestety, chociaż dostarcza ona bogatych treści, ten rodzaj zasobu naukowego jest często pomijany podczas prowadzenia badań.

Ta książka ma to zmienić, opisując znaczenie szarej literatury i oferując zintegrowanie jej ze zbiorami bibliotecznymi. Obie redaktorki, Michelle Leonard i Susan E. Thomas są zagorzałymi orędowniczkami włączenia szarej literatury do zasobów bibliotek naukowych i wykorzystywania ich w pracach naukowych.

„Managing Grey Literature” to przewodnik nie tylko dla bibliotekarzy działów gromadzenia i opracowania, ale też dla menadżerów bibliotek oraz działów promocji i reklamy. Pokazuje jak znaleźć, wykorzystać, opracować i zaprezentować ten wyjątkowy materiał.

Autorzy prezentują przegląd szarej literatury i jej znaczenie dla badaczy, wykładowców i studentów oraz wskazują na jej wartości w skali międzynarodowej. Dużo uwagi poświęcają zarządzaniu i tworzeniu kolekcji szarej literatury w zbiorach bibliotecznych. Wskazują na problemy związane z klasyfikacją, opracowaniem i katalogowaniem, prezentując najlepsze praktyki i studia przypadków.

Prezentują również wyzwania związane z pozyskiwaniem szarej literatury, przy czym publikacja zawiera bardzo praktyczne informacje o dostawcach, o mo-

delach Open Access, repozytoriach instytucjonalnych lub systemach informacji, jak chociażby OpenGrey, czy organizacji GreyNet International, która jest koordynatorem działań na poziomie międzynarodowym w zakresie szarej literatury.

Warto zajrzeć na stronę OpenGrey (www.opengrey.eu), która oferuje otwarty dostęp do ponad 700 tys. odniesień bibliograficznych do tytułów szarej literatury wyprodukowanych w Europie i umożliwia eksportowanie rekordów i lokalizowanie dokumentów.

Autorzy wskazują również na ważnych producentów szarej literatury, jakimi są instytucje szkolnictwa wyższego, agencje rządowe, organizacje pozarządowe czy firmy prywatne.

Ciekawym fragmentem publikacji jest rozdział dotyczący marketingu, branding i metod promocji szarej literatury w zbiorach bibliotecznych. Zawiera szereg cennych wskazówek kierowanych do działów promocji i reklamy, w jaki sposób informować użytkowników o szarej literaturze, jak budować ich świadomość, by zechcieli korzystać z tego cennego źródła informacji, które niewątpliwie pod wpływem cyfrowej transformacji gwałtownie się rozwija.

Ewa Komorowska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Biblioteka Główna

Tekst wpłynął do Redakcji 28 lutego 2022 r.

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 1817-2017. Miscellanea. Red. nauk. J. Talbierska, Z. Olczak. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego, 2017, 557 s., ISBN 97883-23531685

Jestem winien P.T. Czytelnikom a także Redakcji „Przełogu Bibliotecznego” słowo wyjaśnienia, dlaczego tak długo zwlekałem z recenzją publikacji wydanej w 2017 r., publikacji w dodatku jubileuszowej, co powinno być czynnikiem mobilizującym. Obok tradycyjnych w takich przypadkach tłumaczeń, jak brak czasu (kończyłem książkę o Józefie Grycu) zagrał jeszcze jeden czynnik: z Biblioteką Uniwersytecką w Warszawie łączą mnie od wielu lat relacje o bardzo różnym charakterze: zawodowym i emocjonalnym. Obawiałem się, że recenzja napisana w ferworze jubileuszowego nastroju może grzeszyć brakiem obiektywizmu. Potrzebowałem po prostu więcej czasu, aby zdystansować się wobec tematu. Mam nadzieję, że to się udało, a ta zwłoka nie umniejsza jakości moich rozważań.

Recenzowany tom nie jest klasyczną historią biblioteki akademickiej, co zresztą zapowiada wprowadzony do jego tytułu termin „miscellanea”¹. Redaktorzy

¹ Zbiegiem okoliczności w zbliżonych terminach ukazały się jeszcze dwie książki o bibliotekach uniwersyteckich, tym razem klasycznych historii bibliotek: Jagiellońskiej (*Historia Biblioteki Jagiellońskiej*. T. 2. 1775-1918, Kraków 2017) i Uniwersyteckiej w Poznaniu: A. Jazdon, *Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu 1919-2018. Zasoby, działania, ludzie*, Poznań 2019.

i autorzy duże znaczenie przywiązują nie tylko do historii BUW, ale też do prezentacji Biblioteki w dniu dzisiejszym, tzn. w roku 2017. Prezentacja ta wypada skądinąd imponująco, czytelnik dowiaduje się z „Wprowadzenia” Jolanty Talbierskiej o liczbie zbiorów Biblioteki (prawie 6 mln jedn. inw. łącznie ze zbiorami 43 bibliotek wydziałowych), o katalogu centralnym polskich bibliotek naukowych i akademickich NUKAT (175 współuczestniczących bibliotek), o licznych przedsięwzięciach naukowych. W poszczególnych rozdziałach ich autorzy przedstawili fragmenty historii Biblioteki, jako że w 2016 r. Uniwersytet Warszawski obchodził jubileusz 200-lecia. Z tej okazji zainaugurowano wielotomową publikację *Monumenta Universitatis Varsoviensis 1816-2016*, „w której – jak to zapowiedzieli autorzy wstępu, rektorzy Katarzyna Chałasińska-Macukow i Marcin Pałys – opisujemy dzieje i dorobek naszej Uczelni oraz przypominamy sylwetki jej najwybitniejszych profesorów”². Zdecydowano też, że osobny tom zostanie poświęcony Bibliotece, jako jednostce ogólnouczelnianej z odrębną i bogatą historią.

Historia BUW była już opracowana, jednak tylko we fragmentach, co było uzasadniane tym, że rozwój Biblioteki wyznaczały kolejne wydarzenia polityczne w kraju, czy też na samym Uniwersytecie. Historycy BUW „dzielili się” pracą w ten sposób, że każdy z nich opracował jakiś wyodrębniony okres dziejów Biblioteki, związany najczęściej z etapem historii Uniwersytetu, miasta, kraju. Przypomnijmy te okresy i te opracowania. Biblioteka zaczęła funkcjonować w Pałacu Kazimierzowskim w 1817 r., w rok po otwarciu Uniwersytetu Królewskiego w Warszawie, a 24 marca 1818 r. przekształcono ją w Bibliotekę Publiczną przy Uniwersytecie. Pomyślny jej rozwój został przerwany represjami po powstaniu 1830 r. – zarówno Uniwersytet, jak i Bibliotekę zamknięto 16 listopada 1831 r., a zbiory biblioteczne wywieziono do Petersburga. Ten pierwszy okres nie doczekał się swego kronikarza. Bibliotekę przemianowano w 1834 r. na Bibliotekę Rządową, a od 1840 na Bibliotekę Główną Warszawskiego Okręgu Naukowego. Gdy w 1862 r. powstała Szkoła Główna, Biblioteka przyjęła nazwę Biblioteka Główna Królestwa Polskiego. Szkołę Główną rozwiązano w 1869 r., a w jej miejsce powstał Cesarski Uniwersytet Warszawski; Biblioteka stała się jednostką tej Uczelni. Okresowi 1832-1871 poświęciła monografię Helena Kozerska³.

Następnym okresem był czas uniwersytetu cesarskiego i jego Biblioteki – badania na ten temat przeprowadziła Olena Błażejewicz⁴. W 1915 r. Uniwersytet Cesarski ewakuowano do Rostowa nad Donem wraz z Biblioteką. Po Rosjanach Warszawę zajęli Niemcy i pozwolili, jeszcze w 1915 r., na uruchomienie Biblioteki. Rozpoczął się więc następny okres jej historii, zakończony wybuchem II wojny światowej. Okres ten nie doczekał się odrębnego opracowania, co stanowi do dziś dotkliwą lukę w opowieści o Bibliotece Uniwersyteckiej.

² Wymienieni wyżej Rektorzy zamieścili swój wstęp w I tomie wydawnictwa *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1816-1915*, Warszawa 2012, powtórzyli go w następnych 14 tomach, by po raz ostatni umieścić go w tomie poświęconym BUW (2017).

³ H. Kozerska, *Warszawska Biblioteka Uniwersytecka w latach 1832-1871*, Warszawa 1967. H. Kozerska była kierowniczką Oddziału Rękopisów BUW w latach 1949-1974.

⁴ O. Błażejewicz, *Dzieje Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie 1871-1915*, Warszawa 1990. Autorka pracowała w Sekcji Dokumentacji BUW

Kolejny okres – wojny i okupacji, od 1 września 1939 do 17 stycznia 1945 r. – opisała Wanda Sokołowska w pracy doktorskiej⁵. Okres okupacyjny BUW można uznać za wszechstronnie opracowany i z innych powodów. Pojawiły się na jego temat liczne wspomnienia, czasem znakomicie udokumentowane, np. w pracy „Walka o dobra kultury, Warszawa 1939-1945”⁶. Bibliotekarze wypowiedzieli tu się licznie i obszernie nt. BUW. W znacznie późniejszym opracowaniu mojego autorstwa *Biblioteki Warszawy w latach 1939-1945* (Warszawa 2010) dzieje BUW podczas okupacji zajęły należyte miejsce, powiązane z historią bibliotek w całym mieście.

Po kilku latach od publikacji Sokołowskiej dojrzała w BUW myśl, by opracować historię Biblioteki po 1945 r. Inicjatorem tych prac była Anna Romańska⁷. Do tego zadania delegowano pracowników Oddziału Prac Naukowych. Prace biegły niezbyt szparko, bo w pewnym momencie zablokowała ich tok ówczesna dyrektor BUW Jadwiga Krajewska. Przeszkody zniknęły jednak po jej ustąpieniu i po objęciu stanowiska przez Henryka Hollendra (1992 r.). Ten następny tom historii BUW objął lata 1945-1980⁸. Kolejne rozdziały opisywały strukturę organizacyjną BUW, tym samym dotyczyły kształtowania polityki gromadzenia zbiorów, następnie ich opracowania alfabetycznego i rzeczowego, informacji naukowej i udostępniania. Sześć rozdziałów opracowała Anna Romańska, trzy Hanna Zasadowa, a po jednym pracownicy (najczęściej kierownicy) pięciu działów zbiorów specjalnych.

W ten sposób w czterech odrębnych woluminach, wieloma piórami, opracowano monograficznie (z taką w każdym razie ambicją) lata 1832-1980, a więc prawie całość, bo z wyjątkiem początkowego okresu 1817-1832 i okresu międzywojennego (1916-1939). Czekał na swojego dziejopisa również okres ostatni, a więc po roku 1980.

Stanąwszy przed zadaniem przygotowania kompendium wiedzy o historii Biblioteki Uniwersyteckiej, z zamiarem przedstawienia jej w jednej z ksiąg wydanych dla uczczenia jubileuszu Uniwersytetu, pracownicy BUW znaleźli się w niemałym kłopotcie. Przygotowanie kompletnej narracji historycznej, a tylko o takiej trzeba było myśleć, nie było możliwe na podstawie dotychczasowych opracowań, które były niejednolite i zawierały luki, które trzeba było zappełnić, by uzyskać pełny obraz historii Biblioteki. Tymczasem nie do wszystkich rozdziałów znaleziono odpowiednich autorów. Wyjście z sytuacji musiała znaleźć redaktorka tomu Jolanta Talbierska i je znalazła, dyskusyjne, lecz skuteczne. Byłoby dobrze, trzeba dodać, gdyby przedstawiła koncepcję całej książki w swoim „Wprowadzeniu”, ponieważ czytelnik pozbawiony tej informacji tylko z trudem

⁵ W. Sokołowska, *Dzieje Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie 1939-1945*, Warszawa 1959. W. Sokołowska była kierowniczką Oddziału Opracowania Druków Zwartych w latach 1945-1973. Jej specjalnością było katalogowanie i jego normalizacja, w latach 1962-1976 przewodniczyła Komisji ds. Katalogowania przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Historia jako dyscyplina nie była więc jej specjalnością, nie wszystkie źródła były też wtedy dostępne, niemniej swoją pracę opracowała wzorowo, językiem zwięzłym, jednak wyczerpując wszystkie zasadnicze sprawy, unikając w miarę możliwości argumentów propagandowych.

⁶ *Walka o dobra kultury. Warszawa 1939-1945*, red. S. Lorentz, Warszawa 1970.

⁷ Anna Romańska, z wykształcenia historyk, była wicedyrektorem BUW w latach 1961-1986.

⁸ *Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie w latach 1945-1980*, red. A. Mężyński, Warszawa 1998.

może się zorientować, jak skonstruowana jest ta monografia, jakich informacji i gdzie może w niej poszukiwać. A także, jaki jest dotychczasowy stan badań?

Już wiemy, że jest on wcale pokazywany, ale w tomie nie ma jego prezentacji i omówienia. Zauważamy również z konsternacją, że w całej publikacji (z wyjątkiem tekstu Mariana Ptaszyka) nie zamieszczono żadnej bibliografii odsyłającej do źródeł pomocnych w zbadaniu dziejów BUW, nawet tych, które wyszły z grona pracowników Biblioteki. Wśród takich prac mogłaby się znaleźć np. książka Heleny Kozerskiej, w której podała ona literaturę dotyczącą BUW od początku do lat 60. XX wieku. Omówiła też bazę źródłową swojej książki, która choć niepełna i rozproszona, pozwala na zarysowanie względnie kompletnego obrazu historii BUW w XIX w.

Wiedza na temat dziejów Biblioteki zawarta jest nie tylko w opracowaniach dotyczących bezpośrednio jej historii, dysponujemy bowiem i innymi cennymi opracowaniami, które nie zostały w książce odnotowane, co mogłoby świadczyć o jakiejś dziwnej niechęci do istniejącej już literatury przedmiotu. Biblioteka wydała przecież drukiem liczne katalogi swoich zbiorów specjalnych. We wstępach do nich autorzy podawali fakty z historii Biblioteki, które pomagały im m.in. w śledzeniu dróg nabywania opisywanych kolekcji, czy tylko poszczególnych egzemplarzy. Dotyczyło to między innymi starych druków. W latach 1994-2018 ukazało się osiem tomów „Katalogu druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie”. W tomie I obszerny Wstęp zamieściła Maria Sipayło (s. 13-52), która przedstawiła okoliczności powstania Biblioteki i samego Uniwersytetu, koncentrując się na opisie gromadzenia zbiorów dziś zwanych starymi drukami i ich proveniencji⁹.

Helena Kozerska we wstępie do pierwszego tomu Katalogu rękopisów podała zwięźle najważniejsze fakty z dziejów BUW¹⁰. Mniej uwagi przywiązują do nakreślenia dziejów Biblioteki autorzy katalogów grafiki czy rysunków. Autorka albumów poświęconych zbiorom graficznym, J. Talbierska, nie zajmuje się losami tej kolekcji w kontekście losów całej Biblioteki (np. zupełnie pomija kwestię wywiezienia zbiorów do Petersburga itp.)¹¹.

BUW organizowała też konferencje, nierzadko powiększające wiedzę na temat jej historii. W 200-lecie urodzin Joachima Lelewela (1986) w Bibliotece odbyła się sesja poświęcona temu uczonemu, pełniącemu w latach 1818-1821 funkcję zastępcy bibliotekarza w Bibliotece Publicznej przy Królewskim Uniwersytecie Warszawskim¹². W 2012 r. BUW zorganizowała konferencję poświęconą Samuelowi Bogumiłowi Lindemu, dyrektorowi Biblioteki w latach 1817-1836. Referenci przypomnieli osiągnięcia Lindego na wielu polach, jako polityka, leksykografa,

⁹ Wartościowe prace dotyczące historii BUW i jej kolekcji są dość liczne i dotyczą w przeważającej części starych druków, a nierzadko autorzy pochodzą spoza BUW. W swojej książce *Biblioteki w Królestwie Polskim 1815-1830* (Warszawa 1996) Elżbieta Słodkowska, bibliotekarka Biblioteki Narodowej opisała trudne początki Biblioteki, w tym konflikty Uniwersytetu Warszawskiego z Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

¹⁰ H. Kozerska, W. Stummer, *Katalog Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, t. 1, Warszawa 1963.

¹¹ J. Talbierska, *Stefano della Bella (1610-1664)*, Warszawa 2001; J. Talbierska, *Rembrandt. Ryciny i rysunki*, Warszawa 2004.

¹² Plon sesji stanowiła książka jubileuszowa o identycznym tytule: *Joachim Lelewel – księgoznawca – bibliotekarz – bibliograf*, red. M.M. Biernacka, Warszawa 1993.

pedagoga, działacza ewangelickiego i bibliotekarza zatrudnionego u Józefa Maksymiliana Ossolińskiego¹³. W referatach tych odniesiono się również do jego zajęć bibliotecznych, a tekst poświęcony działalności Lindego jako dyrektora BUW napisał Marian Ptaszyk¹⁴.

Powracając do kłopotów redaktorki szukającej odpowiedniej formuły dla tomu „buwowskiego”, widzimy, że umyśliła ona jako substytut pełnej narracji historycznej opracowanie „Kalendarium Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie 1803-2017”. Dokonało tego kilkoro autorów: Zbigniew Olczak, Ewa Piskurewicz, Marek Świeżewski, Anna Wirkus, uzupełnienia: Jolanta Talbierska. Kalendarium to nie pełni, jak to zwykle w takich wypadkach, roli materiału pomocniczego, porządkującego lekturę, lecz stanowi niejako kręgosłup narracji historycznej ciągnącej się od 1803 do 2017 r. Zamieszczenie tak obszernego kalendarium (liczy 118 stron) jest bodajże bezprecedensowe w naszym piśmiennictwie bibliotekoznawczym.

Ułatwieniem dla autorów był fakt, że podstawowe źródła dotyczące historii BUW, szczególnie od roku 1832 zachowały się w jej archiwum niemal w całości, a na dodatek są obecnie wzorowo opracowane¹⁵. Następnym ułatwieniem przy selekcji faktów zakwalifikowanych do umieszczenia w Kalendarium były sytuacje, gdy dany okres został już opracowany monograficznie, czasami nawet wielokrotnie, tak że opracowujący Kalendarium mógł skorzystać z pracy innych autorów. Na przykład okres okupacji 1939-45 w opracowaniu Wandy Sokołowskiej dostarczył autorom gotowy materiał. Zastanawiać jednak musi, że obszerne tekstowi Kalendarium nigdzie nie towarzyszą przypisy do odpowiedniej literatury, choćby do wspomnianej książki Sokołowskiej. Czytelnik odkrywa zresztą ze zdumieniem, że żadnej z części Kalendarium nie towarzyszą jakiegokolwiek informacje o podstawie źródłowej, a przecież sukces autorów tego tekstu polegał na umiejętnym wykorzystaniu gotowych opracowań. Zaiste, dziwna to praktyka – przemilczenie źródła! Odnotowawszy ten poważny mankament w takiej pracy historycznej, czytelnik zdaje sobie też sprawę, że nie został poinformowany (przez redaktorów?) w ogóle o konstrukcji i zawartości tomu, również o tym, np. z jakich składa się części. Dlaczego pojawia się niezapowiedziane nigdzie Kalendarium, jaki jest jego cel i skąd się rekrutują autorzy? Trzeba było odważnie napisać, że BUW nie znalazła autorów, którzy opracowaliby nietknięte dotychczas tematy (np. dwudziestolecie) i Kalendarium ma za zadanie częściowe wypełnienie tych luk. Choć bez wątplenia umieszczono je jako *ersatz* wykładu historycznego, który nie mógł zastąpić zreferowania i interpretacji przytaczanych faktów, jednak potraktowany jako koło ratunkowe, ozdobione licznymi cennymi ilustracjami, spełnia należycie swoją rolę *vademecum* historii BUW.

Kalendarium, o czym trzeba jednak napisać, zawiera szereg niekonsekwencji, ale uznajmy, że nie można ich było uniknąć, gdyż sam zamysł był oryginalny,

¹³ *Bibliotheca Lindiana. Samuel Bogumił Linde (1771-1847), pierwszy dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. W 165 rocznicę śmierci*, red. M. Cubrzyńska-Leonarczyk przy współpracy H. Mieczkowskiej, Warszawa 2015.

¹⁴ M. Ptaszyk, *Samuel Bogumił Linde, dyrektor Biblioteki Publicznej przy Królewskim Uniwersytecie Warszawskim*, [w:] *Bibliotheca Lindiana...*, dz. cyt., s. 65-82.

¹⁵ Zob. zasób archiwalny BUW; [dostęp: 10.12.2021]. Dostępny w Internecie: <https://www.buw.uw.edu.pl/biblioteki-uw/archiwum-buw/>.

a do napisania tego, wszak jednego tekstu, zasiadło pięcioro autorów. Autorzy ci najwyraźniej mieli kłopoty, które niosła z sobą formuła Kalendarium. Po zapoznaniu się z historią BUW zamieszczali często obszernie noty, niemalże rozprawki na poszczególne tematy, nie ograniczając się do zwięzłych notek kronikarskich. Niektórzy z autorów, jak można domniemywać, najwyraźniej wciągnęli się w tematykę, którą opracowywali i przygotowali czasami wręcz małe rozdziałki dotyczące omawianych faktów. Nie widać tu ręki redaktora, który powinien ujednoczyć te zapisy.

Do całej książki trzeba jednak zgłosić i inne zasadnicze zastrzeżenia. Otóż za dużo na jej kartach jest samej redaktorki J. Talbierskiej, a przecież to zbieg okoliczności sprawił, że była ona dyrektorem BUW w roku jubileuszowym i jej właśnie wypadło wydać tę książkę, czego dopięła i za co należy się jej uznanie. Skorzystała jednak z tej okazji we „Wprowadzeniu” (s. 9-17) i w Kalendarium (od 2013 do 29 listopada 2017), by szczegółowo opisać bieżące prace i działania BUW. Trudno wyjaśnić, dlaczego w okresie październik 2003 – kwiecień 2013 (10-letni okres dyrektorowania Ewy Kobierskiej-Maciuszko) wyróżniła tylko cztery istotne fakty, a w okresie przeszło dwukrotnie krótszym dyrektorowania własnego (kwiecień 2013 – listopad 2017) – dziesięć faktów? Nie wypada to zręcznie, gdy pisze się panegiryk na cześć tego okresu historii Biblioteki, w którym się akurat nią kieruje (2013-2018). We „Wprowadzeniu” autorka w skondensowany sposób opisała bieżące prace Biblioteki, jednak sztamponowo: „współcześnie BUW prowadzi różnorodną działalność, do której należy przede wszystkim wspieranie procesów dydaktycznych i badawczych Uniwersytetu przez gromadzenie zasobów tradycyjnych i elektronicznych, stałe poszerzanie oferty informacyjnej, szkolenia, specjalistyczne wykłady akademickie, staże zawodowe i muzealne” (s. 11). W taki sposób można jednak opisać działanie każdej biblioteki akademickiej. Na tym wyliczanie zajęć, które uprawia BUW się nie kończy, czytelnik dowiaduje się np., że Biblioteka „prowadzi własne badania naukowe”, „zdobywa granty ministerialne i unijne”. W ocenie tak dynamicznie rozwijającej się BUW należy jednak zachować ostrożność. Jednoznacznie optymistyczny – na każdym polu – obraz działania Biblioteki, w tak szerokim zakresie przystoi raczej rocznemu sprawozdaniu dla władz Uczelni niż stonowanemu, z samej zasady, opracowaniu historycznemu. W obu tekstach Talbierskiej widać ponadto wyraźne faworyzowanie jednego z aspektów działalności BUW – pracy naukowej, która w tej akurat jednostce ogólnouczelnianej nie powinna być priorytetem. Talbierska stoi wyraźnie na stanowisku, że w bibliotece naukowej, a taką jest BUW, bibliotekarze przede wszystkim pracują naukowo, a wyniki ich prac są wizytówką Biblioteki. Otóż nie – zawsze zadaniem bibliotekarzy jest jak najszybsze i jak najlepsze opracowanie najnowszych i wartościowych zbiorów oraz bezbłędna i komfortowa obsługa użytkowników. Można też podać w wątpliwość przekonanie, że opracowanie katalogów zbiorów specjalnych jest pracą naukową, odłożmy jednak te dywagacje na inną okazję¹⁶. W bibliotekach, tak się przyjęło, inaczej chyba być nie może, pra-

¹⁶ Lata temu poświęciłem tej tematyce obszerny artykuł, w którym starałem się wykazać, że w Polsce panuje fałszywy mit biblioteki naukowej, który zakłada błędnie, że w bibliotece tej powinna wręcz praca naukowa samych bibliotekarzy, choć trudno by, np. wykazać, jaką to naukę uprawiać powinni bibliotekarze pracujący w udostępnianiu czy skontrum [A. Mężyński, *Biblioteki naukowe w Polsce w poszukiwaniu tożsamości*, „Przegląd Biblioteczny” 2005, z. 3, s. 277-296].

ce naukowe wykonuje się w działach zbiorów specjalnych. Bibliotekarze zbiorów specjalnych bardzo też uważają, by wszystkie ich czynności dotyczące opracowania zbiorów nazywać naukowymi. Tak też czyni Talbierska. W punktach sprawozdawczych w Kalendarium wyraźnie faworyzuje prace w gabinetach zbiorów specjalnych. Czytelnik może wysnuć wniosek, że ten przechrzył jest wyrazem zainteresowań i przekonań osobistych autorki, mającej w swoim dorobku publikacje z zakresu historii sztuki oparte na zbiorach Gabinetu Rycin BUW. Tymczasem najważniejszą rolą biblioteki akademickiej jest biblioteczno-informacyjna obsługa procesu dydaktycznego i badawczego uczelni na wszystkich jej poziomach.

Talbierska z wyraźną satysfakcją wylicza dalej, w jakich różnorodnych inicjatywach BUW uczestniczy: „liczne spotkania, wernisaże, wydarzenia naukowe, kulturalne i artystyczne (m. in. koncerty lipcowe, Noc Muzeów, Festiwal Nauki, Uniwersytet Otwarty), w gmachu odbywają się liczne prestiżowe i cykliczne imprezy, m. in. Gala Nagrody Literackiej NIKE, Nagrody Kisielea, Nagrody im. Teresy Torañskiej, Nagrody Teofrasta” (s. 521). Wprawdzie BUW przyjęła na siebie obowiązek udostępniania swoich pięknych wnętrz na potrzeby miasta, a i państwa (odwiedziny Jana Pawła II, George’a W. Busha), niemniej nasuwa się pytanie, czy te poboczne zajęcia są rzeczywistym osiągnięciem Biblioteki, czy raczej głównych organizatorów tych wydarzeń, oczywiście przy pomocy i zaangażowaniu BUW, ale czy to jest podstawowa działalność tej Biblioteki?

Zasadniczą częścią książki jest blok czterech artykułów historycznych. W jednym z nich Z. Olczak zdał sprawę ze swoich kwerend w archiwach petersburskich za okres od lat 30. XIX w. do początku XX w.¹⁷, poruszał się więc w okresie spenetrowanym już przez Helenę Kozerską (1832-1871) i Olenę Błażejewicz (1871-1915). Brak solidnej kwerendy w archiwach petersburskich od dawna był zasadniczą przeszkodą w prześledzeniu drogi wywiezionych w 1832 r. zbiorów warszawskich. Do niektórych materiałów dotarła niegdyś H. Kozerska, nie udostępniono jej jednak wszystkiego. Olczak nie miał już takich kłopotów i przeprowadził kwerendę w trzech archiwach: Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym (RGIA), w Oddziale Dokumentów Archiwalnych Rosyjskiej Biblioteki Narodowej oraz Petersburskiej filii Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk. Najwięcej interesujących źródeł znalazł w RGIA, m.in. roczne sprawozdania Warszawskiego Okręgu Naukowego, które zawierały również sprawozdanie Biblioteki składane w Ministerstwie Oświaty. Odnalazł sprawozdania za lata 1841 do 1847 oraz 1849 do 1860. Opisał tematykę sprawozdań, zwrócił uwagę na ich ograniczenia, wskazał jednak również na bogactwo wiadomości faktograficznych w nich zawartych. Powinny one – twierdzi – zostać poddane szczegółowej analizie. Olczak zwraca też uwagę na bogactwo dokumentacji personalnej – „imiennyje spiski” skrupulatnie notowały coroczne dane o bibliotekarzach, a uzupełniają je „formularne spiski” – najważniejsze dokumenty personalne w carskiej Rosji, nieocenione źródło także dla polskiego badacza. Odkryte przez niego źródła pozwoliły na dopełnienie pracy Kozerskiej cennymi uzupełnieniami, choć powtórzmy – autor jedynie uzupełnił wywody swojej poprzedniczki, nie wnosząc korekt merytorycznych do książki powstałej w 1967 r. Olczak, korzystając ze znalezionych przez siebie ma-

¹⁷ Z. Olczak, *Źródła do dziejów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie w archiwach Petersburga. Sprawozdanie z kwerend, [w:] Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 1817-2017. Miscellanea.* Warszawa 2017, s. 289-331.

teriałów, scharakteryzował natomiast siedmiu pracowników Biblioteki zatrudnionych kolejno w latach 1818-1859. Jego ocena kwalifikacji tych bibliotekarzy nie była wysoka. Autor omówił też udostępnianie zbiorów dochodząc do wniosku, że wykorzystywanie księgozbioru nie przekraczało 10% zasobów Biblioteki.

Najistotniejsze nowe elementy wniósł jednak Olczak do kwestii przejęcia Biblioteki przez Imperatorskiej Uniwersytet Warszawski w 1871 r. Odnalazł bowiem korespondencję w tej sprawie, w której profesorowie rosyjscy naciskali na wcielenie Biblioteki w strukturę Uniwersytetu, do czego doszło. W Oddziale Dokumentów Archiwalnych Rosyjskiej Biblioteki Narodowej odnalazł też polski badacz bogaty materiał dotyczący „daru Mikołaja I” dla instytucji naukowych i oświatowych Warszawskiego Okręgu Naukowego. Część tych książek trafiła do Biblioteki Uniwersyteckiej. Opisując w szczegółach „dar” imperatora, Olczak nie jest pewny, czy wyczerpał ten temat? „Wyjaśnienie wszystkich kwestii „wymaga dalszych badań i prawdopodobnie kolejnych kwerend...” (s. 324). Recenzent ma jednak wątpliwości, czy dalsze, nawet najgorliwsze poszukiwania przyniosą oczekiwane rezultaty. Czego właściwie mielibyśmy szukać i z jakiej okazji? Podstawowe kwestie zostały już rozstrzygnięte, a trudno sobie wyobrazić, że w rosyjskich archiwach, przecież dobrze opracowanych, kryją się dalsze materiały, ważne dla naszego tematu. To chyba już nie te czasy, gdy archiwiści radzieccy udostępniali polskim badaczom materiały „po uważaniu”?

Blok materiałów historycznych książki otwiera rozdział „Biblioteka Publiczna przy Królewskim Uniwersytecie Warszawskim w latach 1817-1831” autorstwa M. Ptaszyka, emerytowanego kustosa Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Zajmował się on już w przeszłości postacią Samuela Bogumiła Lindego¹⁸, co pozwoliło mu na zapoznanie się z sytuacją polityczną i naukową Polski w początkach XIX w. i spenetrowanie źródeł, w których odnalazł nadszodziejanie dużo i choć rozdział swój otwiera rytualną niejako skargą: „źródeł do dziejów Biblioteki Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim dotyczących lat 1816-1831 zachowało się bardzo niewiele”¹⁹, to jego rozdział zdumiewa objętością: na temat nie najdłuższego przecież okresu w historii Biblioteki, bo tylko lat 1816-1831 autor napisał 204 strony. Niezwykła objętość tego rozdziału może budzić wątpliwości, czy czasem autor nie rozpiął się za mocno. Wiadomości źródłowych zgromadził jednak tyle, że upoważniło go to do napisania tak obszernego tekstu. W rozdziale „Źródła i bibliografia” (s. 219-226) wymienił kilkanaście bibliotek oraz archiwów, zawierających wiadomości o Bibliotece i jej pracownikach. Wymienił też tytuły współczesnych czasopism, które wykorzystał, a następnie umieścił spis druków, a były to 192 pozycje. Spis ten powinien jednak, dla większej przejrzystości, zostać podzielony na kilka części, np. na „publikacje źródłowe”, „opracowania, biografie, bibliografie, katalogi”, „pamiętniki, wspomnienia, dzienniki”. Trzeba też dopowiedzieć, że literatura ta to nie tylko wąskie przyczynki, korzystał on bowiem w swej pracy z tak fundamentalnych

¹⁸ Z tego zakresu Marian Ptaszyk opublikował m.in. (1992) *Kalendarz życia i twórczości Samuela Bogumiła Lindego*, Wrocław 1992; (2008) *Z badań nad księgozbiorem prywatnym Samuela Bogumiła Lindego*, *Roczniki Biblioteczne*, s. 79-93 oraz *Samuel Bogumił Linde. Autobiografia z 1823 roku*, do druku przygotował i wstępem opatrzył M. Ptaszyk, Toruń 2000.

¹⁹ M. Ptaszyk, *Biblioteka Publiczna przy Królewskim Uniwersytecie Warszawskim w latach 1817-1831*, [w:] *Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 1817-2017...*, dz. cyt., s. 22-226.

opracowań jak monografie Mariana Łodyńskiego²⁰, a dużo wartościowych materiałów znalazł w książce poświęconej dyrektorowi Biblioteki Samuelowi Bogumiłowi Lindemu²¹. Szczęśliwie dla autora BUW znacznie wcześniej zorganizowała też sesję poświęconą innemu swojemu wielkiemu bibliotekarzowi – Joachimowi Lelewelowi, zakończoną publikacją²². Z kolei z licznych prac dotyczących samego Uniwersytetu autor korzystał obficie z klasycznych już prac Józefa Bielińskiego²³. Obfitość tych książek wskazuje, że autor nie pracował na ugorze, mógł oprzeć się na bogatej literaturze, choć rozproszonej. Wyłowił ją jednak pracowicie i skrupulatnie.

Liczne materiały i źródła pozwoliły autorowi na względnie dokładny opis, w kilkunastu podrozdziałkach, dziejów Biblioteki. Autor rozpatrzył w nich również wątki pozornie nie najważniejsze, ale jednak ówczesnie dla Biblioteki bardzo istotne, np. „goście Biblioteki”, a byli nimi m.in.: carowie Aleksander I (ofiарował dwie duże szyby okienne), Mikołaj I, caryca Maria i Aleksander Humboldt (27 maja 1830). Rozdział im poświęcony ma więc istotne znaczenie. Pozostałe podrozdziałki dotyczyły klasycznych dla historii każdej biblioteki tematów, jak gromadzenie, opracowanie czy udostępnianie. Autor szczególnie rozwinął ten pierwszy temat „gromadzenie książek” (s. 80-123), co zrozumiałe, gdyż pisząc o Bibliotece w latach 1817-1831, pisał przede wszystkim o jej początkach i o formowaniu się zbiorów, a więc o sprawach podstawowych – opisał je więc bardzo szeroko. Ocalałe roczne sprawozdania pozwoliły Ptaszykowi na ułożenie tabeli wykazującej wzrost zbiorów w latach 1818-1832. Opisał też konflikty zachodzące często między Biblioteką a Uniwersytetem, którego profesorowie mieli często pretensje o nieuwzględnianie ich dezyderatów zakupowych. Obszernie potraktował zdobycze książkowe Lindego, po likwidacji, za sprawą bulli Piusa VII (30 czerwca 1818), pewnej liczby klasztorów i opactw. Władze Królestwa Polskiego poleciły opieczętownianie księgozbiorów likwidowanych klasztorów i odesłanie ich do Warszawy. Po książki te udał się osobiście Linde i jego staraniem Biblioteka Publiczna wzbogaciła się o kilkadziesiąt tysięcy tomów druków i rękopisów. Przybytki te ujął autor w odpowiedniej tabeli (Tab. 6: Książki przejęte z instytucji kościelnych, s. 105), a ostatecznym wynikiem była liczba 50 117 woluminów, które trafiły do zbiorów warszawskich. Dużą wartość dokumentacyjną przedstawia umieszczony przez autora w aneksie dokument dotyczący przejmowania tych książek: „Trasa podróży dyrektora i adiunkta Biblioteki Publicznej do instytucji kościelnych w 1819 r.”²⁴. Autor nie podaje niestety pochodzenia tego dokumentu.

Ptaszyk zabrał przy tej okazji głos w sprawie suprymowania instytucji kościelnych i wywozu ich książek. W literaturze współczesnej pojawiły się głosy, że zbiory kościelne czy poklasztorne były przy tej okazji narażone na kradzież.

²⁰ M. Łodyński, *Materiały do dziejów państwowej polityki bibliotecznej w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim 1807-1831*. Wrocław 1958; *U kolebki polskiej polityki bibliotecznej (1774-1794)*, Warszawa 1935.

²¹ *Bibliotheca Lindiana...*, dz. cyt.

²² Joachim Lelewel – księgoznawca – bibliotekarz – bibliograf, dz. cyt.

²³ J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831)*, t. I, Warszawa 1907, t. III, Warszawa 1912.

²⁴ M. Ptaszyk, *Biblioteka Publiczna...*, dz. cyt. s. 164-167

Umotywowane zarzuty postawił w tej sprawie Jan Pachonński (1962)²⁵. M. Ptaszyk broni akcji Lindego, wchodzi (nawet dzisiaj) w polemikę z krytykującym Lindego przed 150 laty biskupem Ludwikiem Łętowskim. Z wyraźnym żalem i pretensją pisze o biskupie: „Taki komentarz o zdarzeniach sprzed niemal 200 lat nie może służyć wyjaśnianiu badań naukowych. Nie godzi się dzisiaj historykowi pisać: «Księgozbiory kasowanych klasztorów zostały rozszabrowane przez Samuela Bogumiła Lindego»”²⁶. Głos krytyczny biskupa był jednak głosem częściowo uprawnionym, choć zbyt impulsywnym.

Autorowi z jednej strony, trzeba wyrazić uznanie za dotarcie do wszystkich chyba źródeł, do których można było trafić. Zapytać się jednak można, czy wiadomości o detalach niektórych drobnych transakcji nie są zbędne. Autor opisuje okoliczności nabycia od najrozmaitszych właścicieli, a więc profesorów Uniwersytetu, ludzi pióra, zamożnych ziemian. Podaje nawet tytuły pojedynczych książek, a to są informacje zbędne, szczególnie gdy je przytacza nie dla ilustracji ogólnej genezy tych zbiorów, a tylko dla wskazania na jedną z wielu dróg ich uzupełniania. Autor obliczył całość wpływu książek, czasopism i map w latach 1818-1832 i wykazał to w odpowiedniej tabeli. Dziwić może w tym fragmencie brak odniesienia do opracowania Elżbiety Słodkowskiej, która celnie scharakteryzowała zgromadzone przez Lindego materiały i podała wielkości poszczególnych rodzajów piśmiennictwa²⁷.

Wiadomości przekazane przez M. Ptaszyka o funkcjonowaniu Biblioteki w latach 20. XIX w. uzupełniła Maria Magdalena Biernacka publikując dwa autografy Joachima Lelewela: „Projekt utrzymania i urządzenia biblioteki” (s. 247-262) oraz „Urządzenie biblioteki” (s. 264-288). Oba te autografy odkryła jeszcze przed II wojną światową, w Wilnie, Helena Hleb-Koszańska, po czym oba teksty (trudno czytelne) odczytała i przepisała. Maszynopisy te Biernacka skonfrontowała z oryginałami, przesłanymi do BUW dla porównania przez Bibliotekę Uniwersytetu Wileńskiego już w 1984 r. Autograf „Projektu...” liczy sześć kart (12 stron), choć kilka kart jest niezapisanych. Równoległe do tekstu oryginału, autorka zamieściła reprodukcję siedmiu stron. Biernacka wydała ten tekst po raz trzeci. Po raz pierwszy opublikowała go w związku z przypadającą w 1986 r. dwusetną rocznicą urodzin Lelewela. Ukazał się on wtedy w postaci powielonej w materiałach towarzyszących Międzynarodowej Sesji Naukowej „Joachim Lelewel – księgoznawca – bibliotekarz – bibliograf”²⁸. Następnie tekst ten, przygotowany przez Biernacką, został wydany wspólnie przez Bibliotekę Narodową i Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie jako druk bibliofilski (w nakładzie 500 egz.)²⁹. Rękopis „Urządzenie Biblioteki...” jest wersją roboczą schematu klasyfikacji systematycznej Biblioteki. Autograf liczy 21 kart, a sam tekst zajmuje ich 15.

²⁵ J. Pachonński, *Drukarze, księgarze i bibliofile krakowscy*, Kraków 1962.

²⁶ M. Ptaszyk, *Biblioteka Publiczna...* dz. cyt. s. 111. Oburzony autor zagmatwał się chyba w emocjach: przecież biskup Łętowski pisał o zdarzeniach mu współczesnych i prawdopodobnie był wyrazicielem grup wyrażających zaniepokojenie kasacją klasztorów, ale też i innych instytucji kościelnych.

²⁷ E. Stodkowska, *Biblioteki w Królestwie Polskim 1815-1830*, dz. cyt. s. 28-30.

²⁸ J. Lelewel, *Projekt utrzymania i urządzenia biblioteki*. Wyd. z rękopisu M.M. Biernacka. Warszawa 1986.

²⁹ J. Lelewel, *Projekt utrzymania i urządzenia biblioteki*. Z rękopisu J. Lelewela i odpisów sporządzonych przez H. Hleb-Koszańską tekst odczytała i do publikacji oprac. M.M. Biernacka. Warszawa 1989.

Obydwa teksty Lelewela warte są uwagi, nie tyle nawet jako wartościowe przyczynki do dziejów Biblioteki Publicznej, bo w kształcie, który uchwycił i opisał Leleweł, egzystowała ona przecież niedługo, bo tylko w latach 1818-1831. Można więc zakwestionować opinię Biernackiej, która twierdzi, że Leleweł zostawił bardzo ważne teksty dotyczące Biblioteki w tym czasie. Teksty Lelewela świadczą przede wszystkim o nim samym – o umiejętności syntetycznego spojrzenia na procesy biblioteczne i o łatwości naszkicowania efektownej wizji biblioteki naukowej opisanej barwnym i nowatorskim językiem. Rozpoczynając pracę w Bibliotece miał 23 lata i żadnego doświadczenia zawodowego. Bibliotekarstwa musiał uczyć się od zera, a jako pomoc wystarczyć mu musiało zastosowanie się do już przyjętych w Bibliotece czynności i zwyczajów. Jego zadaniem stało się ich spisanie i nadanie im poprawnej, nawet w sensie prawnym, formy. Zajmował się przede wszystkim sprawami organizacyjnymi, które miały ułatwić czytelnikom korzystanie z Biblioteki. Biernacka twierdzi odważnie, że Leleweł „zaznajamiał się z fachowym piśmiennictwem zwłaszcza niemieckim i francuskim, gdyż rodzimej literatury bibliotekarskiej jeszcze nie było³⁰. Śladów lektury podręczników niemieckich i francuskich, w opublikowanych przez nią tekstach Lelewela jednak nie znajdujemy. Lektury zawodowe Lelewela, szczególnie obcojęzyczne, szczegółowo opisał Witold Nowodworski³¹, Biernacka jednak na niego się nie powołuje.

Oba teksty napisał Leleweł w latach 1818 i 1820 i – powtórzmy – oba wysnuł ze swojej praktyki w Bibliotece Warszawskiej jako bibliotekarz samouk. Spisał (w wersji brulionowej) zadania biblioteki, określił zakres obowiązków personelu, sformułował politykę gromadzenia zbiorów oraz zasady gospodarki finansowej. Naczelną zasadą funkcjonowania Biblioteki, tak uważa Biernacka, była dla niego nowoczesna zasada maksymalnego zbliżenia zbiorów do czytelnika i ułatwienie mu poruszania się po księgozbiorze. Narzędziem służącym temu powinien być katalog rzeczowy odzwierciedlający topograficzny układ księgozbioru w salach, szafach i na półkach. Problemom dotyczącym układu rzeczowego zbiorów jest w całości poświęcony drugi tekst: „Urządzenie Biblioteki”, stanowiący wersję roboczą schematu klasyfikacji systematycznej stosowanej już w Bibliotece Publicznej. Leleweł podał wykaz 19 głównych działów wraz z ich szczegółowymi podziałami wewnętrznymi. Pracując nad tym katalogiem Leleweł musiał dopiero wtedy natknąć się na literaturę obcojęzyczną. Był do tego zmuszony, gdyż Linde zaprowadził katalog rzeczowy idąc za niemiecką bibliografią: *Allgemeines Repertorium der Literatur* (wyd. 1793-1807).

Część artykułową dotyczącą historii Biblioteki Uniwersyteckiej zamyka rozdział Ewy Kobierskiej-Maciuszko: „Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 1981-2012”. Tekst ten opowiada o BUW począwszy od roku 1981, mimo że autorka zamierzała skupić się przede wszystkim na okresie budowy nowego gmachu (rozstrzygnięcie konkursu SARP w październiku 1993) i w pierwszych latach funkcjonowania w nim Biblioteki. Dotychczasowa opowieść o BUW kończyła się

³⁰ M.M. Biernacka, „Na publiczny użytek”. *Biblioteka Publiczna przy Królewskim Uniwersytecie Warszawskim w autografach Joachima Lelewela*, [w:] *Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 1817-2017...*, dz. cyt., s. 232.

³¹ W. Nowodworski, „Bibliograficznych ksiąg dwoje” *Joachima Lelewela. Studium historyczno-bibliograficzne na tle epoki*, Wrocław 1959.

na roku 1980³². Autorka zdawała sobie jednak sprawę, że jeżeli nie obejmie swoją narracją okresu lat 80., to lata 1981-1993 pozostaną na długie lata nieopisane, tak jak i niektóre poprzednie okresy. Toteż i tej dekadzie poświęciła swoją uwagę. Sam pomysł opisanie historii w ostatnich 30 latach wyróżnia monografię na tle innych podobnych, wszystkie inne kończą się wcześniej, np. wspomniana monografia Biblioteki Jagiellońskiej urywa się na 1918 r., a Biblioteki UAM w Poznaniu na 1989 r. Narracja Kobierskiej-Maciuszko przebiega w sposób nietypowy dla klasycznych historii bibliotek. Nie wchodzi ona bowiem w szczegóły, opisuje generalia, w tym nastawienie kadry kierowniczej wobec przyszłych zmian w Bibliotece. Oddaje pokłon zasłużonym bibliotekarzom BUW (wyróżniła trzynaście osób), określając ich „mistrzami zawodu bibliotekarskiego ery analogowej i strażnikami konserwatywnej tradycji biblioteki akademickiej jeszcze XIX-wiecznej proveniencji”³³.

Lata 1980-1990 były, w ujęciu Maciuszko, okresem stagnacji, ale też powolnego przygotowywania się do wielkiego skoku automatyzacji Biblioteki i zupełnie nowego określenia jej funkcji w wybudowanym nowym gmachu. Treścią omawianego rozdziału jest przede wszystkim projektowanie, budowa i założenia funkcjonalne nowego gmachu BUW, choć czytelnik dowiaduje się o wielu faktach poprzedzających budowę, takich np., że decyzję o przyznaniu działki na Powiślu środkowym wydało w czerwcu 1988 r. Prezydium Stołecznej Rady Narodowej, a więc władzy jeszcze PRL-owskiej. Możliwości budowy powstały po przełomie 1989 r., gdy decyzją Premiera Tadeusza Mazowieckiego przeznaczono środki uzyskiwane z wynajmu dawnej siedziby KC PZPR na projekt i budowę BUW. Na przełomie lat 80. i 90. ukończono budowę kilku budynków pomocniczych o niebagatelnym znaczeniu, m.in. pracownię konserwacji zbiorów na kampusie głównym UW i magazyn zasobowy przy ul. Smyczkowej (Służew), jednak wynajmowany potem przez Uniwersytet i nigdy nie używany przez BUW. Budowa nowego gmachu, to w ujęciu Maciuszko, pasjonująca historia opowiedziana też w tonie lekkim, dalekim od nadętej powagi. Decydujące znaczenie odegrał konkurs SARP na nowy gmach, rozpisany wiosną 1993 r. i idee, jakie zostały zawarte w założeniach programowych użytkownika gmachu, czyli Biblioteki. Sformułował je ówczesny dyrektor, Henryk Hollender, we współpracy z E. Kobierską-Maciuszko, ówczesnie sekretarzem naukowym BUW. Szczęśliwym zbiegiem okoliczności to im przypadła ta rola, bo z Biblioteki właśnie odeszła dyrektor Jadwiga Krajewska, po zakończeniu swojej kadencji, a jej następcą został Henryk Hollender i sprawował tę funkcję przez dwie kadencje (1992-2003). Krajewska była dyrektorem oddanym Bibliotece, jednak nieznośne przywary charakteru kazały jej skłócać się kolejno z każdym z jej współpracowników, a w gorącym czasie projektu i budowy okazji do konfliktów było aż nadto. Hollender miał inny styl zarządzania, choć też nie wolny od konfliktów, to jednak skupiony na meritum. To Hollender, pilny obserwator bibliotekarstwa światowego, był przede wszystkim autorem nowatorskiej koncepcji budynku z wolnym dostępem do zbiorów, obliczanych w projekcie na 1 mln wol., co wymagało wdrożenia wielu nowych pomysłów, również architektonicznych. Jego prawą ręką stała się E. Maciuszko, również entuzjastka otwartego dostępu do zbiorów

³² Przypomnijmy: *Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie w latach 1945-1980*, red. A. Mężyński. Warszawa 1998.

³³ E. Kobierska-Maciuszko, *Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 1981-2012*, [w:] *Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 1817-2017...*, dz. cyt., s. 336.

rów, współpracująca ściśle z ekipą architektów i projektantów. Zespołem tym kierował główny projektant, prof. Marek Budzyński i zachował z tej współpracy dobre wspomnienia³⁴. Opisy tej współpracy mogą być użyteczne dla bibliotekarzy – budowniczych nowych gmachów bibliotek. Otóż nie należy, co się w Polsce często zdarza, pozostawiać architektów samych sobie z projektem, realizujących własne pomysły, obecność bibliotekarza przydatna jest w każdym momencie, od ustalania wstępnych założeń do planowania przeprowadzki zbiorów.

Ewa Kobierska-Maciuszko zajmowała stanowisko wicedyrektora BUW ds. nowego gmachu w latach 1995-2003, a w latach 2003-2013 była dyrektorem. W omawianej publikacji opisała zasady organizacji zbiorów w nowym gmachu i w kolejnych podrozdziawkach opowiedziała obszernie o budowie, jej finansowaniu, wykonawcach (uciekła jej jednak informacja, że głównym wykonawcą była firma austriacka), o komputeryzacji biegnącej równoległe do budowy, o pierwszych latach w nowym gmachu. Podaje też, że koszt inwestycji (bez wyposażenia) wyniósł 60 mln USD. Dowiadujemy się również o początkach katalogu centralnego polskich bibliotek naukowych NUKAT (Narodowy Uniwersalny Katalog), który zaczął działać od lipca 2002 r. Był to w owym czasie największy wspólny projekt polskich bibliotek naukowych, obejmujący od kilkunastu, w początkowym okresie, do przeszło 150 w 2012 r., największych polskich bibliotek. Rozdział swój kończy autorka opisem pracy BUW w okresie 2003-2013, okresie stabilnego rozwoju, w tym również stale rosnącej frekwencji czytelniczej, widocznego dowodu słuszności założeń projektantów gmachu.

***

W recenzji tej zgłosiłem liczne zastrzeżenia, przede wszystkim do strony redakcyjnej książki i braku jej wyposażenia w należyty aparat naukowy (np. bibliografię). Można zwrócić też uwagę na odmienne metody narracji poszczególnych autorów, co samo w sobie nie jest ich winą, jednak wymaga redakcji stylistycznej, wręcz literackiej. Nie ulega jednak wątpliwości, że ukazanie się tej książki w 2017 r. było wydarzeniem w historiografii polskich bibliotek, wypełniło też dotkliwą lukę, a nawet kilka luk w historii tej Biblioteki, która była dotąd opracowana w kilku fragmentach. Tak zresztą być musiało, gdyż historia Biblioteki związana była z pokretnymi losami Uniwersytetu i miasta, i razem z nimi była prześladowana, a więc wywożona, zamykana, częściowo palona. Zmieniała też właścicieli. Każdy z tych okresów wymagał odrębnego pióra, stąd niejednorodność tych tekstów. Wraz z ukazaniem się omawianego tomu domknięto jednak wszystkie okresy dotąd nieopracowane i w ten sposób, chyba na długi czas, historia BUW zostaje zamknięta.

---

³⁴ Marek Budzyński pisze tak: *Technologiem w projekcie była wicedyrektor Ewa Maciuszko. Wybitny talent organizacyjny. Ona naprawdę wiedziała o wszystkich związkach. Była sędzią konkursowym, fanem cyfryzacji, ale łączonej z funkcjonalnością „ręczną”. Nie bała się podejmować decyzji.* W: Marek Budzyński, *Przekształcanie przestrzeni dla trwania życia*, Warszawa 2021, s. 91

Andrzej Mężyński

Katarzyna Wodniak: *„Moja Przyjaciółka” 1934-1939. Przebój prasowy Żnińskich Zakładów Wydawniczych*. Żnin 2020, 216 s., ISBN 978-83-947679-5-2.

Gdzie Żnin, a gdzie Krym? Tak mógłby zapytać albo niedowiarek, albo ignorant na wiadomość, że Żnin był jednym z większych ośrodków prasowych II Rzeczypospolitej. I nie byłoby w tym zdziwieniu nic nadzwyczajnego czy zaskakującego. Małe, kilkutyśne (ok. 5 tys. mieszkańców) miasteczko, położone na Kresach Zachodnich Polski przedwojennej, bez większych tradycji prasowych, z nikłą infrastrukturą kulturalno-oświatową (szkoły, biblioteki, stowarzyszenia), gdzież mu pretendować do Warszawy, Lwowa, Wilna, Poznania, Krakowa, a nawet innych średniej wielkości ośrodków wydawania prasy w Polsce międzywojennej? Co najwyżej mogłoby być siedzibą drukarni. A jednak to Żnin, obok podwarszawskiego Niepokalanowa, urosł do rangi jednego z najważniejszych miejsc na mapie prasowej ówczesnej Polski, jako ośrodek zaspokajający potrzeby czytelnicze ogromnych rzesz Polaków, głównie Polek, a dodatkowo je kształtujący. Stało się to za sprawą „Mojej Przyjaciółki”, tytułu wyrosłego z nieśmiały prób wydawania początkowo głównie prasy lokalnej („Pałuczanin”; „Ilustrowany Kurier Pałucki”; „Ilustrowany Kurier Kobiety”). Był to punkt wyjścia nie tylko na rynek regionalny, wielkopolski – ale, jak się okazało – również na rynek ogólnopolski. Jak to się jednak stało, że z tej mimo wszystko dość lichej gleby wyrósł koncern prasowy, który w sierpniu 1939 r. siłami własnej drukarni obsługiwanej przez 300 pracowników wydawał łącznie siedem tytułów w łącznym nakładzie 553 tys. egzemplarzy, z czego prawie połowa (250 tys.) przypadła na prawdziwy hit wydawniczy, pismo dla kobiet „Moja Przyjaciółka”? Odpowiedź jest z jednej strony łatwa, ale byłaby zbyt łatwa, gdyby za ojca sukcesu uznać wyłącznie właściciela firmy Alfreda Krzyckiego, znanego z niepospolitego talentu organizacyjnego, jak powiedzieliśmy dzisiaj, biznesowego. Za matkę sukcesu „Mojej Przyjaciółki” uchodzi niewątpliwie żona wydawcy, Anna Krzycka z domu Wachowiak, redaktor pisma, osoba rzutka, energiczna, pomysłowa, przede wszystkim obdarzona sporym wyczuciem i wiedzą połączoną z wyobraźnią, które to przymioty przyciągnęły do pisma rzesze czytelniczek. Obraz sukcesu byłby niepełny, gdyby nie wspomnieć o kolejnych redaktorkach odpowiedzialnych za pismo: Danucie Wyrubkowskiej, Marcie Zemlerównie i Zofii Zawadzkiej.

Powstanie, działalność, historia wzlotu i mimowolnego upadku „Mojej Przyjaciółki” to w najlepszym ujęciu treść pierwszej monografii pisma autorstwa Katarzyny Wodniak, adiunkt w Instytucie Komunikacji Społecznej i Mediów w Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. K. Wodniak jest jedną z kilku, może kilkunastu znawców/znawczyń współczesnej polskiej prasy kobiecej, a z całą pewnością największą znawczynią „Mojej Przyjaciółki”. Na temat tego pisma pierwsze dość lakoniczne teksty powstały jeszcze przed II wojną światową. Ich autorkami były Łucja Charewicz ze Lwowa, której krytyczną charakterystykę tytułu zamieszczono w „Dzienniku Polskim” (1936)¹, oraz Zofia Zaleska, jej infor-

¹ Ł. Charewiczowa: *Polskie czasopiśmiennictwo kobiece*. „Dziennik Polski” 2, 1936, nr 89 (dodatek niedzielny „Krytyka i Życie”, nr 13, s. II-IV).

macyjna charakterystyka zawarta została w przeglądzie bibliograficznym czasopism kobiecych w Polsce w latach 1818-1937². Publikacje powojenne poświęcone „Mojej Przyjaciółce” pojawiły się w szerszym kontekście, jako jeden z wątków w tekstach na temat żnińskiego koncernu prasowego w latach 70. i 80. XX w., a więc jeszcze w czasach PRL-u³. Prace podobnego typu lub pokrewnej natury, wpisujące „Moją Przyjaciółkę” w obręb szerszych rozważań dotyczących prasy kobiecej w II RP, pojawiały się również po 1989 r. (przykłady: Andrzej Notkowski⁴, Andrzej Paczkowski⁵, inne), gwoli ścisłości, pierwsza publikacja o charakterze monograficznym na jej temat, skreślona piórem Janiny Grabowskiej ukazała się dopiero w 1997 r.⁶. Dziesięć lat później, w 2007 r., temat „Mojej Przyjaciółki” pojawił się jako jeden z przewodnich wątków w książce Jadwigi Jelinek o żnińskich zakładach wydawniczych w latach 1920-1950⁷. W bardzo skrupulatnym i rozległym stanie badań K. Wodniak napomyka również o niedostępnych szerszemu ogółowi pracach dyplomowych na temat pisma, powstałych w dwóch ośrodkach uniwersyteckich – w Bydgoszczy i w Toruniu, oraz o rozproszonych, przyczynkarskich z reguły, informacyjnych, tak naprawdę niewiele wnoszących nowego do wcześniejszych ustaleń, licznych tekstach prasowych w periodykach regionalnych i ogólnopolskich.

Na tak zarysowanym tle K. Wodniak wybija się systematycznością i godną podziwu konsekwencją. Jej droga do monografii żnińskiego pisma kobiecego wiodła poprzez artykuły zamieszczane w czasopismach naukowych i w pracach zbiorowych, poświęcone problemom cząstkowym, w tym redaktorom „Mojej Przyjaciółki”⁸, obecności literatury pięknej w „Mojej Przyjaciółce”⁹, stanowią ważną część badań na temat „Mojej Przyjaciółki”¹⁰. Niejako równolegle, co godzi się podkreślić, K. Wodniak zajmowała się badaniami nad najpopularniejszym piśmie kobiecym w PRL – „Przyjaciółką”, kontynuując przedwojenne tradycje. O „Mojej Przyjaciółce” obszernie pisze K. Wodniak w drukowanej wersji swojej pracy doktorskiej¹¹.

² Z. Zaleska: *Czasopisma kobiece w Polsce. Materiały do historii czasopism 1818-1937*. Warszawa 1938.

³ Cykl artykułów A. Kłyszynskiego w „Ilustrowanym Kurierze Polskim” 1986, nr 6, nr 29, nr 36.

⁴ A. Notkowski: *Polska prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)*. Warszawa 1982; A. Notkowski: *Zawrotna kariera prowincjonalnego młodzieńca (Alfred Ksycki)*. „Kwartalnik Historii Pracy Polskiej” 1992, nr 3-4, s. 67-75.

⁵ A. Paczkowski: *Prasa polska w latach 1918-1939*. Warszawa 1989.

⁶ J. Grabowska: *„Moja Przyjaciółka. Ilustrowany tygodnik kobiecy”. 1934-1939*. Żnin 1997.

⁷ J. Janiczek: *Krzyżcy. Żniński koncern prasowy 1920-1950*. Żnin 2007.

⁸ K. Wodniak: *Redaktorki „Mojej Przyjaciółki” (1934-1939) i „Przyjaciółki” w okresie czytelnikowskim (1948-luty 1951)*. W: *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Stan badań i perspektywy*. Red. M. Dajnowicz, A. Miodowski. Białystok, 2020, s. 231-258.

⁹ K. Wodniak: *„Moja Przyjaciółka” (1934-1939) i literatura – ujęcie bibliograficzne*. W: *O literaturze i kulturze (nie tylko) popularnej. Prace ofiarowane Profesorowi Jakubowi Z. Lichańskiemu*. Pod red. A. Gemry, A. Mazurkiewicz. Łódź, 2017, s. 139-160.

¹⁰ K. Wodniak: *Żnińska „Moja Przyjaciółka” (1934-1939) w kręgu zainteresowań badaczy*. W: *Dzieje książki i prasy. Przegląd badań za lata 2013-2015*. Pod red. B. Iwańskiej-Cieslik i E. Pokorzyńskiej przy współpracy Z. Kropidłowskiego i D. Spychały. Bydgoszcz, 2017, s. 207-219.

¹¹ K. Wodniak: *Współczesna prasa kobiega a sprawy książki. Treści literackie w czasopismach: „Przyjaciółka”, „Twój Styl”, „Cienie i Blaski”*. Warszawa, 2004.

„MOJA PRZYJACIÓŁKA”

Praca K. Wodniak w pełni zasługuje na to, by zaliczyć ją do gatunku monografii, pomimo że, jak przekonuje analiza bazy źródłowej rozprawy, do miana opracowania, w którym zagadnienie zostałoby omówione w sposób wyczerpujący, zdaje się dopiero dążyć. Autorka dokonała przede wszystkim analizy kompletu numerów „Mojej Przyjaciółki”, której brak był mankamentem dotychczasowych publikacji na ten temat. Jakkolwiek powstawały one w czasach, kiedy nie istniały jeszcze biblioteki cyfrowe, to przecież dotarcie do pełnego, choć rozproszonego po wielu bibliotekach, zasobu pisma było możliwe. K. Wodniak skarży się, że materiały archiwalne dotyczące dwutygodnika przedstawiają się nader skromnie. Można się z tym zgodzić w odniesieniu do archiwum redakcyjnego i dokumentacji finansowej koncernu prasowego Krzyckich, zapewne albo zniszczonych przez Niemców, albo też przez nich zrabowanych i odesłanych w nieznanym kierunku. K. Wodniak, poszukując źródeł do swojej pracy, dokonała eksploracji podstawowych archiwów polskich, w tym warszawskich (Archiwum Akt Nowych), archiwów państwowych w: Poznaniu, Bydgoszczy, Toruniu, Inowrocławiu. Autorka odwiedziła również Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, archiwa muzealne (Muzeum Ziemi Pałuckiej), archiwum Miejskiej i Powiatowej Biblioteki Publicznej w Żninie. Jak się wydaje ślady dokumentujące dzieje pisma i działalność wydawnictwa ze Żnina prowadzą też do innych archiwów polskich, publicznych i prywatnych w kraju. Należy też pamiętać o konieczności objęcia eksploracją archiwów zagranicznych, głównie niemieckich. Baza źródłowa książki K. Wodniak nie ogranicza się do źródeł rękopiśmiennych. Autorka zajrzała także do ogólnych i prasoznawczych słowników biograficznych, aby zrekonstruować losy głównych autorów pisma, do sprawozdań i do informatorów.

Rozprawa K. Wodniak, co jak się wydaje udowodniliśmy już częściowo wyżej, jest również dziełem oryginalnym i twórczym z jasno określonymi celami. Kolejną dodatnią cechą monografii to uporządkowana struktura. Praca również pod tym względem spełnia wymogi stawiane monografiom. Świadczy o tym klarowna kompozycja monografii prasoznawczej, jak ją określa K. Wodniak. Składają na nią się: strona tytułowa z tytułem odpowiadającym ogólnej strukturze rozprawy, z jasno określonym przedmiotem, nie pozostawiającym wątpliwości, co jest „w środku” (zmora wielu wydawanych książek naukowych opatrywanych często wieloznacznymi i pretensjonalnymi tytułami). To samo da się powiedzieć o spisie treści, który poprzedza słowo wstępne Marka Frąckowiaka, dyrektora generalnego Izby Wydawców Prasy, w którym podkreśla on wagę Żnina, Zakładów Wydawniczych A. Krzyckiego i samej pracy K. Wodniak dla dziejów prasy polskiej. Wstęp, liczący 11 stron, stał się okazją do zaprezentowania warsztatu rozprawy, w szczególności bazy źródłowej, stanu badań oraz metodologii pracy. Na część główną pracy składa się po pierwsze, charakterystyka Żnina jako ośrodka wydawania prasy. Wprawdzie, o czym była już mowa, powstało wiele publikacji przeglądowych i naukowych na temat polskiej prasy kobiecej okresu międzywojennego, K. Wodniak tytułem wprowadzenia w główny nurt rozprawy, spojrzała, czego dotąd nie czyniono, na pozycję „Mojej Przyjaciółki” na rynku prasy kobiecej do 1939 r. Zwróciła tu uwagę m.in. na trudność zaszeregowania pisma jako tytułu w istocie rzeczy wielogatunkowego. Zaprezentowała przy tym główne konkurentki „Mojej Przyjaciółki”, z którymi przyszło jej współzawodni-

czyć. Istotny, choć nieco za krótki, jak na jego znaczenie, jest rozdział omawiający miejsce pisma wśród regionalnych pism kobiecych.

Esencję rozprawy stanowią dwa rozdziały, trzeci i czwarty, w których autorka w detaliczny sposób charakteryzuje pismo od strony treściowej (tematyka) i formalnej (redakcja, dystrybucja, cechy wydawnicze). Oryginalność K. Wodniak wyraża się m.in. w braku klasycznego zakończenia, zaopatrzonego w warstwę wnioskową, podsumowanie, określenie perspektyw badawczych. Zamiast tego w epilogu kreśli bardzo skrótowo losy rodziny Krzyckich, będących swoistą kroniką samowoli, bezprawia i gwałtu komunistycznych władz, które nie tylko pozbawiły Krzyckich ich własności, ale dodatkowo na tej własności zbudowały nowy tytuł („Przyjaciółka”), który to, abstrahując od sukcesu wydawniczego, jaki osiągnął, był kopią przedwojennego tytułu, w czym również widać brak poszanowania dla praw autorskich i własności intelektualnej.

W monografii K. Wodniak znalazły się także załączniki, dwa spisy bibliograficzne, oba sporządzone na podstawie „Mojej Przyjaciółki”, pierwszy – zawierający wybór artykułów o tematyce społecznej, kulturalnej i literackiej, drugi – rejestrujący utwory literackie opublikowane na łamach „Mojej Przyjaciółki”. Rozprawę zamyka bibliografia przedmiotowa i indeks osób. Szczególne wątpliwości budzi ten ostatni, pomijający nie tylko nazwiska osób umieszczonych w bibliografii (spisy bibliograficzne nie posiadają indeksów), ale również osoby występujące w bibliografii załącznikowej. Innym elementem kompozycyjnym nasuwającym poważne wątpliwości jest archaiczne umieszczenie przypisów po tekście głównym, zbiorcze, rozdział po rozdziale. Utrudnia to bardzo recepcję dzieła.

Nietypowy format książki, w formie zbliżony do kwadratu, utrudnia nie tylko użytkowanie, ale również przechowywanie dzieła. Książka K. Wodniak jest bardzo bogata w ilustracje. Rodzi się jednak nieodparte wrażenie, że miejscami materiału ilustracyjnego jest stanowczo za dużo. Razi nie tylko liczba ilustracji, miejscami przeradzająca książkę w album, ale również mało czytelne oddzielenie graficzne od tekstu głównego, powodujące, że czasami można pomylić reprodukcje stron z „Mojej Przyjaciółki” z tekstem opracowania. Właśnie estetyka książki może wzbudzać i wzbudza, przynajmniej u recenzenta, ambiwalentne odczucia i oceny. Trzeba powiedzieć, że patrząc na kształt edytorski książki, widzimy troskę autorki, a pewnie i wydawcy, o odpowiednią ekspozycję zarówno tekstu, jak i ilustracji, stosownie do ich rangi. Świadczą o tym literonictwo, żywa pagina, różnicowany krój i stopień pisma, stosownie do tekstu (tekst główny – tytułatura – tytuły i nagłówki w tekście). Szczególnie bogata jest ikonografia, reprezentowana przez liczne reprodukcje konkretnych stron „Mojej Przyjaciółki”. Udało się K. Wodniak wydobyć z archiwalnych czeluści fotografie założycieli i pracowników pisma. Fotografie, ilustracje, grafiki, dobrane, co trzeba przyznać, z rozmysłem i smakiem, są obecne na prawie każdej karcie książki lub między kartami. To, co jest pozytywnym, staje się jednak minusem z uwagi na przesyt, nadmiar ilustracji, zwłaszcza reprodukcji oraz ich słabe odróżnienie od tekstu, przez co tekst reprodukowany miejscami „zlewa się” z tekstem rozprawy.

Monografię K. Wodniak należy pochwalić za spójność merytoryczną oraz za przemyślaną kompozycję całości. Dominantą rozważań jest oczywiście perspektywa chronologiczna, a w jej obrębie porządek tematyczny i formalny. K. Wodniak

opowieść o „Mojej Przyjaciółce” zaczyna od prezentacji Żnina jako ośrodka wydawania prasy, pruskie początki, kontynuację w polskich czasach po wykupieniu drukarni przez Krzyckiego od niemieckiego właściciela Gustawa Wenzla. Dalej opisuje kolejne prasowe tytuły wychodzące spod pras żnińskiej firmy: „Orędownik Powiatu Żnińskiego”; „Pałuczanie”, „Moje Powieści” aż do „Mojej Przyjaciółki”. Pewnie z powodu niedostatku źródeł opis drukarni i samego koncernu jest wyjątkowo skąpy. Widoczny niedostatek dotyczy szerszy opis kontekstu, w którym funkcjonowało pismo, czyli Żnina. Tu wręcz prosiłoby się o zwięzłą sylwetkę miasta, jego potencjału demograficznego, przemysłowego i kulturalno-oświatowego. Pomostem w przejściu do głównego tematu czyni K. Wodniak omówienie pozycji „Mojej Przyjaciółki” w polskiej prasie kobiecej okresu międzywojennego. Tu zwraca uwagę na inspiracje krajowe i zagraniczne wydawcy. „Moja Przyjaciółka” miała być pismem o kobietach dla kobiet, redagowanym przez kobiety, o uniwersalnym profilu tematycznym. Nawiasem mówiąc, w tym zgoła emancypacyjnym przesłaniu występowały „wyłomy” w postaci w większości męskiego personelu zakładów drukarskich, nie mówiąc już o mężczyznach będących czytelnikami dwutygodnika. „Moja Przyjaciółka” chciała być poradnikiem i doradcą kobiet, aktywizującym, zabawiającym je, pomagającym im w codziennych życiowych sprawach. Pod względem ideowym i politycznym „Moja Przyjaciółka” pragnęła być pismem bezpartyjnym. Jak się wydaje większość z tych założeń udało się redakcji zrealizować, o czym świadczy ćwierćmilionowy nakład czasopisma. Sukces ten był dziełem i zasługą całego zespołu, na czele z właścicielem, wizjonerem, A. Krzyckim, jego żoną Anną, faktyczną pomysłodawczynią pisma, mającą przemożny wpływ na jego kształt zewnętrzny i wewnętrzny. Źródeł sukcesu można doszukać się, paradoksalnie, w braku większego doświadczenia dziennikarskiego, w myśl zasady, iż „żołnierz nieostrzelany jest najbardziej twórczy i odważny”. Niewielki zespół redakcyjny, liczący trzy redaktorki i trzy graficzki, pewnie nie ułatwiał realizacji zadań, ale też nie stanowił jakiegś przeszkody, zważywszy na otwartość redakcji do współpracy ze „światem zewnętrznym”, z terenowymi korespondentami z całego kraju, ze specjalistami różnych profesji, czuwającymi nad działaniami porad oraz całą rzeszą literatów i dziennikarzy i literatów oraz publicystów, działaczy społecznych, którzy ślali do pisma swoje teksty. Należy tylko żałować, że K. Wodniak nie rozwinęła szerzej tego wątku. W ten sposób czytelnik rozprawy mógłby zobaczyć „Moją Przyjaciółkę” w pełnym świetle i w pełnej krasie, a nie tylko na fotografii, prezentującej cały zespół redakcyjno-wydawniczy¹². Dotyczy to zwłaszcza bardzo słabo zarysowanej biografii właścicieli pisma.

Pierwszy z dwóch podstawowych rozdziałów poświęciła K. Wodniak prezentacji sylwetki pisma w wymiarze formalnym. Omówiła tu strukturę pisma, jego cechy formalno-wydawnicze, w tym układ (3-łamowy), liternictwo, format, typografię, materiał ilustracyjny i okładkę, zwracając każdorazowo uwagę na zachodzące w piśmie zmiany. Źródeł sukcesu „Mojej Przyjaciółki” upatruje K. Wodniak, słusznie dodajmy, w niskiej cenie pisma: 50 groszy za pojedynczy numer lub 80 groszy za dwa numery w prenumeracie, ale byłoby to zbyt proste

¹² Zdjęcie pracowników ŻZW Alfreda Krzyckiego zostało rozkodowane [online], [dostęp: 04.12.2021]. Dostępny w WWW: <<https://www.palukitv.pl/images/foto/2020-10/pracownicy.jpg>>.

wyjaśnienie. K. Wodniak, jak się wydaje, nie bez racji, wskazuje na czynnik organizacyjny. Nowoczesność była nadrzędnym imperatywem pisma. Polegała na wykorzystaniu do druku pisma maszyny rotacyjnej „Duplex”, ale może przede wszystkim na bardzo sprawnej dystrybucji pisma poprzez sieć placówek pocztowych, które rozprowadzały większość (85%) nakładu. Do tego dochodziło, jak ją określa K. Wodniak, „konsekwentne realizowanie strategii marketingowej”, będącej w istocie rzeczą lojalnościową promocją. Za propagowanie pisma wśród innych czytelników prenumeratorzy i prenumeratorki byli nagradzani upominkami rzeczowymi. Promocji dwutygodnika służyły też różne konkursy, np. na najlepsze projekty robót ręcznych, na fotografie z życia czytelniczek itd. Pewien dysonans w stosunku do całości stanowi fragment poświęcony tradycjom pism kobiecych w Wielkopolsce, który, naszym zdaniem, lepiej pasowałby do poprzedniego rozdziału.

Monografia spełnia również inny, niezmiernie istotny warunek. Jest opracowaniem o logicznej konstrukcji. Tworzą ją elementy tworzące logiczną i uporządkowaną całość. Owa logika jest wyjątkowo dobrze widoczna w rozdziale omawiającym tematykę „Mojej Przyjaciółki”. Pomimo klarownej struktury pisma, pozwalającej na wyodrębnienie zeń głównych działów i bloków tematycznych przed K. Wodniak stało niełatwe zadanie usystematyzowania różnorodnych zagadnień poruszanych w piśmie, zgodnie z jej programowym przesłaniem, aby „Moja Przyjaciółka” obejmowała całokształt spraw kobiecych. Pewnie realizacja tej ambitnej idei nie była możliwa, gdyż spowodowałaby przeistoczenie pisma w swoiste *silva rerum*, albo gorzej, w „groch z kapustą”. Pewnie przydatny byłby ówczesnym kobietom dział prawny czy dział religijny, równie przecież ważne w ich życiu. Całokształt spraw w rozumieniu żnińskiego wydawcy i redaktora obejmował wszelako kwestie zasadnicze dla kobiet, interesujące, wynikające z ich natury, z pełnionych ról i obowiązków w społeczeństwie.

Katarzyna Wodniak wydzieliła cztery działy główne: 1. Moda; 2. Zdrowie i uroda; 3. Domowa szafarka (Gospodarstwo domowe); 4. Wzorowa matka. Dóbr i kolejność działów był podyktowany objętością materiału na dany temat, a przy tym jego rangą w życiu kobiet. W każdym z działów wyodrębniła i omówiła zagadnienia szczegółowe. Podkreślała każdorazowo praktyczny charakter udzielnych przez pismo porad oraz odwoływała się zarówno do polskich, jak i zagranicznych przykładów. Miejscami koncentruje się na wybranych kwestiach, jak np. w dziale „Wzorowa matka”, gdzie szerzej omawia koncepcje wychowania dzieci oraz kulturę czytelniczą dzieci i młodzieży, pozostałe tematy tylko wymieniając, wskazując na ich inspiracje. W uzupełnieniu wątków głównych K. Wodniak zebrała i omówiła zagadnienia literackie, kulturalne i obyczajowe poruszane w „Mojej Przyjaciółce”. Jak się wydaje, realizacja tego ważnego skądinąd zamysłu, nie była najlepsza, z uwagi, po pierwsze, na spory rozrzut tematyczny, po drugie – odmienność poruszanych kwestii. W rezultacie otrzymaliśmy nieco chaotyczny opis, w którym tak naprawdę K. Wodniak skupia się na dokonaniach kobiet, na charakterystyce tekstów literackich oraz na omówieniu sylwetek dwóch autorek: Felicji Stendigowej oraz Heleny Bartoszek-Zastawniakowej. Na zagadnienia kulturalne i obyczajowe zabrakło już miejsca.

ZAKOŃCZENIE

Ambicje „Mojej Przyjaciółki” wykraczały daleko poza funkcję informacyjną, którą pełni każdy tytuł prasowy. Dwutygodnik chciał pełnić również rolę kulturotwórczą. Temu m.in. służyły porady, liczne wskazówki w stylu: co jeść, jak się ubierać, jakie stosować kosmetyki, jak hodować domowe zwierzęta, czy co czytać. O tym ostatnim aspekcie K. Wodniak wspomina bardzo niewiele, właściwie mimochodem, a przecież czytelnictwo było ważnym tematem poruszonym w piśmie, czego dowodzi inny wydany później przez autorkę tekst¹³. Jak sądzymy, myli się K. Wodniak, określając „Moją Przyjaciółkę” pismem sympatyzującym z chadecją. Trudno się zgodzić z opinią autorki, że „Moja Przyjaciółka” z deklaracji bezpartyjna, w rzeczywistości prorządowa, hołdująca wartościom katolickim i narodowym, zdecydowanie antykomunistyczna, unikała zamieszczania treści polemicznych i wzbudzających kontrowersje¹⁴. Propaganda polityczna i sympatie polityczne nawet jeżeli są obecne w piśmie, to w sposób dyskretny, pisane albo piórem czytelników, albo też poprzez teksty polemiczne, opisujące rozmaite ruchy społeczne, np. feminizm. „Moja Przyjaciółka” była czytana przez całą Polskę i nie chciała, jak się wydaje, pogłębiać naturalnej różnorodności politycznej i podziałów politycznych występujących pomiędzy jej czytelniczkami, a raczej iść obok nich, nie wdając się w spory, szanując te różnice, uznając, że kobiety, nawet jeżeli dzieli je również polityka, zdecydowanie więcej łączą.

Na koniec należą się K. Wodniak słowa podziękowania za tytaniczną, iście benedyktyńską pracę, którą wykonała, za przejrzenie „od deski do deski” blisko 150 kilkunastostronicowych numerów pisma, za uważną ich lekturę, a w rezultacie za stworzoną na tej podstawie syntezę. Rozprawa wykracza swoim przesłaniem, otwartym i ukrytym, poza wymiar historyczny. W istocie K. Wodniak pokazuje na przykładzie „Mojej Przyjaciółki” receptę na sukces tytułu prasowego również w dzisiejszych czasach. Odrzucając z pisma patynę czasu, łatwo dostrzec w nim nowoczesność w formie i w treści, atrakcyjność w doborze tematów i w warstwie ikonograficznej. Źródłem powodzenia „Mojej Przyjaciółki”, co być może K. Wodniak zbyt słabo akcentuje, był ścisły dialog z czytelnikami. Każdy numer zawierał dział redagowany przez czytelniczki. Dowodem popularności czasopisma był też jego zasięg geograficzny. „Moja Przyjaciółka” była czytana przez całą Polskę, od lewa do prawa, od Rybnika do Świącian, od Pucka do Tarnopola, wzdłuż i wszerz. Widać to zwłaszcza w dziale czytelniczym. Czyż o atrakcyjności pisma nie świadczy najlepiej, że pismo było czytane również przez mężczyzn? Kto nie wierzy, odsyłamy do Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej¹⁵ lub Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej¹⁶, niech wydrukuje sobie najlepiej kilka numerów pisma, uważnie je przeczyta, a następnie porówna ze współczesnymi pismami kobiecymi, często goniącymi za tanim poklaskiem, za tanią rozrywką i niewyszukaną sensacją, promującymi gwiazdy i gwiazdeczki, czasami też przekształcającymi

¹³ Zob. K. Wodniak: „Moja Przyjaciółka” 1934-1939. Przebój prasowy Żnińskich Zakładów Wydawniczych. Żnin 2020, s. 63-64.

¹⁴ Zob. K. Wodniak: „Moja Przyjaciółka” ..., s. 65.

¹⁵ Moja Przyjaciółka: ilustrowany dwutygodnik kobiecy, [online] [dostęp: 04.12.2021], <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/91822?language=pl>.

¹⁶ Moja Przyjaciółka: ilustrowany dwutygodnik kobiecy, [online] [dostęp: 04.12.2021], <https://kpbk.umk.pl/publication/43675>

się w albumy fotograficzne. „Moja Przyjaciółka” umiała zachować równowagę, w tym względzie, także w doborze reklam, obecnych w piśmie, ale nie dominujących nad tekstem.

Rozprawę K. Wodniak, choć sama autorka zwie ją monografią prasoznawczą, chcielibyśmy polecić także jako lekturę obowiązkową dziennikarzom, socjologom, psychologom i bibliologom. Każdy z nich znajdzie coś dla siebie, a bardzo możliwe, że z tego tytułu dowie się więcej o życiu codziennym Polski międzywojennej, aniżeli z nieco sztamkowych fotoalbumów. O jeszcze jednej grupie odbiorców musimy wspomnieć, tj. o specjalistach od marketingu i public relation. Nie byłoby sukcesu pisma, gdyby nie było przemyślanej kampanii promocyjnej i dystrybucyjnej. W piśmie te dwa słowa nie padają, ale przecież to właśnie marketing zdecydował o jego sukcesie.

Zdzisław Gebolys

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

e-mail: zdzislaw.gebolys@ukw.edu.pl

ORCID 0000-0001-6322-478X

Tekst wpłynął do Redakcji 5 grudnia 2021 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Przygotowany przez badaczy z Uniwersytetu Rzeszowskiego tom *W kręgu prasy dawnej i współczesnej* (Kowal & al., red. 2021) poświęcony został pamięci profesora Piotra Żbikowskiego, wieloletniego kierownika Zakładu Literatury Staropolskiej i Polskiego Oświecenia tej uczelni, inicjatora badań nad polską prasą doby porozbiorowo-przedpowstańczej. Zbiór artykułów autorów z Polski, Litwy i Ukrainy podzielony został na dwie części poprzedzone artykułem Wiesława Pusza, nakreślającym aktualną sytuację w badaniach literaturoznawczych polskiego oświecenia. W części pierwszej „Z zagadnień prasy dawnej” znalazła się m.in. analiza reklamy podręczników szkolnych i akademickich zamieszczonej na łamach prasy litewskiej drugiej połowy XVIII w. autorstwa Reginy Jakubenas z Uniwersytetu Wileńskiego oraz artykuł Tomasza Jędrzejewicza ukazujący związki mody i literatury w „Warszawianinie” i „Kurierze dla Płci Pięknej” na tle żurnali europejskich początku XIX w. W drugiej części książki „Z problematyki prasy współczesnej” zamieszczony został m.in. artykuł Lidii Szutiak o reportażu literackim w ukraińskich mediach drukowanych i elektronicznych, Jakuba Czopka o zmianach technologicznych w dziennikarstwie, czy też analiza tematyki i języka współczesnych felietonów na przykładzie tekstów Doroty Masłowskiej.

Starannie wydana, bogato ilustrowana publikacja autorstwa Leny Kaletowej *Bibliotheca viva. Opowieść o 200-letnich dziejach i zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu* (Kaletowa, 2020) poświęcona została w dużej mierze budowie nowego gmachu wrocławskiej Biblioteki Uniwersyteckiej, położonego w jednym z najpiękniejszych fragmentów miasta – nadodrzańskim bulwarze Fryderyka Joliot-Curie. W początkowej części książki autorka zarysowała trudną historię biblioteki, poczynając od odkrycia w maju 1945 r. w zrujnowanym, ogarniętym pożarami mieście niezburzonej, z księgozbiorem, niemieckiej Biblioteki Miejskiej, która stała się pierwszą siedzibą Biblioteki Uniwersyteckiej. Następnie zostały opisane powojenne, trwające kilka dziesięcioleci starania o nowy budynek biblioteczny, w sytuacji pogarszania się warunków przechowywania zbiorów, w tym cennych kolekcji zbiorów specjalnych. Momentem przełomowym był rok 1999, kiedy to ogłoszono konkurs architektoniczny na projekt nowej biblioteki. Autorka przedstawiła społeczne lobby powstałe dla realizacji budowy, szczegółowo opisała prace projektowe i wybrany projekt oraz prace budowlane zakończone w 2011 r. Książkę kończy prezentacja najcenniejszych obiektów zbiorów specjalnych.

W albumowej publikacji *Stare druki w Bibliotece Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie* (Puszka, 2021) zaprezentowano stare druki lubelskie ze zbiorów biblioteki, poczynając od pierwszego, wydrukowanego w 1630 r. tłumaczenia z łaciny na język polski dzieła Jeremiasza Drexelisa *Słonecznik Albo Porównanie Woli Ludzkiej z wolą Bożą*. Na poszczególne pozycje w albumie składają się m.in.: szczegółowy opis bibliograficzny, link do Biblioteki cyfrowej UMCS, informacje dotyczące autora, tematyki dzieła, proveniencji, materiał ilustracyjny stanowiący najczęściej stronę tytułową druku. Zasób starych druków został zaprezentowany chronologicznie według poszczególnych lubelskich drukarni i poprzedzony zarysem historycznym zatytułowanym *Drukarnie w Lublinie w wiekach XVII i XVIII*.

W wydawnictwie Sonia Draga ukazało się tłumaczenie bestsellera wydawniczego *Nieskończoność w papirusie. Fascynujące dzieje książki od czasów starożytnych* (Vallejo, 2021) autorstwa Irene Vallejo. Książka hiszpańskiej badaczki stanowi szeroko zakrojone, bogate, wielowątkowe spojrzenie na znaczenie książek i bibliotek w świecie starożytnej Grecji i Rzymu, z odniesieniami do wcześniejszej i późniejszej historii książki i jej współczesności. Ukazanie burzliwych okoliczności związanych z powstaniem Biblioteki Aleksandryjskiej stanowi punkt wyjścia do opisanego, jak zaznacza autorka, przede wszystkim historii ludzi służących książce, jej twórców i odbiorców. Publikację cechuje eseistyczna, błyskotliwa narracja, z elementami fikcji literackiej czy też wątkami autobiograficznymi. Przykładowo, tak oto autorka przedstawia Kallimacha z Cyreny, twórcę powstałego w III w. p.n.e. katalogu Biblioteki Aleksandryjskiej: „Wyobrażam go sobie, jak wypełnia pierwsze w historii fiszki bibliograficzne – czyli tabliczki – i tworzy owe przyszlę zwiastuny sygnatur. Być może znał już sekrety bibliotek babilońskich i asyryjskich i przejął ich metody organizacyjne, ale sam zaszedł dalej od swoich poprzedników. Sporządził atlas wszystkich pisarzy i wszystkich utworów” (s. 169).

Biblioteka Miejska im. Wiktora Kulerskiego w Grudziądzu jest kontynuatorką przedwojennych tradycji Towarzystwa Czytelni Ludowych. W setną rocznicę uruchomienia Biblioteki Miejskiej Towarzystwa Czytelni Ludowych w Grudzią-

dzu ukazało się opracowanie autorstwa grudziądzkich bibliotekarzy Katarzyny Furmańskiej i Roberta Milinkiewicza *Biblioteka Towarzystwa Czytelni Ludowych w Grudziądzu w latach 1921-1939* (Furmańska; Milinkiewicz, 2021). Praca o charakterze popularyzatorskim oparta została na materiałach źródłowych, artykułach z ówczesnej prasy, literaturze przedmiotu. W rozdziale pierwszym została zarysowana historia bibliotek grudziądzkich od czasów średniowiecznych do roku 1939. W rozdziale drugim przedstawiono cele i ideologię Towarzystwa Czytelni Ludowych oraz jego działalność w Grudziądzu do 1920 r. Natomiast w rozdziale trzecim autorzy omówili funkcjonowanie Biblioteki Miejskiej w latach 1920-1939, którą z ramienia władz miejskich zarządzało Towarzystwo Czytelni Ludowych, oraz zaprezentowali terenowe filie biblioteki. Scharakteryzowano także powiatowe i miejskie struktury TCL, Sekretariat okręgowy na Pomorze wraz ze składnicą i wypożyczalnią przezroczy oraz przedsięwzięcia kulturalno-oświatowe Towarzystwa.

Jak zaznaczono w nocie od redaktora jubileuszowe wydawnictwo *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Opolu 1951-2021. Historia, działalność, zasoby, ludzie* (Zaclona, red., 2021) „...powstało z myślą zaprezentowania naszej Instytucji w zakresie prowadzenia bogatej działalności informacyjno-bibliograficznej, promocyjnej, edukacyjnej, biblioterapeutycznej oraz wydawniczej” (s. 10). Wśród wielu ciekawych działań i projektów realizowanych w opolskiej bibliotece opisanych w książce wymienić można bazę OMNIBUS – jeden z największych w kraju elektronicznych zasobów informacji o zawartości czasopism dotyczący szeroko pojętej edukacji, czy też wielokierunkową działalność w zakresie biblioterapii, zwieńczoną powołaniem w ramach biblioteki Opolskiego Centrum Biblioterapii. Bogato ilustrowana zdjęciami publikacja zawiera także poświęcony opolskiej księżnicy esej autorstwa Henryka Hollendra *Czego uczy nas historia bibliotek*, kalendarium, prezentację sylwetek jej dyrektorów od początku istnienia biblioteki, rozdział odnoszący się do działających w przeszłości i obecnie filii terenowych biblioteki oraz obszerną bibliografią adnotowaną dotyczącą działalności Pedagogicznej Biblioteki w Opolu w latach 1951-2021.

Publikacja *Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wielkopolskim w latach 1946-2020* (Jaworski & al., red. 2021) to obszerna, starannie wydana monografia instytucji – Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Gorzowie Wielkopolskim. Autorzy nakreślili skomplikowaną drogę przemian strukturalnych Biblioteki, poczynając od powstałej w 1946 r. w Gorzowie Wielkopolskim Powiatowej Biblioteki Publicznej. W kolejnych rozdziałach, w ujęciu historycznym, przedstawiono działalność instrukcyjno-metodyczną i informacyjno-bibliograficzną gorzowskiej księżnicy, scharakteryzowano zbiory biblioteczne, ich gromadzenie i opracowanie, omówiono działalność naukową i wydawniczą a także komputeryzację i cyfryzację procesów i usług bibliotecznych. Obecna, ważna rola kulturotwórcza i naukowa gorzowskiej biblioteki w regionie wiąże się też z opisaną w książce rozbudową biblioteki. W 2006 r. rozpoczęto realizację projektu „Rozbudowa zabytkowego obiektu Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Gorzowie Wlkp.”, obejmującego wybudowanie nowoczesnego gmachu obok obiektu zabytkowego, w którym mieściła się biblioteka i połączenie łącznikiem obu budowli. Realizacja projektu została nagrodzona Nagrodą II stopnia w Konkursie Polskiego Związku Inżynierów i Techników Bu-

downictwa „Budowa Roku 2007” i wyróżnieniem Lubuskiej Izby Budownictwa „Lubuski Mister Budowy – edycja 2007” za nowoczesne rozwiązania konstrukcyjno-architektoniczne, dostosowane do współczesnych wymogów cywilizacyjnych w kategorii obiektów użyteczności publicznej.

W dwujęzycznej polsko-angielskiej publikacji o charakterze albumowym *Tradycja i nowoczesność* (Strojek & al., red. 2020) zaprezentowano realizację projektu rozbudowy i modernizacji Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy, której początkiem było podjęcie w 2005 r. przez dyrekcję biblioteki decyzji o przebudowie księżnicy oraz przeprowadzenie konkursu na koncepcję architektoniczną. We wstępie naszkicowano historię biblioteki i jej siedziby, a także przedstawiono harmonogram działań zmierzających do jej modernizacji. W rozdziale „Projekt architektoniczny” oddano głos projektantom, którzy scharakteryzowali założenia i wizje towarzyszące tworzeniu projektu. W kolejnych rozdziałach opisano i przedstawiono na licznych fotografiach efekty pierwszego i drugiego etapu rozbudowy biblioteki. Jednym z wielu interesujących rozwiązań jest utworzenie Odpoczytelni – miejsca relaksu dla czytelników.

Ukazały się materiały z czwartej konferencji z cyklu „Biblioteka w przestrzeni edukacyjnej” zorganizowanej w maju 2017 r. przez Bibliotekę Główną i Instytut Nauk o Informacji Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. W publikacji *Książki w plikach. Publikowanie, udostępnianie i użytkowanie* (Skórka, red. 2021) znalazło się 11 artykułów poświęconych problematyce związanej z książkami i czasopismami w postaci cyfrowej. Autorzy części pierwszej zbioru zatytułowanej „Publikowanie i użytkowanie” zajmowali się m.in. problematyką zastosowania architektury informacji w tworzeniu e-podręczników (Barbara Kamińska-Czubała), analizą rynku polskich czasopism przeznaczonych na tablety (Agnieszka Łakomy-Chłosta) czy też oceną możliwości i ograniczeń korzystania z zasobów polskich bibliotek cyfrowych na urządzeniach mobilnych (Mariusz Jarocki). Część druga „Udostępnianie i percepcja” zawiera m.in. analizę cyfrowych materiałów informacyjnych na stronach polskich parków narodowych (Michał Rogoż) oraz artykuł poświęcony dokumentom ciągłym w polskich bibliotekach cyfrowych w aspekcie sposobów prezentacji treści (Bartłomiej Siedlarz).

Seria „Bibliotekarze Polscy we Wspomnieniach Współczesnych” powiększyła się o kolejny tom zatytułowany *Bibliotekarze i pracownicy książki województwa śląskiego* (Kycler; Sadowska, red., 2021). Zamieszczono w nim biografie i wspomnienia o 22 zmarłych osobach związanych ze Śląskiem, choć w większości pochodzących z innych stron Polski. „Łączyła ich pasja krzewienia oświaty, kultury, popularyzacji książki i czytelnictwa, badania śląskiej kultury. Pochodzili z rodzin inteligentnych, robotniczych, górniczych, chłopskich. Mieli wykształcenie filologiczne, historyczne, pedagogiczne, ekonomiczne, matematyczne techniczne” (s. 3). W tomie, w zależności od dominującej roli, jaką pełnili w życiu zawodowym i społecznym, można wymienić m.in. nauczycieli akademickich i pracowników naukowo-badawczych (Włodzimierz Goriszowski, Janina i Józef Mayerowie, Karol Musioł, Jerzy Ratajewski), wybitnych organizatorów, dyrektorów bibliotek (Dorota Grzywna, Zbigniew Mrowiński, Edward Osicki) czy też wyróżniających się bibliotekarzy (Irena Zofia Łogusz, Janina Orzeł, Jan Skorupa).

Stulecie istnienia Wydawnictwo Nasza Księgarnia uczciło m.in. ciekawie zaprojektowaną graficznie, nawiązującą stylistycznie do wydawanych książek,

albumową publikacją *Sto lat Wydawnictwa Nasza Księgarnia. Znamy się od dziecka* (Gawryluk & al., 2021). Udana transformacja na początku lat 90. pozwoliła Naszej Księgarni utrzymać się na rynku wydawniczym książek dla dzieci; wydawnictwo osiągnęło status lidera łącząc nowoczesność z tradycją. W książce przedstawiono kolejno sylwetki pracowników, historię powstania wydawnictwa i działalność w okresie międzywojennym, czas konspiracji, okres PRL, transformacji ustrojowej, współczesność. Zaprezentowano serie i cykle wydawnicze oraz czasopisma na przestrzeni funkcjonowania oficyny. W albumie znalazły się także rozmowy z pisarzami i ilustratorami współpracującymi z wydawnictwem dawniej i obecnie. Publikację wzbogacają liczne ilustracje z wydawanych na przestrzeni lat książek i czasopism, w tym rysunków wybitnych ilustratorów reprezentujących w latach 50., 60. i 70. XX w. Polską Szkołę Ilustracji.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

- Furmańska, Katarzyna; Milinkiewicz, Robert (2021). *Biblioteka Towarzystwa Czytelni Ludowych w Grudziądzu w latach 1921-1939*. Grudziądz: Biblioteka Miejska im. Wiktora Kulerskiego w Grudziądzu, 184 s., il. ISBN 978-83-905896-9-5.
- Gawryluk, Barbara; Lajborek, Katarzyna; Korobkiewicz, Magdalena (2021). *Sto lat wydawnictwa Nasza Księgarnia. Znamy się od dziecka*. Warszawa: Wydaw. Nasza Księgarnia, 430 s., il.
- Jaworski, Edward; Szenwald, Sławomir; Wasilewski, Krzysztof (2021). *Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wielkopolskim w latach 1946-2020*. Gorzów Wielkopolski: Wydaw. Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wielkopolskim, 577 s., il. ISBN 978-83-63404-50-5.
- Kaletowa, Lena (2020). *Bibliotheca viva. Opowieść o 200-letnich dziejach i zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*. Legnica: Wydaw. Edytor, 317 s., il. ISBN 978-83-64553-45-5.
- Kowal, Jolanta; Patro-Kucab, Magdalena; Podolska, Paulina, red. (2021). *W kręgu prasy dawnej i współczesnej. Wybrane problemy*. T. 1. Rzeszów: Wydaw. Uniwersytetu Rzeszowskiego, ISBN 978-83-7996-915-9.
- Kycler, Maria; Sadowska, Jadwiga, red. (2021). *Bibliotekarze i pracownicy książki województwa śląskiego*. Warszawa: Wydaw. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 147 s., il. Bibliotekarze Polscy we Wspomnieniach Współczesnych; 17. ISBN 978-83-65741-59-2.
- Puszka, Marta (2021). *Stare druki lubelskie w Bibliotece Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie*. Lublin: Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 155 s., il. ISBN 978-83-227-9490-6.
- Skórka, Stanisław, red.; Piotrowska, Ewa, współpr. (2021). *Książki w plikach. Publikowanie, udostępnianie i użytkowanie*. Kraków: Wydaw. Naukowe UP, 165 s., il. Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Prace Monograficzne; 1052. ISBN 978-83-8084-685-2.
- Strojek, Agnieszka Joanna; Guzek, Wioletta; Popłońska, Joanna, red. (2020). *Tradycja i nowoczesność*. Warszawa: Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy, 198 s., il. ISBN 978-83-87407-59-9.

Vallejo, Irene (2021). *Nieskończoność w papirusie. Fascynujące dzieje książki od czasów starożytnych*. Przeł. Zofia Siewak-Sojka. Katowice: Wydaw. Sonia Draga, 540 s. ISBN 978-83-8230-194-6.

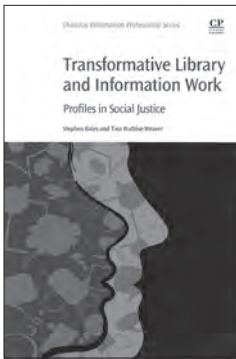
Zachona, Anna, red. (2021). *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Opolu 1951-2021. Historia, działalność, zasoby, ludzie*. Opole: Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka, 365 s., il. ISBN 978-83-95173-72-1.

Barbara Koryś

Tekst wpłynął do Redakcji 15 lutego 2022 r.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Publikacje powiązane z bibliotekarstwem, bibliologią oraz informacją – w formie książek, czasopism drukowanych i materiałów elektronicznych – nadal ukazują się z dużą intensywnością, co jednak nie zawsze określa ich wartość. Jest różnie. Oczywiście lepiej, że tych wypowiedzi rejestruje się sporo, ale nie zawsze da się coś wybrać do przeczytania, a zwłaszcza do rekomendacji. Oto moje typy, jakkolwiek nie twierdzę, że wszystkie w pełni udane.

BIBLIOTEKARSTWO DLA UBOGICH *****

Stephen Bales, Tina Budzise-Weaver: *Transformative Library and Information Work. Profiles in Social Justice*. Cambridge/Kidlington: Chandos Publishing, Elsevier, 2020, 152 s. ISBN 578-0-08-102011-0.

Jakiś czas temu Stephen Bales, profesor na uniwersytetach Texas oraz Tennessee, opublikował swoje opinie na temat funkcjonowania amerykańskich bibliotek przeznaczonych dla czytelników najuboższych. Wrażenie było wyjątkowo ponure. Obecnie – razem z Tiną Budzise-Weaver (to prof. na uniwersytecie Tennessee) – dokonali swego rodzaju resygnalizacji tamtych detalicznych prezentacji i wypadło to jeszcze smutniej. W całym tym pejzażu nie ma żadnej solidności, jest wiele prostactwa, a prawie wszystkie te biblioteki (o ile to są biblioteki) funkcjonują z fatalnym samopoczuciem.

Jak inaczej, skoro prawie wszystkie te biblioteki są zlokalizowane na ulicznych straganach – a zimno, mroźnie, deszczowo i śnieżnie to przecież tam również bywa – albo w kartonowych pudłach i są także biblioteki obwoźne (rowerowe), oraz obnośne (w torbach). Zakresowo też jest fatalnie: przeważają pornosy, sensacyjki oraz wszelkiego rodzaju głupoty.

Nie wiadomo, czy dałoby coś wnieść do pożytku publicznego, bo z pustego i Salomon nie naleje. Żadnych krytycznych odniesień ani refleksji autorzy w tych okolicznościach nie zaproponowali. Nie ma też pomysłów na zawodowe wsparcie bibliotekarzy – o ile to są bibliotekarze – ani tym bardziej na rozumne gromadzenie zasobów bądź informacji, na produktywne rozpowszechnianie treści.

Te biblioteki nie tworzą żadnego instytucjonalnego kompleksu, a bibliotekarze nie składają się na żadne zawodowe środowisko, nie mówiąc już o jakimkolwiek profesjonalnym kwalifikowaniu. Idziesz ulicą i albo ktoś cię zaczepi kilkoma książkami, albo (częściej) nie. I to wszystko w najbogatszym kraju świata!

Trudno robić z tego spójną panoramę syntetyczną, bowiem nie taki był zamiar autorski. To jest raczej detaliczna siatka pojedynczych obrazów, rozsianych po całym kraju, lecz jednak sygnalizująca, jak to z grubsza wygląda. W różnych regionach jest to rozmaicie. Przeważają okropności. Ale są też sygnały inicjatyw konstruktywnych. Mianowicie próby wyrwania się z tego marazmu – indywidualne oraz grupowe.

Zdarzają się propozycje współpracy międzybibliotecznej, zwłaszcza dla małych bibliotek. Między innymi: lokalne, proponowane kreatywnym czasopismom, ale nie wiadomo dlaczego często formułowane akurat przez anarchistów. Tego autorzy nie komentują ani nie wyjaśniają.

Dla takich oferentów od lat pozbierano sporo materiałów tu i ówdzie, zwłaszcza w Nowym Jorku. Jest tam specjalna biblioteka tego rodzaju, Art Lib, istniejąca od 25 lat, z wyspecjalizowanym oddziałem dla dzieci. Biblioteka jest wszechstronnie wspierana, ale są też rasistowskie ataki. Z kolei istnieje też biblioteka więzienna, z ukonkretnionym przeznaczeniem. Od 2014 r. funkcjonuje East Side Freedom Library: dla wszystkich – to 20 tys. tomów. Jest też Sub City Library, z pełną wolnością korzystania. Ale tam akurat nie chce się imigrantów ani byłych kryminalistów. Tu i tam nie ma kanalizacji ani elektryczności, a często bywa bardzo gorąco. Tak więc okoliczności są różne, przeważnie niedobre.

Szczególną uwagę przykuwa Fourth World Street (!!!) Library, istniejąca od 1957 r. już w 32 krajach. To imponujące osiągnięcie. Jest tam oferta dla całych rodzin, a także dla dzieci. Wspierana przez lokalne środowisko. Inna biblioteka – publiczna – Ferguson Municipal Public Library, też korzysta ze środowiskowej pomocy. Biblioteka w Waszyngtonie zadeklarowała usługi bez ograniczeń. A Chicago Liberation Library od 2015 r. obsługuje byłych więźniów. W swoim czasie, po trzęsieniu ziemi, miała miejsce pomoc biblioteczna dla studentów uniwersytetu w Haiti. Jak zatem widać, niejake próby wyjścia poza ciasne kręgi ofert miały miejsce oraz nadal są.

Autorzy uważają, że trzeba określić, dla kogo jest biblioteka, z którą masz styczność i co można zrobić oraz jak. Podpowiedź dla bibliotekarza jest taka: rób to, co lubisz oraz co potrafisz. Trzeba być kreatywnym w każdych okolicznościach. A poza tym doradzają spotkania z różnymi specjalistami.

Natomiast zniechęcają do reakcji politycznych. Nie tylko oni. Okazuje się, że w USA istnieje Narodowe Zrzeszenie Przeciwko Cenzurze.

Z kolei jest zachęta, żeby wejść w obszar międzypłciowego okrągłego stołu, który istnieje od dawna, a w 1986 r. przyznał nagrody dla bibliotekarzy granty – w intencji niezależności: po 100\$. Jest też Urban Libraries Conference, która

od 2013 r. organizuje coroczne spotkania (250 osób) z postkonferencyjnymi dyskusjami.

Jak zatem widać, biblioteki bywają ruchliwe i – przynajmniej po części – sprzyjają dobrym zamiarom. Eric Moon, twórca Scarecrow Press, zasłużył się wielce eliminacji bibliotecznego marazmu. Ale do zrobienia jest ciągle więcej niż dużo. Tkwę w bibliotekarstwie już ponad 60 lat i muszę powiedzieć, że tak ponurego wizerunku, jak w tej – profesorskiej w końcu – książce jeszcze nigdy wcześniej nie spotkałem.

INFORMACYJNA WIEDZA ****

Knižničnā a informačnā veda. XXIX. Red. Jela Steinerová. Univerzita Komenského v Bratislave, 2021, 232 s. ISBN 978-80-2235064-8.

A oto ciekawy rocznik, zredagowany przez prof. Jele Steinerová, szefową Katedry Bibliotekoznawstwa oraz Nauki o Informacji w Uniwersytecie Komenskiego w Bratysławie. Kilku autorów napisało tam swoje teksty po angielsku, a inni zrobili to po słowacku. Ale mam nadzieję, że nie przeszkadza to w dobrym zrozumieniu całości, która sprawia bardzo solidne wrażenie. W sumie jest to spójny przegląd południowo-europejskich ujęć tematyki bibliotecznego oraz informacyjnego.

Profesor Steinerová sugeruje, że obecnie do nauki o informacji należy przywołać wszystkie nowe paradygmaty – inaczej niewiele będzie z tego wiadomo. Ale mam akurat nieco inne zdanie. Bo trzeba jeszcze wyjaśnić sobie, co tak naprawdę rozumie się przez pojęcie paradygmatu oraz, które z paradygmatów są rzeczywiście nowe, a które zasiedziały i dlaczego. Tylko bowiem w ten sposób można określić dalszy tok rozumowania – w sumie w zakresie zjawisk i okoliczności tak prostych, jak bibliotekarstwo oraz nieskomplikowanych, jak informowanie.

Otóż paradygmaty to zbiory pojęć i teorii, tworzących podstawy danej nauki. Tak to jeszcze w 1962 r. określił Thomas Kuhn, a od tamtego czasu w każdej dyscyplinie te paradygmaty rozrosły się niepomiernie i przywoływanie ich każdorazowo niewyobrażalnie utrudnia czytanie oraz rozumienie. A powtórzę – mowa wszak o prawidłowościach prostych. Otóż w tym wprowadzeniu, oraz w pierwszej części tomu, takich odwołań jest (chyba) nadmiernie dużo.

W naukach o informacji aktualnie przeważają praktyki społeczne, zwłaszcza ich złożoność, lecz także nastawienie na rozwój. Z kolei struktura intelektualna odnosi się do praktyki biblioteczno-informacyjnej. To jest krąg teoretycznych dyskusji, przewidywań oraz wyjaśnień, w znacznym stopniu zamknięty, ale też pozostający w silnych relacjach z biblioteczno-informacyjną praktyką. Podobno miały miejsce trzy rewolucje (może raczej przeobrażenia?): poznawcza, intelektualna oraz znaczeniowa, a ich rezultatem jest pytanie o odpowiedniość informacji. Dla kogo?

Publikacji przedmiotowych jest sporo, przybywa grantów, ostatnio zaś pojawił się nowy, ekologiczny wariant interakcji naukowej oraz dzielenia się infor-

macją. Są też nowe modele wyszukiwań informacyjnych, a także używania informacji i tworzenia informacji online. To jest trochę inny świat. Autorka proponuje ostatecznie ekologiczny paradygmat nauk o informacji oraz etykę informacyjną eliminującą patologię w tym zakresie.

Lokalizacja tej propozycji na Słowacji oraz w Czechach nie jest przypadkowa, bo od początku lat 90. notuje się tam wyraźny postęp w tym zakresie. Wydano przedmiotową encyklopedię oraz tematyczny słownik. Odbywają się też liczne konferencje zakresowe o charakterze międzynarodowym.

Jiří Stodola z czeskiego uniwersytetu w Brnie podjął rozważania na temat prawa do informowania oraz do swobodnej wypowiedzi. Taka jest podstawa informacyjnej etyki, a jej przeciwieństwo stanowi rzecz jasna – dezinformacja. Luciano Floridi wprowadził pojęcia reguł bycia dobrym oraz bycia złym, co oznacza także ochronę entropii, czyli minimalnej prawdziwości treściowej w pojedynczym powiadomieniu. I wprawdzie czasami dezinformacja bywa pożyteczna, lecz tylko pośrednio i pod warunkiem, że nie usuwa prawdy, ani nie wyklucza rzeczywistej informacji.

W sumie więc konieczne są relacje dokładne i staranne oraz prawdziwe – koniecznie pełne znaczeń. O wartości decyduje zarówno prawdziwość, jak cel oraz charakter zasobu i finalnego produktu. A swoboda wypowiedzi w żadnym stopniu nie oznacza prawa do dezinformacji ani do cenzurowania.

Z kolei prof. Katarzyna Materska z polskiego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach zwraca uwagę na szereg istniejących luk poznawczych. W praktyce naukowej trzeba mianowicie dać się zauważać, czyli być cytowanym. Z tego bierze się postulat odkrywalności (JESTEM!!) oraz cała rozległa gama podwiązanych przedsięwzięć. Są ro rozmaite modele wyszukiwania informacji, ale także wykorzystywania ich w dowolny sposób.

Przy całym tym nakładzie oferty, istnieje wszelako wiedza szara i powiązana z poznawczą nienauką. Po prostu nie wiemy wszystkiego, co należy. Postulat odkrywalności dominuje: daj się zauważyć lub gin. Modele wyszukiwania oraz wykorzystywania informacji są zróżnicowane, ale jednak kompletności nie zapewniają: wspomniane luki poznawcze istnieją, a razem z nimi owa wiedza szara. Bo brakuje obiektywizmu, stosownego dystansu, a istnieją pseudomożliwości dotarcia do źródeł informacji. Ma też miejsce stosowanie niezrozumiałego żargonu oraz zanika wiedza miniona: już raz rozpoznana.

Poza wszystkim brakuje zachęty i motywacji do publikowania. W rezultacie niektóre obszary wiedzy pozostają ukryte. A korzystanie z danych w trybie czysto mechanicznym udaje się z trudem. Zatem ogólnie biorąc, niedostatki poznawcze są liczne. Na dodatek wyraźnie brakuje sprawdzonych, zweryfikowanych form rozpoznawania informacji.

Tibor Koltay, prof. Eszterhazy Karoly University w Jaszbereny na Węgrzech, zwraca uwagę na niejakie podobieństwa, lecz także różnice pomiędzy danymi oraz informacjami. Różnice są funkcjonalne oraz strukturalne. Dane to materiał surowy. Ich wartość określa się według celu dla twórczego funkcjonowania. Nie wyklucza się również danych jako podstawowych zasobów intelektualnych.

Tradycyjnie przyjmowano podział na informacje, dane oraz mądrość, ale trudno powiedzieć, czy teraz również tak jest. Niekoniecznie: informacyjne może być

wszystko, więc również to, czego się nie widzi. Dopowiem, że nie brzmi to najlepiej.

Koltay uważa, że bibliotekarze powinni umieć gromadzić oraz przysposabiać dane. Czyżby? Natomiast rzadziej zajmują się ich analizą, bowiem w grę wchodzi ryzyko oraz niepewność.

Na wiarygodność danych składa się ich oryginalność, autentyczność, forma gromadzenia, akceptowalność, zastosowanie, zrozumiałość, obszar dyscypliny, reputacja, brak oszustwa, niezależny rzut oka, brak uprzedzeń, oraz weryfikacja przez powtórkę zastosowania. Jak widać: jest tego dużo. Dane prawdziwe i wiarygodne określa się z czterech punktów widzenia: empirycznego, syntaktycznego, semantycznego i pragmatycznego. Są jeszcze kategorie jakości – precyzja, kompletność, spójność, wiarygodność, aktualność, zrozumiałość oraz identyfikowalność.

Jedni tworzą dane, inni je gromadzą, a jeszcze inni prezentują. Taka to manipulacja, bo to nie są ich dane, ale praca z danymi to zespół procesów podporządkowanych. Prof. Charline Borgman uznała, że więcej danych już nam nie potrzeba, natomiast oczekujemy danych właściwych, a takich brakuje. Oraz potrzeba danych powtarzalnych.

Carlos Luis González-Valiente z Uniwersytetu w Hawanie, tymczasowo przebywający na Słowacji, dokonał przeglądu badań południowoamerykańskich, skupionych na informacji. To jest tam teraz jeden z głównych obszarów analiz, powiązanych z wykorzystywaniem informacji w codziennosci. Tego jest dużo, a najwięcej w Hiszpanii oraz w Brazylii.

Mnożą się analizy cytowani, których narosło szczególnie dużo w latach 1992-2020. Najczęściej cytowano czasopisma meksykańskie, brazylijski, ale także amerykańskie oraz angielskie. Główna tematyka to informacyjne potrzeby publiczności, a także korzystanie z informacji. Dość liczne są odniesienia wielodyscyplinarne.

Teksty najważniejsze pojawiają się w książkach, a nierzadko stanowią autonomiczne rozdziały. Kraje wiodące to Brazylia, Hiszpania, Meksyk, oraz Kuba. Język zaś to głównie hiszpański; jedynie w Brazylii – portugalski. Wszystko to razem nie różni się nadmiernie od oferty amerykańskiej. Oprócz książek i czasopism, było też niemało konferencji.

Z kolei Mirka Pastierova z Uniwersytetu Komenskigo w Bratysławie pisze o powszechności informacji digitalnej. Wygląda na to, że jest to czwarta rewolucja umysłowa (czy to nie przesada?), obejmująca głównie systemy cyberfizyczne, ale osadzona w praktyce społecznej oraz indywidualnie w każdym z nas. Relacje z otoczeniem elektronicznym na własną rękę zakłócają użytkownicy, odnoszący się do Googla. To działanie trwa podobno około 14 minut, czyli więcej, niż przejmowanie 15 stron ewentualnej lektury. Jednak 90% tego zajmują reklamy.

Poza tym jest dużo przeszukiwań wielokierunkowych oraz nie brakuje licznych powtórzeń, zatem to jednak nie jest nawałnica informacji nowych. Przy tym wygląda na to, że możliwości transmisji wizualnej są wzmożone, natomiast wygodniejsze wydają się jednak przekazy werbalne w językach naturalnych. I to się rozpowozechnia. Nadmierną rolę technologii w komunikacji można zatem zakwestionować. Nasza świadomość jest warunkowana rozmaicie.

Na tym tekście kończą się anglojęzyczne wypowiedzi w tej książce, które tutaj zreferowałem. Pozostałe są już po słowacku. To nie zmienia postaci rzeczy, że uważam je za interesujące.

W szczególności doniesienie Marty Duškovej oraz Jaroslava Šušola z Bratysławy na temat publikacji postkonferencyjnych na Słowacji, których ostatnio namnożyło się tam sporo i to jest jedna z teraz form naukowego porozumienia.

To są specjalne biuletyny informacyjne, prymarne i szybkie. Łączą doniesienia rozmaite, także wcześniej niepublikowane, a więc stosunkowo szybkie, określane mało precyzyjną nazwą *szarej literatury*. Ale nazwa nazwą, a pożyteczne to jest.

Są więc doniesienia z badań jakościowych – rozmów, ankiet oraz interakcji. Jak też ilościowych: analiz bibliometrycznych. To jest kontynuacja pewnego procesu. Mianowicie w 1960 r. Eugene Garfield przyczynił się do rozbudowy baz danych (właśnie) do analiz bibliometrycznych. Obecnie dominują anglojęzyczne, ale są też inne: wielojęzyczne w różnych krajach.

W 2014 r. najwięcej było ich w Danii bo 50%, w Czechach 30%, na Słowacji 25%, a najmniej w Polsce – 15%. Odsetki się nie zgadzają, ale to już inna sprawa. W rozważaniach angielskich dominowała tematyka dostępności, opłat, ochrony praw autorskich oraz jakości oferty. W podaży przeważały monografie. A w uzupełnieniu – czasopisma oraz autonomiczne, samoistne rozdziały.

W ogóle w Europie najwięcej pojawiało się w części północnej, a najmniej w Polsce (17%); w Czechach oraz na Słowacji 25-26%. Z badań bratysławskich wynikało, że 71% tamtejszych studentów czyta głównie publikacje drukowane. Rodzajowo dominują w odbiorze doniesienia postkonferencyjne: na Słowacji to 2/3 ogółu – po słowacku oraz po angielsku. A także raporty z badań: angielskie 8% oraz słowackie 92%. W zakresie ogólniejszym w naukach humanistycznych przeważają w odbiorze doniesienia po słowacku (66%), po angielsku (20%), a w innych językach w mniejszym stopniu (14%). Jednak generalnie zbiory są może i dostępne, ale marnie finansowane.

Natomiast doc. Pavol Rankov z Uniwersytetu Komenskiego w Bratysławie, specjalizujący się w analizach dziennikarstwa, w bardzo dobrym przeglądowym opracowaniu wzięł pod lupę problemy autorstwa publikacji oraz ich kontekstów. Autorskie kłopoty, przede wszystkim powiązane z niestarannością, ciągną się od dawna, na razie bez zmian i współcześnie często zahaczają o plagiatstwo. Ale podejrzewam, że to jednak jest coś więcej.

W czasach czasopiśmienniczych czegoś takiego nie było. Owszem, bywały przejścia ze starszych składników piśmienniczych, ale to jednak nie plagiaty. Bywało nawet wręcz odwrotnie: oto z czasem wokół autorów wytwarzał się wręcz mit półboskości.

Potem pismo, odkąd weszło do rozległej praktyki, eksponowało to, co było w nim nowe i tak też było użytkowo preferowane. Z czasem już nawet nagrody przyznawano nie za świeże interpretacje, ale za najlepsze inicjatywy nowe. Dzisiaj jest inaczej. Ma miejsce współpraca autorów w następstwie analiz, syntez, porównań oraz cytowań. Wysiłek jest bowiem zbiorowy, ale wszyscy dążą do oryginalności. Natomiast te treści, o których zapomniano – poumierają.

Historia jest długa. Jeszcze w połowie XIII wieku Bonaventura rozróżnił cztery sposoby pisanía:

- powtórzyć to, co napisali inni – bez dodatków i zmian,
- przepisać to, co już napisali inni, ale nie od siebie,
- napisać to, co już napisali inni, lecz także objaśnić,
- napisać to, co już napisali inni, ale ze zreferowaniem opinii własnych.

Tylko wariant czwarty odpowiada mniej więcej współczesnemu.

Ogólnie biorąc, podobno autorzy wierzą naiwnie w wyjątkowy charakter swoich wypracowań. Tymczasem ich teksty dopiero RAZEM tworzą jakiś poznawczy związek. To widać zwłaszcza poprzez cytaty. Które łącznie układają się w jakąś wiedzę, lecz bez możliwości skonkretyzowania autorstwa. W średniowieczu o niczym takim nie myślano, bo współautorem tekstu był Bóg.

W ostatnim okresie pojawiło się autorstwo kolektywne, w formach zbiorowych, w encyklopediach, a bywa także zbiorowe redagowanie całości. Tak tworzy się wersja kolektywnej inteligencji. Ale w rezultacie wiedza się animizuje: nie wiadomo, kto ją wytwarza. Bywa, że współautorstwo jest przypisywane według nieznanych kryteriów i nieokreślonym osobom.

Tymczasem w rzeczywistości autorstwa nie można oddzielić od produkcji treści ani od współpracy dla reprodukcji elementów innego autorstwa: to musi być powiązane. Tak w sumie tworzy się bogata literatura naukowa.

Są jeszcze w tym tomie zamieszczone teksty, traktujące – co w ogóle nie zdarza się często – o sposobach nauki odbioru przekazów elektronicznych. Okazuje się, że do tego potrzeba specjalnych metod i form, innych niż przy nauce czytania z druku, o czym mało kto wie. W praktyce przeważają czytanki papierowe, a to zupełnie nie to samo. Pisze o tym Marek Nagy z Uniwersytetu Komenskiego w Bratysławie sygnalizując, że czytanki multimedialne pojawiły się dopiero w 2005 r. To w powiązaniu z nimi dzieci wymyślały tematy wypowiedzi werbalnych oraz malowały.

Zastosowano specjalne programy do czytanek webowych, ale korzystanie – nawet po słowacku – okazało się trudne. Uczniom początkującym znacznie łatwiej czyta się z ekranu litery i teksty duże, a dopiero z czasem zachodzi przyzwyczajenie do przekazów zmniejszonych. Utrudnieniem są również rozciągnięcia tekstów na wzmózoną szerokość, szczególnie przy wypowiedziach dłuższych. W odbiorze uczniowie śledzą słowa i zdania oraz rejestrują zapisy ortograficzne. Dokonuje się rozpoznanie sensów, z odpowiednimi regulatorami pisemnymi. Dzieci rozpoznają głoski i następnie całe słowa, a decydujące w czytaniu jest rozpoznanie samogłosek.

W nauce powinno się czytać na głos. Przygotowano słowackie czytniki, ale potrzebne są jeszcze dobre nagrania głosowe. W ciągu pierwszego roku nauki czytania czyta się konkretne słowa.

W jednej ze słowackich szkół podstawowych wprowadzono taki właśnie przedmiot: multimedialne czytanie – jedną godzinę tygodniowo. Młodszy uczniowie czytają okienkowo, a starsi już normalnie. Część dzieci czyta wolniej i własnym tempem. Ale to trzeba akceptować. Natomiast w ogólnym ujęciu, czytniki redukują konkurencyjność czytania.

Natomiast Anna Mária Brijaková, też z Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie, skupiła się na pracy oczu czytelników – nie tylko tych najmłodszych – podczas czytania tekstów multimedialnych. Na podobieństwo czytania z druku oczy

także funkcjonują skokowo. Odbiorcy zatrzymują je, tworząc postojowe sakady.

Wtedy tęczęwka przejmując światło, a oko umacnia 100 milionów receptorów. Jedne z nich są aktywne przy słabej widoczności, a inne – przy dobrej. Oczy pozostają w stałym ruchu, wykonując procesy już to sprzężone, już to rozproszone. Jednak podczas ruchów czytelność spada. To nazywa się sakadowym wytlumieniem. Nie wiadomo, dlaczego tak jest. Miejsca z najostrzejszym widzeniem zajmują niewielką część pola postrzegania.

Czytanie z ekranu, tak jak z zapisu drukowanego, wymaga fiksacji, a jeszcze więcej jest ich przy elektronicznym zapisywaniu. W lekturze zajmują 90-95% czasu czytania i w ogóle jest to 70% odbieranych słów. Przy czytaniu głośnym oczy wyprzedzają głos i przesuwają się do centrum pola widzenia.

Nie wszystkie słowa są odbierane: niektóre bywają przeskakiwane. Decyduje wygląd. To jest złożony proces. Odbiór warstwy wizualnej, następnie oralnego skojarzenia, potem rozpracowanie fonologiczne i morfologiczne, na końcu zaś reprezentacja leksykalna i przepracowanie do poziomu abstrakcyjnego. W finale ma miejsce semantyczne powiązanie ze zdaniem.

CZYTANIE POWOLNE **

Opyty miedlennowo cztienija. Kollektivnaja monografija. Redaktor odpowiedzialny: Natalia Smirnowa. Moskwa: Izdatielstwo Kanon-Plus, 2021, 366 s. ISBN 978-5-88373-630-7

Rosja to kraj ogromny. Mnóstwo tam uniwersytetów, politechnik i innych szkół wyższych, oraz wydziałów i instytutów, a także profesorów, docentów, doktorów, nie mówiąc już o studentach. Ale wszystko to razem niekoniecznie przekłada się na jakość naukową i merytoryczną. Jest bardzo różnie.

Mam właśnie w rękę zbiorową monografię, sygnowaną (to wstyd) przez Rosyjską Akademię Nauk im. Gorkiego w Moskwie, która się nie przekłada. Chyba zresztą twórcy mieli świadomość, że to jest mizeria, bo książkę od momentu wydania do chwili rozpowszechniania oddziela pięć lat i niektórzy autorzy już nie żyją. Ale taka książka jest i chyba trzeba o niej wspomnieć jako o pozycji bibliograficznej. Większość autorów jest z tą Akademią powiązana, lecz tego akurat do końca nie wiem, bo w tekście przeważa szaleństwo skrótów, dla Polaka całkowicie nieczytelnych. Jednak główna słabość polega na tym, że nie ma żadnej wartościowej treści, poza oczywistościami, że czytanie staranne przynosi więcej informacyjnego pożytku, aniżeli niestaranne. Pozwolę sobie zauważyć, że odkrywcze to nie jest.

Monografię otwiera redaktor całości, Natalia Smirnowa z Akademii Nauk w Moskwie, uparcie mieszając pojęcia piszącego i czytającego. To niczemu nie służy. Ponadto sugeruje, żeby w czytaniu (literackim) wiązać tekst z życiem autora. Trudno nie nazwać tego bzdurą. Niby bowiem po co? Sens tekstu wymaga odkrycia jego intencji dla siebie: to jest odbiorcza współkreacja. Zaś celem czytania jest (zdaniem autorki) wejście w krąg pojęć ogólnych, oraz skupienie się na samej literaturze. Trudno zgadnąć, co miałyby to znaczyć.

Andrzej Kunariow, nauczyciel szkoły średniej, pisze o uprawie kapusty w literackim kontekście, chociaż to z głównym wątkiem tej monografii ma niewiele wspólnego. Kapusta, dawniej w Rosji nieznana, występowała jako produkt francuski, a więc (wtedy) obcy i wrogi, dopiero zaś z czasem uległa przyswojeniu. Uchodziła nawet za symptom bierności oraz bezradności: za ucieczkę od problemów. Do tej książki trafiła dlatego, że pisał o niej Aleksander Puszkina, zafascynowany francuską kulturą i obyczajowością. Tak dalece, że zdarzało mu się nawet pisać po francusku, a robił to bardzo sprawnie. No i taki jest związek tej wypowiedzi (tutaj) z tym, czym Kunariow zajmuje się zawodowo. A swoją drogą nie odmówił sobie przyjemności przypomnienia, że w swoim czasie dowódca moskiewskiego garnizonu unarodowił był kapustę, czym ewidentnie przegiął pałę, odbierając kapuście atrybuty francuskie.

Jakkolwiek tekst literacki nie stanowi pretekstu do faktograficznej analizy sygnalizowanych treści – nie tylko w odniesieniu do kapusty oraz do Puszkina. I to właśnie sugeruje Wiktor Jesipow z Akademii Nauk, w najlepszym z tekstów w tym tomie zamieszczonych. Zresztą także w nawiązaniu do twórczości Aleksandra Puszkina, co w Rosji nie jest niczym niezwykłym.

Jesipow także zachęca do czytania tekstów Puszkina w tempie spowolnionym, bo inaczej uwagi nie da się doprowadzić do miejsc i fragmentów, jeszcze nie rozpoznanych. Nawiązania tematyczne w czasach Puszkina miały zresztą podteksty polityczne: częściowo zahaczały o spór o władzę.

Jakkolwiek były mocno metaforyczne, bo w czasach Katarzyny II nie dało się inaczej, ale ta metaforyka była oraz jest czytelna, jeżeli czyta się teksty odpowiednio starannie. W tamtych latach miało to zresztą przełożenie także na gry w karty – grano w *Faraona* – taka była salonowa praktyka. A zainteresowania Puszkina wyraźnie oscylowały wokół carobójstwa. Czy wszyscy mają takie skojarzenia? Oraz jak dostrzegają dążenia Puszkina do referowania wydarzeń – bieżących oraz historycznych. Widać je zaś tylko w lekturze spowolnionej.

A także, ewentualnie: w powiązaniu. *Dama pikowa* ma sens tylko w szerokim nawiązaniu do literatury. Inne puszkiniowskie utwory podobnie. To jest rozległa propozycja, która wciąż jeszcze wymaga detalicznego rozpoznania.

Jesipow zastanawia się, czy Puszkina celowo niszczył swoje rękopisy. Bowiem zostało ich niewiele, tak jakby specjalnie zostały pousuwane z pola widzenia. Tego już nie dowiemy się dzisiaj. A szkoda, bo w całości pełno jest wątków zaskakujących. Ale jedna w sumie to, co się zachowało, układa się w logiczne wątki i całości.

Natomiast wypowiedź Anny Humierowej (Gumierowej) niekoniecznie przystaje do zawartości tej monografii. Mowa tam o skojarzeniach J. Tolkienu (to prof. Uniwersytetu w Oksfordzie) i jego literackich odwołaniach do świata mitów i legend. Ale to z wątkiem głównym tego tomu (znowu) klei się kiepsko. Chyba przez sugestię w ostatnim akapicie, że przy starannym czytaniu ma miejsce odтворzenie pramitu. Albo inaczej: ujawnia się pratekst (nie prEtekst), więc główna wersja powieści. Ale czyta się o co w tych roztrząsaniach chodziło.

Inne teksty zakwalifikowane do tej monografii są kompletnie puste. Zajmują określony obszar zadrukowany, ale trudno doszukiwać się z nich pożytku.

Jacek Wojciechowski

**POSIEDZENIE CZŁONKÓW ZARZĄDU GŁÓWNEGO SBP,
16 LUTEGO 2022 R.****1. Informacja o działalności ZG SBP**

Najważniejsze działania, które miały miejsce w okresie grudzień 2021 – luty 2022 r.:

- Szkolenia:

W omawianym okresie odbyło się 6 szkoleń online na platformie ClickMeeting.

Zakończył się kurs MARC 21.

Rozpoczął się kurs „Deskryptory Biblioteki Narodowej”.

- Tydzień Bibliotek 2022 – wybór i ogłoszenie hasła „Biblioteka – świat w jednym miejscu”
- Forum Młodych Bibliotekarzy – ogłoszenie XIV edycji (Katowice-Zabrze, 8-9 września 2022 r.)
- Konkursy:

– ogłoszenie konkursu na plakat TB 2022 (termin nadsyłania prac: 28 lutego; rozstrzygnięcie 11 marca),

– ogłoszenie XII edycji konkursu Bibliotekarz Roku 2021; wystąpienie do MKiDN o dofinansowanie nagród dla laureatów (zgłaszanie kandydatów do 28 lutego; rozstrzygnięcie 25 kwietnia),

– Nagroda Naukowa SBP im. Adama Łysakowskiego za 2021 r. (termin zgłaszania prac 15 marca; rozstrzygnięcie 31 maja).

W przygotowaniu:

– XIV edycja konkursu Mistrz Promocji Czytelnictwa 2021 (ogłoszenie 21 lutego),

– konkurs na najciekawsze wydarzenie organizowane w ramach Tygodnia Bibliotek 2022 (ogłoszenie w kwietniu).

- Projekt Analiza Funkcjonowania Bibliotek:

– wystąpienie do MKiDN o finansowanie projektu na kolejne lata,

– udostępnienie narzędzia do pobierania infografik prezentujących wskaźniki funkcjonalności,

– wdrożenie formularza i rozpoczęcie badań w bibliotekach publicznych (31 stycznia),

– przygotowanie do wdrażania formularzy dla bibliotek pedagogicznych i naukowych,

– aktualizacja materiałów instruktażowych na stronie projektu,

– przeprowadzenie szkoleń dotyczących badania satysfakcji użytkowników bibliotek dla WiMBP w Gdańsku oraz WiMBP w Rzeszowie (19 i 26 stycznia),

– spotkanie sprawozdawcze Rady Projektu AFB (14 lutego 2022).

Prace nad nowym portalem (osiem spotkań online Zespołu) – opracowanie koncepcji i struktury serwisu informacyjnego

• Prace Komisji ds. strategii na lata (sześć spotkań w omawianym okresie)

• Dotacje, granty

• Projekty realizowane (MEiN):

– Rozbudowa i podniesienie jakości dostępu do zasobów naukowych Archiwum Cyfrowego Wydawnictwa SBP,

– Źródła do badań fonografii polskiej – kontynuacja budowy bazy i zwiększenie jej wykorzystania.

Złożenie raportów z realizacji zadań dofinansowanych w 2021 r. (MKiDN):

– Tydzień Bibliotek 2021

– #NieZostawiamCzytelnika

– Aptekarz literacki

– Dyskopedia Poloników do roku 1918. Suplement

– Wydawanie „Poradnika Bibliotekarza”

– Wydawanie „Przeglądu Bibliotecznego”

• Aktualizacja porozumień i umów z partnerami – IK i MPLC

• Patronaty (wybrane):

– Lubelskie Forum Bibliologów, Informatologów i Bibliotekarzy (8 lutego 2022) – UMCS

– IV Konferencja Naukowa WIAD22 (5-6 marca 2022)

– Konkurs Literacki „O Złote Pióro” – MBP w Jaworznie

– Kwietniowi Antypiraci – CEN we Włocławku

– Patronat dla kanału prawnego „Łukasz Wojciechowski – Dzielę się wiedzą”

• Aktualizacja wpisu SBP w rejestrze instytucji szkoleniowych prowadzonym przez Wojewódzki Urząd Pracy

• Udostępnianie platformy Zoom na potrzeby zebrań w strukturach

• Aktualizacja danych w IFLA Library Map of the World

2. Przyjęcie Planu pracy ZG SBP na 2022 r.

Plan pracy obejmuje zadania statutowe wynikające z celów ujętych w dotychczas obowiązującej Strategii Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich na lata 2010-2021 oraz Programie działania SBP na lata 2017-2021 przyjętym na KZD w 2017 r. Część z nich stanowi kontynuację prac podjętych w poprzednich latach, inne wynikają z realizacji zawartych umów. Ważnym elementem determinującym zadania ujęte w planie pracy ZG SBP na 2022 r. i możliwość ich realizacji jest sytuacja pandemiczna panująca w kraju. Źródłem finansowania planowanych działań są granty, środki własne pochodzące głównie z działalności wydawniczej i szkoleniowej, w niewielkim stopniu z odpisów 15% ze składek członkowskich oraz

1% podatku dochodowego dla organizacji pozarządowych. Duża część działalności jest realizowana na zasadach wolontariatu. Rok 2022 będzie trzecim rokiem, w którym planowane działania są zależne od sytuacji epidemicznej w Polsce.

Najważniejsze działania organizacyjne:

- przygotowanie harmonogramu posiedzeń Prezydium i ZG SBP
  - koordynacja zbierania materiałów, opracowanie i publikowanie sprawozdań z działalności za 2021 r. oraz kadencji 2017-2021
  - przygotowanie, organizacja i przeprowadzenie Krajowego Zjazdu Delegatów SBP
  - organizacja prac wydawniczych oraz kolportażu publikacji Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego SBP
  - współpraca z komisjami/sekcjami/zespołami SBP oraz strukturami terenowymi w zakresie realizacji bieżących zadań statutowych
  - organizacja i przeprowadzenie konkursów
  - realizacja grantów przyznanych na 2022 r.
  - starania o pozyskanie nowych grantów i dotacji
  - rozliczenie zadań objętych dofinansowaniem w 2021 r., opracowanie sprawozdań rocznych i końcowych
  - opracowanie koncepcji i uruchomienie nowego portalu sbp.pl
- Plan pracy ZG SBP na 2022 r. został przyjęty jednogłośnie.

3. Sprawozdanie z działalności ZG SBP w kadencji 2017-2021

Kadencja 2017-2021 przypadła na bardzo trudny okres, szczególnie w jej końcowych latach. W związku ze zmianami organizacyjnymi w Zarządzie Głównym, po śmierci przewodniczącej Joanny Pasztaleniec-Jarzyńskiej, pełnienie obowiązków przewodniczącej powierzono Sekretarzowi Generalnemu Stowarzyszenia dr Barbarze Budyńskiej, która od lutego 2021 r. pełniła dwie funkcje. Ten czas zmiany zbiegł się z pandemią, która od marca 2020 r. zdeorganizowała życie społeczne w kraju, funkcjonowanie instytucji, w tym bibliotek i stowarzyszeń, spowodowała konieczność dostosowywania dotychczasowych działań do kontaktów i relacji zdalnych. Ograniczenie pracy bibliotek, bezpośrednich kontaktów z czytelnikami oraz tradycyjnej obsługi bibliotecznej, wpłynęło również na dotychczasową aktywność Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, a przede wszystkim na osiągnięte wyniki. Z uwagi na trwające nadal zagrożenie epidemiologiczne Zarząd Główny podjął uchwałę o przedłużeniu kadencji władz. Termin planowanego Krajowego Zjazdu Delegatów został ustalony na 3-4 czerwca 2022 r.

Kadencja 2017-2021 przebiegała w różnych uwarunkowaniach społecznych, organizacyjnych i ekonomicznych. Pomimo występowania zjawisk dotychczas nieznanych w naszym społeczeństwie (pandemia) i wielu przeciwności z tym związanych Stowarzyszenie podjęło właściwe na ten czas działania, co świadczy o potencjale organizacji, kreatywności we wspieraniu środowisk związanych z książką, pomysłowości w inicjowaniu projektów, organizowaniu różnych form edukacyjnych, utrzymywaniu dotychczasowych cyklicznych imprez, organizowanych w innej formule niż dotąd. Działania te umocniły wizerunek SBP w otoczeniu społecznym. Sukcesem mijającej kadencji jest rozwój form edukacyjnych, dostępnych zarówno w formie płatnej, jak i bezpłatnej oraz przejście z form stacjonarnych do zdalnych, co umożliwiło bibliotekarzom nie tylko podnoszenie

kompetencji, ale także uzyskanie pomocy w organizowaniu pracy bibliotek w sytuacji tymczasowego ograniczenia dostępności. Organizowaniu różnych form edukacyjnych sprzyjały pozyskiwane przez SBP granty, których środki stanowiły znaczący wkład w przygotowanie i rozwój oferty. Działalność Stowarzyszenia w mijającej kadencji była też przedmiotem badań empirycznych. Ich wyniki pozwoliły na rzetelną ocenę dotychczasowych działań, były punktem wyjścia do prac nad nową strategią na lata 2021-2029 i programem działania na następną kadencję 2022-2025.

Były też problemy, których nie udało się rozwiązać, jak np. zmniejszająca się z roku na rok liczba członków SBP, zbyt małe zainteresowanie młodych bibliotekarzy ofertą Stowarzyszenia, likwidacja kół, zaniechanie działań przez niektóre sekcje ZG, a także spadające przychody ze sprzedaży wydawnictw, czasopisma branżowe działające na granicy rentowności. Rozwiązanie tych problemów wymagać będzie podjęcia w najbliższej przyszłości różnorodnych działań, spójnych z nakreślonymi celami, ujętymi w przygotowywanym projekcie nowej Strategii SBP do roku 2029.

4. Podsumowanie działalności Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego SBP

- Opracowanie strategii rozwoju Wydawnictwa na lata 2021-2025
  - Wpisanie oficyny wydawniczej SBP na listę preferowanych wydawnictw MNiSW publikujących recenzowane monografie naukowe (2018)
  - Opublikowanie w latach 2018-2021 łącznie 82 książek w seriach i poza nimi. Uruchomienie nowych serii: Seria Historyczna (2019), Komunikacja społeczna i media – teoria, metodologia, praktyka (2021, we współpracy z Wydziałem Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii UW)
  - Wprowadzenie nowych formatów publikacji (e-pub, mobi)
  - Uzyskanie grantów z MEiN, które umożliwiły:
    - zakup platformy OJS (Open Journal System), która zapewniła otwarty dostęp do treści archiwalnych czasopism naukowych SBP i usprawniła prace redakcji,
    - opracowanie nowej strony czasopism naukowych w jęz. polskim i angielskim, których numery umieszczono w systemie OJS,
    - podniesienie jakości recenzji wydawniczych, prac edytorskich (profesjonalne korekty),
    - wyposażenie artykułów naukowych w identyfikatory DOI (umożliwiają wzrost cytowań i poprawę pozycjonowania artykułu), ORCID (umożliwiają rozpoznanie autora artykułu),
    - zakup programu antyplagiatowego do kontroli oryginalności tekstów artykułów,
    - zwiększenie liczby artykułów w jęz. angielskim oraz recenzentów zagranicznych,
    - opublikowanie w latach 2019-2020 czterech dodatkowych zeszytów „ZIN” i dwóch „Przeglądu Bibliotecznego”,
    - opracowanie strategii rozwoju czasopism na następne lata.
- Efekty naukowe:
- poprawa jakości obu czasopism naukowych,
  - zwiększenie zasięgu odbioru czasopism w środowisku międzynarodowym,

- zwiększenie liczby punktów w ocenie MNiSW (Przegląd Biblioteczny: z 9 pkt. w 2018 r. do 70 pkt. w 2021 r.; ZIN: z 8 pkt. w 2018 r. do 40 pkt. w 2021 r.),
- wprowadzenie obu czasopism naukowych do bazy Index Copernicus i uzyskanie znaczącego progresu w ocenie – wskaźnik ICV (Przegląd Biblioteczny: z 79,86 do 96,17; ZIN: z 82,13 do 99,66),
- modernizacja i udostępnienie Archiwum Cyfrowego <https://ac.sbp.pl> (2020),
- uruchomienie nowej strony Wydawnictwa i e-sklepu (2021),
- opracowanie i wdrożenie dystrybucji newslettera do ok. 8 tys. odbiorców,
- wprowadzenie nowych form promocji sprzedaży wydawnictw (sklep na FB),
- wprowadzenie marketingowych rozwiązań w promocji publikacji w mediach społecznościowych Wydawnictwa (Facebook, Instagram) oraz w Aktualnościach na stronie www.

5. Sprawozdanie z działalności Zarządu Głównego w 2021 r.

Rok 2021 miał z założenia kończyć kadencję Zarządu Głównego SBP, rozpoczętą w październiku 2017 r. Stąd prowadzone były intensywne prace przygotowawcze (merytoryczne i organizacyjne) do Krajowego Zjazdu Delegatów, który jednak, po konsultacjach wewnętrznych i zasięgnięciu opinii prawnych, trzeba było przełożyć na rok 2022, z uwagi na występujące kolejne fale pandemii COVID-19.

Mimo zagrożenia epidemiologicznego plan działania ZG w 2021 r. został w pełni zrealizowany. Odbyły się kolejne edycje programów promocji czytelnictwa, bibliotek, zawodu bibliotekarza. Udało się pozyskać kilka grantów i dofinansowań na priorytetowe, realizowane od kilku lat zadania (AFB, Tydzień Bibliotek, wydawanie czasopism), bądź na nowe umacniające wizerunek Stowarzyszenia jako organizacji dbającej o podnoszenie kompetencji zawodowych bibliotekarzy, szczególnie cyfrowych – tak istotnych w warunkach zdalnej obsługi czytelników. Opracowano nową, atrakcyjną, ofertę szkoleniową. Kontynuowana była akcja #NieZostawiamCzytelnika, która walnie przyczyniła się do zdobycia przez SBP II miejsca w plebiscycie Książka Roku 2020 lubimyczytac.pl Allegro, za podejmowanie działań na rzecz wspierania środowiska literackiego oraz czytelników.

Dużym sukcesem było znaczące podniesienie punktacji dla czasopism naukowych, w ocenie MEiN. Po rocznej przerwie odbyło się Forum Młodych Bibliotekarzy, po raz pierwszy w wirtualnej rzeczywistości, jak również kolejna konferencja z cyklu „Automatyzacja bibliotek”. Przeprowadzono pierwsze w historii badania ankietowe członków SBP, które dostarczyły wiele wniosków na temat funkcjonowania organizacji.

W roku sprawozdawczym wystąpiły też problemy, których Zarządowi Głównemu nie udało się w pełni rozwiązać, w tym dotyczące spraw finansowych czy też likwidowania kół, oddziałów SBP oraz spadku liczby członków.

6. Przygotowania do Krajowego Zjazdu Delegatów

Zgodnie z Uchwałą ZG SBP nr 7/2021 z dnia 26 października 2021 r. planuje się przeprowadzenie Krajowego Zjazdu Delegatów w dniach 3-4 czerwca 2022 r. w gmachu Centralnej Biblioteki Wojskowej w Warszawie.

Ważnym przedsięwzięciem związanym z przygotowaniem KZD są prace zespołów roboczych powołanych przez ZG, które zajmują się opracowaniem projektu zmian w Statucie, oceną realizacji dotychczasowej *Strategii SBP* i przygotowaniem nowej wersji (na lata 2021-2029), zbieraniem wniosków do przedstawienia na Zjeździe, opracowaniem projektu programu działań na następną kadencję (2021-2025).

Z informacji nadesłanych przez struktury do Biura ZG SBP wynika, że w większości okręgów wybory trwają (7), w trzech okręgach jeszcze nie przeprowadzono żadnych wyborów, w dwóch okręgach odbyły się już okręgowe zjazdy delegatów. W związku z sygnałami z niektórych struktur dotyczącymi problemów z przeprowadzeniem wyborów w terminach ujętych w harmonogramie przygotowań do KZD, Zarząd Główny SBP jednogłośnie podjął uchwałę nr 1/2022 w sprawie możliwości przesunięcia terminów walnych zebrań kół i oddziałowych zjazdów delegatów, w związku z pandemią (dostosowania organizacji zebrań do warunków i możliwości wynikających z łagodzenia przepisów w związku z pandemią), pod warunkiem utrzymania terminów wyborów w okręgach do 25 kwietnia 2022 r. zgodnie z przyjętym harmonogramem.

Zarząd Główny SBP zgłosił zastrzeżenia co do zgodności trybu wyborów w niektórych okręgach z zapisami Statutu SBP. Po dyskusji postanowiono poprosić kancelarię prawną o opinię w sprawie ważności tych wyborów.

Nagroda Naukowa SBP im. Adama Łysakowskiego

Do 15 marca 2022 roku trwa przyjmowanie nominacji do Nagrody Naukowej SBP im. A. Łysakowskiego za 2021 rok. Nagroda ma na celu uhonorowanie twórców publikacji o dużym znaczeniu dla rozwoju teorii i praktyki bibliotekarstwa, informacji naukowej oraz dziedzin pokrewnych, wydanych w 2021 r. Nagroda przyznawana jest w czterech kategoriach:

- prace o charakterze teoretycznym, metodologicznym, źródłowym,
- prace o charakterze dokumentacyjno-informacyjnym,
- podręczniki akademickie,
- prace o charakterze praktyczno-wdrożeniowym.

Nagroda ma postać medalu i dyplomu.

Nominacje do Nagrody należy zgłaszać pocztą elektroniczną do Przewodniczącej Komisji: jadwigasadowska@o2.pl i do Biura Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich: biuro@sbp.pl.

GRANTY

1. W ramach programu MEiN: Społeczna Odpowiedzialność Nauki

- Rozbudowa i podniesienie jakości dostępu do zasobów naukowych Archiwum Cyfrowego Wydawnictwa SBP

SBP uzyskało na lata 2021-2022 dofinansowanie na zadanie, którego celem jest rozbudowa i poszerzenie dostępu do zasobu Archiwum Cyfrowego Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego SBP. Rozbudowa Archiwum jest niezwykle istotna z tego powodu, że jak dotąd nie ma żadnego tematycznego serwisu popularyzującego wiedzę z zakresu nauki o komunikacji społecznej i mediach (do niedawna bibliologii i informatologii). Archiwum, po modyfikacji, ma szansę stać się nie tylko dziedzinowym serwisem, ale jednocześnie portalem wiedzy

fachowej. W takiej postaci będzie przydatne zarówno środowisku naukowemu, jak i praktykom bibliotekarstwa. Zdigitalizowane i udostępnione w Archiwum Cyfrowym zasoby czasopism (naukowych i branżowych) wydawanych przez SBP stanowią około 90% kolekcji czasopism bibliotekarskich ukazujących się na rynku. W ramach zadania każdy z artykułów stanowiących część numeru czasopisma zostanie opracowany jako odrębna jednostka bibliograficzna, co pozwoli na jego wyszukiwalność. Charakterystyka przedmiotowa tworzona będzie w oparciu o Deskryptory Biblioteki Narodowej i język słów kluczowych. Pozwoli to na dotarcie do wersji elektronicznej dokumentów. W ramach zadania procesowi kompleksowego opracowania (formalnego i przedmiotowego) poddanych zostanie około 1900 artykułów z czasopism oraz 200 tytułów książek (prac autorskich i zbiorowych). Pozwoli to szerokiemu gronu odbiorców nie tylko na dostęp do informacji o pracach naukowych, ale i ułatwi dotarcie do ich pełnych testów. Zakres chronologiczny opracowanych materiałów obejmie artykuły z czasopism naukowych wydanych w latach 2000-2021 oraz książek wydanych w latach 1991-2018.

Projekt „Rozbudowa i podniesienie jakości dostępu do zasobów naukowych Archiwum Cyfrowego Wydawnictwa SBP” uzyskał dofinansowanie Ministra Edukacji i Nauki w ramach programu Społeczna Odpowiedzialność Nauki na podstawie umowy nr SONP/SN/512254/2021; kwota dofinansowania 102 tys. zł; całkowita wartość projektu 116 600,00 zł.

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

- Źródła do badań fonografii polskiej – kontynuacja budowy bazy i zwiększenie jej wykorzystania

W ramach projektu opracowanych zostanie i wprowadzonych do bazy kolejnych 7 tys. opisów nagrań utworów polskich kompozytorów i nagrań polskich wykonawców, publikacji dźwiękowych, których współtwórcami są polscy reżyserzy dźwięku, muzykolodzy lub graficy, a także nagrań wydanych przez polskie lub działające na historycznym obszarze Polski firmy fonograficzne. Uwzględnione będą także teksty dotyczące fonografii, przygotowane przez polskich autorów lub wydane w języku polskim. Sporządzenie opisów poprzedzi analiza dostępnych źródeł krajowych i zagranicznych. Bibliografia obejmuje okres od opatentowania przez Thomasa Edisona urządzenia do zapisu i odtwarzania dźwięku, po współczesne dokonania w zakresie nagrań dźwiękowych i filmowych rejestracji muzycznych. W materiałach źródłowych znajdują się polskie i zagraniczne książki, druki ulotne, niepublikowane prace dyplomowe, artykuły z czasopism i inne teksty publicystyczne, przede wszystkim różnego rodzaju noty i wzmianki, a także – stanowiące najliczniejszą grupę – recenzje nagrań. Planowane jest poszerzenie źródeł o kolejne roczniki prestiżowych czasopism, takich jak „The Gramophone” (najważniejszy światowy periodyk poświęcony fonografii), „Grisando” czy „Ruch Muzyczny”. Baza, wyposażona w dodatkowy interfejs w języku angielskim, dostępna będzie na stronie projektu www.sbp.pl/fonografia, gdzie znajdują się też podstawowe informacje o jego realizacji oraz odniesienia do wcześniejszych zadań. Opracowana zostanie angielska wersja strony interneto-

wej projektu celem zwiększenia zasięgu upowszechniania zasobów bazy w skali międzynarodowej.

Projekt „Źródła do badań fonografii polskiej – kontynuacja budowy bazy i zwiększenie jej wykorzystania” uzyskał dofinansowanie Ministra Edukacji i Nauki w ramach programu Społeczna Odpowiedzialność Nauki na podstawie umowy nr SONP/SN/514674/2021; kwota dofinansowania 117 650,00 zł; całkowita wartość projektu 131 150,00 zł.

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

2. W ramach programów MKiDN

- Wydawanie czasopisma naukowego „Przegląd Biblioteczny” w latach 2020-2022 i zwiększenie zasięgu jego odbioru

Rok 2022 jest ostatnim rokiem realizacji grantu na wydawanie kwartalnika naukowego „Przegląd Biblioteczny”. W ramach zwiększenia zasięgu odbioru czasopisma w środowisku międzynarodowym, w niektórych numerach publikowane są artykuły w języku angielskim, autorów polskich i zagranicznych. Wszystkie artykuły opublikowane w Przeglądzie mają abstrakty i słowa kluczowe w językach polskim i angielskim; w każdym numerze tłumaczony jest także na język angielski spis treści.

Czasopismo stopniowo umieszczane jest w otwartym dostępie w Internecie (na stronie dostępne są bezpłatnie numery do 2019 r. włącznie <http://czasopisma.sbp.pl/przegląd-biblioteczny/>), a w systemie OJS wersja elektroniczna każdego numeru (zeszytu) ukazuje się pół roku po wersji papierowej <http://www.ojs.sbp.pl/index.php/pb>.

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

- Wydawanie czasopisma „Poradnik Bibliotekarza”, w wersji papierowej i elektronicznej, w latach 2021-2023

Zadanie dotyczy wydawania w latach 2021-2023 ogólnopolskiego czasopisma branżowego „Poradnik Bibliotekarza” (12 numerów w roku), adresowanego przede wszystkim do bibliotekarzy z bibliotek publicznych, szkolnych, pedagogicznych oraz instruktorów z domów kultury. Miesięcznik, wydawany przez SBP od 1949 r., prezentuje różnorodne treści z zakresu szeroko pojętego bibliotekarstwa, jako elementu kształtowania kultury współczesnej, praktyczne aspekty zawodu bibliotekarza i jego wpływ na edukację społeczną. Od kilku lat specjalizuje się w upowszechnianiu literatury dla dzieci i młodzieży (stały dział Świat Książki Dziecięcej) oraz nowoczesnych form aktywizacji czytelników i podnoszeniu

kompetencji bibliotekarzy w tym zakresie. W bieżącym roku szczególna uwaga będzie zwrócona na gry i quizy inspirowane literaturą w zajęciach z czytelnikami.

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

SZKOLENIA SBP

Przez cały okres pandemii Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich realizuje kursy i szkolenia online, z wykorzystaniem platformy **ClickMeeting**. Rejestracja i szczegóły dostępne są na stronie <http://www.szkoledlabibliotekarzy.sbp.pl/>.

Kursy online:

- Deskryptory Biblioteki Narodowej

Uczestnicy kursu poznają różnicę między zasadami obowiązującymi niegdyś w Języku Haseł Przedmiotowych BN a Deskryptorami BN. Dzięki praktycznym przykładom opisów i haseł wzorcowych kursanci zapoznają się z metodologią funkcjonowania DBN w opisie bibliograficznym tak, by samodzielnie używać tego języka informacyjno-wyszukiwawczego. Podczas ośmiu dwugodzinnych spotkań zaprezentowane zostaną poszczególne typy deskryptorów wraz z polami formatu MARC 21, w których są używane. Pokazane też będą przykładowe i charakterystyczne opisy dla dokumentów tematycznie skupionych wokół różnych dziedzin: literaturoznawstwa i literatury pięknej oraz publicystyki, psychologii, socjologii, historii, historii sztuki, historii wojskowości, politologii, inżynierii i techniki, fizyki, matematyki, ekonomii, kulinariów, rolnictwa i weterynarii, biologii, kultury, religii, medycyny, prawa, języków obcych.

Kurs trwa od 9 lutego do 30 marca 2022 r. Kolejna edycja planowana jest na kwiecień br.

- Format MARC 21

Kurs przeznaczony jest dla wszystkich, którzy planują rozpoczęcie katalogowania w formacie MARC 21 lub zamierzają doszkolić się w zakresie jego stosowania. Uczestnicy kursu poznają pola, podpola i wskaźniki formatu MARC 21 oraz dowiadują się, które z nich absolutnie muszą znaleźć się w opisie, a które są opcjonalne. Mogą także zobaczyć, w jaki sposób elementy formatu przekładają się na poszczególne strefy opisu bibliograficznego oraz jak pozwalają klasyfikować treść dokumentu. W trakcie ośmiu spotkań omówione i przećwiczone zostają kolejne pola formatu z przykładami ich zastosowania, a materiały edukacyjne zamieszczone na platformie Moodle, pomagają korzystać z MARC 21 w codziennej pracy bibliotekarskiej.

Kurs realizowany był w terminie listopad 2021 – styczeń 2022.

W najbliższym okresie SBP proponuje następujące pakiety szkoleniowe:

- 6 twarzy bibliotekarza

Kurs adresowany do bibliotekarzy i wszystkich innych, którzy wykorzystując swoje dotychczasowe doświadczenia zawodowe szukają inspiracji do nowych działań, są chętni do odkrywania nowych przestrzeni i wyzwań, w twórczy sposób podchodzą do zmian.

Udział w szkoleniach przełoży się na podniesienie ich kompetencji w obszarach codziennej aktywności: świadczenia usług informacyjnych, prowadzenia działań zgodnych z przepisami prawa, realizowania wysokiej jakości spotkań i szkoleń grupowych, umacniania marki biblioteki, kreowania w bibliotece nowej rzeczywistości i elastyczności w radzeniu sobie zarówno w komunikacji z drugim człowiekiem, jak i zadbaniu o własny spokój i wytrzymałość.

- Pakiet szkoleń dla kadry zarządzającej

Kurs pomyślany dla każdego dyrektora, kierownika, menedżera w instytucji kultury, ale także dla osób przygotowujących się do tej roli. Podczas szkoleń poruszone są tematy dotyczące norm prawnych, zarządzania zespołem, analizy otoczenia oraz planowania długo- i krótkoterminowego. Każde ze szkoleń zostało wzbogacone o narzędzia ułatwiające codzienną pracę dyrektora.

- Bądź na bieżąco z *social media*

Kurs pomyślany dla każdego, kto zajmuje się promocją i marketingiem w mediach społecznościowych, a także dla osób przygotowujących się do tego zadania. Podczas szkoleń poruszone są tematy dotyczące norm prawnych, przeglądu mediów, wpływu trendów promocyjnych na zasięgi czy praktycznego tworzenia efektywnych i efektownych materiałów graficznych. Każde ze szkoleń zostało przemyślane jako praktyczna realizacja tematu wzbogacona przykładami i ćwiczeniami aktywizującymi.

Nowości Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego SBP

- *Komunikacja sieciowa. Źródła informacji Big Data* (Dariusz Jaruga)

Informacja to fundamentalna składowa nauk o mediach, a przestrzeń informacyjna o dużej wielkości staje się obszarem nowych badań. Tymczasem liczba treści multimedialnych wytworzonych i opublikowanych przez ludzkość osiągnęła rozmiary, które trudno nam sobie nawet wyobrazić. Pomóc w tym może Dariusz Jaruga, który w swojej najnowszej książce *Komunikacja sieciowa. Źródła informacji Big Data* przygląda się temu, jak działają współczesne systemy zarządzania tymi nieprzebranymi danymi. Od potrzeby komunikacji, poprzez rozwój encyklopedii świata i internetowe czaty, po serwisy społecznościowe i wyszukiwarkę Google opisuje fascynujący świat danych. Jak to wszystko działa? Jak zbierane i przetwarzane są informacje w Big Data? Jak przedstawić informacje w postaci chmury tagów? I co możemy powiedzieć o meczu Polska-Niemcy na podstawie danych z kieleckich wodociągów? Pasjonująca publikacja, która za pomocą graficznych przedstawień, wykresów i ilustracji przybliży nam działanie świata, w którym żyjemy, i który w coraz większym stopniu informacjami stoi – czy tego chcemy, czy nie.

- *Druk 3D dla humanistów. Teoria i praktyka w perspektywie open source* (Sebastian Dawid Kotuła)

Publikacja w prosty sposób wprowadza do pracy z drukiem 3D. Powstała z myślą o humanistach, w tym o środowisku bibliotekarskim. Wyjaśniono niezbędne terminy, wskazano open source'owe programy i urządzenia oraz pokazano, jak z nimi pracować. Niniejsza lektura pozwala nabyć niezbędną wiedzę, odpowiednie kompetencje oraz umiejętności, aby samemu móc rozpocząć pracę z drukiem 3D.

- *Medialno-społeczny obraz COVID-19. Solidarność czy polaryzacja – podsumowanie, diagnoza, rekomendacje* (red. Anna Jupowicz-Ginalska i Monika Kaczmarek-Śliwińska)

W *Medialno-społecznym obrazie COVID-19* koncentrujemy się na czasie pandemii. Wywołane przez epidemię stres, niepewność i destabilizacja nałożyły się na świat polityki, biznesu, mediów, religii czy w końcu edukacji. Z upływem czasu okazało się, że „nowa normalność” stała się towarzyszem pandemicznej rzeczywistości. Jak więc w tym pełnym sprzeczności, trudnym czasie zachowały się środki przekazu? Jaką postawę przyjęli bohaterowie przekazów medialnych, a jaką bliższe i dalsze otoczenie mediów? Jak reagowali obywatele? Na te pytania, przynajmniej w części, odpowiadają autorzy niniejszego tomu. Sześciu rozdziałom towarzyszą dwa wyjątkowe wywiady. Rozmowa z prof. dr hab. Iwoną Hofman pobudza do refleksji na temat solidarności środowiskowej czy kondycji nauki i mediów. Z kolei Piotr Czarnowski, założyciel pierwszej w Polsce agencji public relations, wskazuje różne odcienie transformacji branży. Nasi Autorzy, jak i Rozmówcy nie unikają odpowiedzi na trudniejsze pytania, dzieląc się swoją wiedzą, doświadczeniem i cennymi radami.

- *Praca i pasja – zbiór wywiadów*

70 wywiadów. Wielogłos często zbieżnych poglądów i wizji, gdzie zapisane myśli łączą się z czynami. Zwyczajni niezwyčajni polskich bibliotek. Wytrawni dyrektorzy, kierownicy, długoletni i początkujący bibliotekarze. Wszechstronni, twórczy, mający niemałe osiągnięcia zawodowe. Bohaterowie tej książki łączą pracę w bibliotece z innymi zainteresowaniami i działalnością. Dzielą się doświadczeniami i marzeniami. Warto przeczytać, co mają do przekazania. Zbiór wywiadów *Praca i pasja* to niezwykła opowieść o tym, jak żyć i pracować z satysfakcją. Bliżej kultury, blisko ludzi.

Opracowanie:

Anna Grzecznowska, Aldona Zawalkiewicz,
Małgorzata Dargiel-Kowalska

Tekst wpłynął do Redakcji 22 lutego 2022 r.

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach lub pracach zbiorowych.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami *double-blind peer review*. Każdy artykuł recenzowany jest przez dwóch recenzentów dobieranych spośród specjalistów problematyki w nim poruszanej, na podstawie jednolitego formularza. Podstawowymi kryteriami oceny artykułu są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez Redakcję.

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

1. ZASADY OGÓLNE

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków (ze spacjami), a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków (ze spacjami). Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl, ewentualnie na płycie CD/DVD wraz z jednym egzemplarzem wydruku na adres: Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego”, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Do każdego artykułu należy dołączyć **streszczenie autorskie** w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków), słowa kluczowe oraz przekład tytułu artykułu i streszczenia na język angielski. **Streszczenie powinno zawierać następujące informacje: teza/cel artykułu, metody badań, najważniejsze wyniki, wnioski.**

Wydawnictwo SBP i Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” podpisała porozumienie z redakcją „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) w sprawie elektronicznej publikacji streszczeń prac naukowych ukazujących się w „Przeglądzie Bibliotecznym”. Przedsięwzięcie to nie ma charakteru komercyjnego, a służyć ma popularyzacji polskiego dorobku naukowego. Jeśli Autor nadsyłał go do „PB” artykułu **nie wyraża zgody** na publikację jego abstraktu w CEJSH, prosimy o wyraźne określenie na piśmie swego stanowiska.

Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres do korespondencji i *e-mail*. Zgodnie z zasadami przeciwdziałania zjawiskom *ghostwritingu* i *guest authorship*. Redakcja prosi również, aby na tej stronie ujawnione zostały nazwiska i afiliacje wszystkich osób, które przyczyniły się do powstania artykułu, ich rola i udział w przygotowaniu publikacji (kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych w pracy zgłoszonej do druku; procentowy udział w przeprowadzonych badaniach i opracowaniu artykułu). Redakcja zobligowana jest do poinformowania, iż *ghostwriting* i *guest authorship* są przejawem nierzetelności naukowej, a wszelkie wykryte przypadki muszą być przez Redakcję demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa nauko-

we, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.). Redakcja prosi także o podanie informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów (*financial disclosure*).

Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora/Autorów, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora.

2. ZASADY SZCZEGÓŁOWE OPRACOWANIA ARTYKUŁU

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zapatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane w odcieniach szarości z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły (dopasowany stopień pisma legendy danego rysunku czy wykresu [8 p. Arial]).

Przypisy powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej, którą należy opracować zgodnie z zasadami APA Style; odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad. Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

- odesłanie do jednego dzieła: (Kowalski, 1990) lub (*Biblioteki...*, 1976);
- odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) lub (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska & Majewski, 2004, Berners-Lee et al., 2001).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Iyer, 1995, p. 15) albo (Taradejna & Taradejna, 2004, s. 231-233) albo [Zybert, red., 2004, s. 18].

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. W opisy dzieł wydanych za granicą obowiązuje pisownia stron, numerów, skrótów w języku tekstu (np. „W” w języku polskim „In” w języku angielskim, „s.” w języku polskim „p.” w języku angielskim). Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane według chronologii występującej, a w każdym z nich należy

powtórzyć nazwisko i imię (imiona) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., itd. Przykłady redagowania opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

KSIĄŻKA

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

PRACA ZBIOROWA

Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

ARTYKUŁ W CZASOPIŚMIE

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

ARTYKUŁ W PRACY ZBIOROWEJ

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

ARTYKUŁ W CZASOPISIE ELEKTRONICZNYM

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>.

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3 [dostęp: 11.12.2001]. Dostępny w WWW: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>.

Glapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11.03.2003]. Dostępny w WWW: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>>.

DOKUMENT Z WITRYNY INSTYTUCJI, ORGANIZACJI LUB OSOBY PRYWATNEJ

APA (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]. American Psychological Association [dostęp: 25.01.1996]. Dostępny w WWW: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>.

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25.11.1996]. Dostępny w WWW: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>.

MENiS (2004). *PISA 2003 – Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14.12.2004]. Dostępny w WWW: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php>.

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>>.

US NLM (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>.

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii o dobrej rozdzielczości (elektronicznie, w formie pliku JPG lub TIF, ewentualnie pocztą, w formie odbitki o dobrej jakości) oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł/stopień naukowy lub zawodowy autora, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (maks. 3).

Redakcja nie przyjmuje tekstów, które nie są opracowane zgodnie z powyższymi wskazówkami i zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z Autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

GUIDELINES FOR AUTHORS

The editors of „Library Review“ accept only manuscripts that have not been published before and are not planned to be published in other journals or collective works.

Papers are reviewed through a double-blind peer review process. Each paper is reviewed with a standard review form filled in by two referees selected from professionals with expertise in appropriate domain. The reviewers use the following evaluation criteria: compatibility of the subject discussed with the journal profile, scientific merit, appropriate text arrangement and correct language use.

The editors of „Library Review“ kindly requests Authors to follow the journal guidelines while preparing and sending papers for publication.

1. GENERAL GUIDELINES

Papers should be submitted as RTF (Rich Text Format) files with maximum of 36,000 characters including spaces per paper and 14,000 characters including spaces per review, report, etc. Papers saved as RTF files should be sent by e-mail to: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl. Files saved on CD or DVD together with one printed copy of the paper may also be mailed to: Redakcja Przeglądu Bibliotecznego, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Each paper should be accompanied by keywords and an abstract maximum 100 words/1000 characters long **prepared by the author. The abstract should present a thesis/objective of the paper, research methods applied, most important results and conclusions.**

Wydawnictwo SBP (Polish Librarians Association Publishing House) and the editors of „Library Review“ have signed an agreement with the editors of “The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) concerning electronic publishing of abstracts of papers published in “Library Review”. This agreement is non-commercial and focused on the promotion of Polish scientific achievements. The Authors of papers sent to “Library Review” who do not give their consent to the publication of their abstracts in CEJSH are kindly asked to express their view in written form.

Authors are expected to prepare a separate title page including the title of the paper, the Author’s name, mailing and e-mail address. Furthermore, in compliance with the policy against ghostwriting and guest authorship Authors are requested to reveal names and affiliations of all persons who contributed to the paper and the extent of their contribution (the author of the concept, assumptions, methods, etc. used in the submitted manuscript; the percentage of the author’s contribution to the research and the paper preparation). **Ghostwriting and guest authorship** are the mark of scientific dishonesty and all their occurrences have to be brought to public attention by the editors even if appropriate institutions need to be informed (institutions employing authors, scientific associations, associations of scientific editors, etc.) Authors are also requested to describe sources of founding that have supported the work and the financial involvement of research institutes, associations and other entities (financial disclosure).

First page of the submitted paper should include only the title and Authors' statement that the text presented to "Library Review" has neither been published nor considered for publication in any other journal. If the paper was presented at a scientific meeting, Authors should provide detailed information about the event and the conference proceedings. If the paper is planned as a part of a book, Authors should provide its metadata and planned publishing date. In order to ensure the anonymity of the review process, Authors are asked not to place any information in the text that could be used to identify the author.

2. DETAILED GUIDELINES FOR PAPER PREPARATION

The text should be organized into unnumbered subtitled sections. It should start with an introductory overview and end with conclusions and the summary of the discussion.

Titles of journals, exhibitions, conferences, programs, etc. should be put in double quotation marks; titles of publications (books, journal papers, etc.) should be italicized.

Illustrative content (tables, graphs, etc.) should be saved as greyscale or black-white pictures and their place within the text should be clearly marked; all illustrations should be numbered and entitled.

Footnotes should be placed at the bottom of appropriate pages and numbered with Arabic numerals; it is recommended to limit the number of footnotes to the most indispensable ones.

Bibliographic footnotes should be replaced with references to the end-of-work bibliography prepared according to APA Style; references within the body of the paper should be placed in brackets according to the rules provided below. General references to literature within the body of the paper should be formed as follows:

- the reference to one work: (Kowalski, 1990) or (*Biblioteki...*, 1976);
- the reference to several works: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) or (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska & Majewski, 2004, Berners-Lee et al., 2001).

The references to the specified pages of publications cited in the text should be written as follows: (Iyer, 1995, p. 15) or (Taradejna & Taradejna, 2004, pp. 231-233).

Bibliographic descriptions of the sources cited in the paper should be placed in the end of the text as a bibliography ordered alphabetically by authors. Collective works should be ordered by the name of the editor. If the work lacks the name of the author or the editor, it should be ordered by title. The descriptions of foreign publications should include page numbering, numbers and abbreviations in the language of the text (e.g. "W" in Polish "In" in English, "s." in Polish "p." in English). The descriptions of several works by the same author should be ordered by the year of publication, ascending, and each of these descriptions should include the last and first name of the author. Several works of the same author published in the same year should be additionally marked with letters added to the year of publication, e.g. Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., etc. See below the examples of correct bibliographic descriptions.

BOOKS

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

COLLECTIVE WORKS

Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

JOURNAL PAPERS

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

PAPERS IN COLLECTIVE WORKS

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

ELECTRONIC JOURNAL PAPERS

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>.

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3 [dostęp: 11.12.2001]. Dostępny w WWW: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>.

Glapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11.03.2003]. Dostępny w WWW: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>>.

DOCUMENT FROM THE WEBSITE OF AN INSTITUTION, ORGANIZATION OR INDIVIDUAL

APA (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]. American Psychological Association [dostęp: 25.01.1996]. Dostępny w WWW: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>.

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25.11.1996]. Dostępny w WWW: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>.

MENiS (2004). *PISA 2003 – Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14.12.2004]. Dostępny w WWW: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php>.

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>> .

US NLM (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>.

When the paper is accepted for publication, the Authors are asked to send in their high resolution photographs (by e-mail, as JPG or TIF files, or by regular mail, as high resolution printouts) and short biographical notes of maximum 70 words which should include the Authors' scientific/professional titles, current employers and positions occupied, scientific/professional specializations and most important publications (max. 3).

The editors do not accept texts which do not follow the guidelines listed above and stipulate the right to reduce texts and introduce changes accepted by the authors. The editors do not return materials sent to "Library Review".

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

Warunki prenumeraty

Zamówienia na „Przegląd Biblioteczny” prosimy kierować na adres:

Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
Dział Sprzedaży 02-086 Warszawa
Al. Niepodległości 213

- pocztą
- telefonicznie – tel. (22) 608-28-26
- pocztą elektroniczną – e-mail: sprzedaz@sbp.pl

Sprzedaż odręczna (w godz. 9⁰⁰ – 15⁰⁰)

- w siedzibie SBP (Al. Niepodległości 213)
- w Wydawnictwie Naukowym i Edukacyjnym SBP (ul. Konopczyńskiego 5/7, 00-335 Warszawa
tel/fax (22) 827-52-96)

Nasze konto: Credit Agricole Bank Polska S.A. 46 1940 1076 3122 4176 0000 0000

„Przegląd Biblioteczny” można otrzymywać:

- składając zamówienie na dowolny okres lub na poszczególne zeszyty zarówno archiwalne, jak i bieżące; odbiorca wnosi wówczas opłatę po otrzymaniu przesyłki (zeszytu) wraz z rachunkiem
- za gotówkę bezpośrednio w Dziale Sprzedaży Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego SBP

Cena prenumeraty na 2022 r. – 196 zł

Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP. Warszawa 2022
Łamanie: Ewa Majewska
Druk i oprawa: Fabryka Druku Sp. z o.o.
www.fabrykadruku.pl

